Fødevareøkonomisk Institut

Rapport nr. 153

Vækst med vilje - gartneri

Steffen Møllenberg og Henrik Bolding Pedersen

København 2003

Indholdsfortegnelse:

Forord 5

Konklusion – vækstskabende initiativer 7

Sammendrag af analysedelen 11

1. Indledning 15
   1.1. Baggrund og formål 15
   1.2. Hvad forstås ved vækst? 15
   1.3. Afgrænsning 15

2. Gartneriet samfundsøkonomisk set 17
   2.1. Arealanvendelse og antal gartnerier 17
   2.2. Prisudviklingen på gartneriprodukter 19
   2.3. Produktværdi og faktorindsats 20
      2.3.1. Sektorregnskab 21
   2.4. Beskæftigelse 24
   2.5. Afsætningsstruktur for gartneriprodukter 24
      2.5.1. Potteplanter 25
      2.5.2. Grønsager, frugt og planteskole 26
      2.5.3. Eksporten af potteplanter og udviklingen i Holland 27
   2.6. Forventet udvikling 2003-2008 31

3. Indtjenings-, investerings- og finansieringsforhold på bedriftsniveau 33
   3.1. Indtjeningsforhold mv. 33
      3.1.1. Potteplanter 33
         3.1.1.1. Størrelsesgrupper 36
         3.1.1.2. Væksthusenes alder 38
         3.1.1.3. Opdeling på driftsresultat og gældsprocent 39
      3.1.2. Væksthusgrønsager 41
         3.1.2.1. Størrelsesgrupper 44
      3.1.3. Frilandsgrønsager 46
         3.1.3.1. Størrelsesgrupper 48
      3.1.4. Frugt og bær 49
         3.1.4.1. Størrelsesgrupper 50
      3.1.5. Planteskoler 52

3.1.5.1. Størrelsesgrupper 53
3.2. Indtjening i 2002 og kommende år 54
3.3. Hvor stort behøver et gartneri at være? 55
3.4. Investeringer, finansiering samt kapitalforhold 58
3.4.1. Investeringer 58
3.4.2. Finansiering 60
3.4.3. Aktiver og passiver 61
3.4.4. Kapitalændringer 63

4. Analyse af gartnerierhvervets stærke og svage sider 67
4.1. Workshop med gartnerierhvervet 67
4.2. Interview med unge gartnere 69
4.3. Revisorernes besvarelser 70
4.4. Gartnerskolernes besvarelser 77
4.5 SWOT-analyse og løsningsforslag 85

5. Appendiks 91

6. Kilder 97

Forord

På anmodning fra Fødevareministeriet har Fødevareøkonomisk Institut gennemført en analyse af gartnerisektorens strukturelle og økonomiske forhold og peget på nogle problemstillinger inden for erhvervet samt mulige løsninger. Rapporten skal indgå i arbejdet med regeringens vækststrategi Vækst med vilje.

Gartnerisektoren består af nogle indbyrdes temmelig forskellige sektorer, og i stedet for at se erhvervet som en samlet sektor, er de fem største sektorer analyseret: potteplanter, væksthusgrønsager, frilandsgrønsager, frugt og bær samt planteskole.

Den indledende analyse er især baseret på statistiske oplysninger fra Danmarks Statistik og fra Fødevareøkonomisk Institut. Herefter er gartnerierhvervets stærke og svage sider samt trusler og muligheder fastlagt bl.a. ved hjælp af inputs fra erhvervets revisorer, gartnerskolerne samt nogle relativt nyetablerede gartnere. Endvidere blev der i maj 2003 afholdt en workshop med repræsentanter fra erhvervets organisationer. Der rettes hermed en tak til alle, der har bidraget til rapporten. Den samlede rapport og anbefalingerne heri er dog alene Fødevareøkonomisk Instituts ansvar.

Analysen er udarbejdet i Statistisk afdeling af fuldmægtig Henrik Bolding Pedersen og fuldmægtig Steffen Møllenberg. Statistikchef Vøgg Løwe Nielsen har medvirket ved redigeringen med bistand fra forskningschef Johannes Christensen og forsker Søren Marcus Pedersen, begge fra Afdeling for Jordbrugets Driftsøkonomi. Endvidere har en følgegruppe bestående af konsulent Bjarne Pugholm Johansen og konsulent Torben Lippert fra Dansk Erhvervsgartnerforening samt landskonsulent Kirsten Friis fra Frugt- og Grøntrådgivningen løbende fulgt arbejdet, været behjælpelige med kontakter til erhvervet samt kommet med værdifulde kommentarer.

Fødevareøkonomisk Institut, juli 2003

Ole P. Kristensen

Konklusion – vækstskabende initiativer

Formålet med denne rapport er ved hjælp af en analyse af gartnerierhvervet at foreslå nogle initiativer, som kan føre til vækst i gartnerisektoren. Vækst defineres her som stigning i erhvervets produktionsværdi samt i aflønningen til den arbejdskraft og kapital, som indgår.

Rapportens konklusion er en anbefaling af, at der især arbejdes med initiativer inden for følgende fire hovedområder:

- Afsætning og logistik
- Ejerformer, generationsskifte
- Forskning, uddannelse og videndeling
- Produktion

Inden for de fire hovedområder bør der især fokuseres på nedenstående punkter.Til højre for punkterne er angivet, hvem der tænkes at være aktører i forbindelse med implementeringen:

	---------- Aktører ---------		
	Produ-center	Erhverv	Stat
Afsætning og logistik: Afsætningsforholdene gennem de senere år synes at have mindsket gartnernes tillid til salgsorganisationernes evne til at tackle afsætningen af især potteplanter. Det er vigtigt, at dette bliver imødegået, hvis der skal ske vækst i erhvervet. Derfor er det nødvendigt, at de danske salgsselskaber samarbejder til gavn for det enkelte selskab og gartnerierhvervet som helhed. Producenterne har her ofte en afgørende indflydelse via ejerskab af salgsselskaberne. Der kan især peges på et udvidet samarbejde om logistik. Anvendelse af midler fra en FEOGA-ordning med delvis EU-finansiering vil kunne anvendes til iværksætning af initiativer.	(+)	+	+

	----------Aktører --------		
	Produ-center	Erhverv	Stat
Det synes at være et problem, at potteplanter undertiden må kasseres, fordi det kun lykkes at sælge en del af et produceret parti. Videre analyser kunne afdække, hvordan salgssystemet bedre afpasser forholdet mellem produktion og salg. En styrkelse af den vertikale sammenhæng fra producent til forbruger kunne medvirke til at løse bl.a. dette problem.	+	+	
Gartnerisektoren er forholdsvis lille i Danmark. Strukturudviklingen viser, at der vil være endnu færre, men større bedrifter i fremtiden. Det er vigtigt, at strukturen i afsætningen følger med. Dette kan ske via direkte fusioner eller forpligtende samarbejde om salget mellem salgsselskaber, fx samling af udbuddet af danske grønsager. I planteskolesektoren vil en bedre koordinering af salget muliggøre en højere grad af specialisering hos den enkelte producent.	+	+	
Horisontale samarbejder mellem gartnerier bør udbygges. Også mindre gartnerier kan have gavn af samarbejde om indkøb, produktion, afsætning m.v.	+	(+)	
Det er vigtigt, at der arbejdes på at nedbryde handelsbarrierer. For eksporten af danske potteplanter er det især vigtigt med lavere told til Norge og Schweiz, men også nedbrydning af hindringer for eksport til USA.		(+)	+
Ejerformer, generationsskifte: Væksthusgartnerier er atypiske jordbrugsbedrifter karakteriseret ved meget kapital i forhold til et begrænset areal. Gartnerierne er vanskelige at generationsskifte, bl.a. pga. kapitalkravet til den unge gartner. Faktorer i landbrugsloven, der virker begrænsende for erhvervsudvikling, herunder generationsskiftet og samarbejde/samdrift af gartnerier, bør overvejes og evt. helt fjernes.			+

	---------- Aktører --------		
	Produ-center	Erhverv	Stat
Der bør endvidere ses på mulighederne for at etablere fondsmidler til garanti for driftskreditter til nyetablerede gartnere, der ofte stilles over for et betydeligt likviditetskrav.		+	+
Også en forbedret YJ-ordning vil være positivt for generationsskiftet af kapitaltunge gartnerier, herunder en ændring såvel beløbsmæssigt som i forbindelse med selskabseje.			+
Forskning, uddannelse og videndeling: Uddannelsessystemet i sektoren bør vurderes som følge af sektorens ændrede behov. Elevtallet på gartnerskolerne er meget mindre end for år tilbage, og færre ønsker at specialisere sig i produktionsgartneri, endsige etablere sig som selvstændig. Der kan evt. gennemføres kampagner for at tiltrække flere elever og skabe et positivt image for erhvervet.	(+)	+	(+)
De større gartnerier har, foruden traditionelt uddannede, også behov for gartneriuddannede med en mere boglig baggrund, fx med afsluttet gymnasial uddannelse.		+	+
Generelt skal det sikres, at der altid er det antal lærepladser i gartnerierne, der er brug for. Endvidere bør der gives bedre muligheder for ansættelse af voksenlærlinge.	+	+	+
Der bør fokuseres på et stærkt samarbejde mellem forskning, rådgivning og erhverv. Et skitseret samarbejde mellem KVL, DJF og DEG kan resultere i et *videncenter* til gavn for væksten i erhvervet.		+	(+)

	---------- Aktører --------		
	Produ-center	Erhverv	Stat
Produktion			
Mangel på arbejdskraft i sæsonen nævnes af flere som en barriere inden for frilandsproduktion. Reglerne for anvendelse af udenlandsk arbejdskraft og administration heraf bør forenkles.			+
Reglerne for opkrævning af energiafgifter kræver en betydelig likviditet i gartnerierne. En ændring af reglerne til løbende betaling af nettoafgifter vil være en betydelig lettelse både i likviditets- og administrationsmæssig sammenhæng.			+
Navnlig for den eksportorienterede del af dansk gartneriproduktion vil en fælles EU-godkendelse for pesticider medvirke til ens konkurrencevilkår			+

Sammendrag af analysedelen

Analysemetode

Den indledende analyse baserer sig især på statistiske oplysninger. Dernæst er der rettet henvendelse til erhvervet samt personer med tilknytning til erhvervet for at få yderligere inputs til en såkaldt *swot-analyse*, hvor erhvervets stærke og svage sider samt muligheder og trusler opsummeres. Bl.a. blev der den 21. maj 2003 afholdt en workshop med repræsentanter for erhvervet.

Stagnerende eller faldende arealer bortset fra solbær

Gartneriets fem største sektorer, *potteplanter, væksthusgrønsager, frilandsgrønsager, frugt og bær* samt *planteskole* er analyseret med hovedvægt på perioden 1997-2002. Der har været mindre fald på hhv. 2, 5 og 7 pct. i arealerne med potteplanter, væksthusgrønsager og frilandsgrønsager, mens der for planteskolearealet var et fald på 20 pct. Frugt og bær havde som de eneste afgrøder en arealstigning på 6 pct., som skyldes stigning i solbærarealet.

Potteplanter udgør over halvdelen af produktionsværdien

Produktionsværdien fra de fem sektorer lå i 2002 på godt 4,5 mia. kr. efter en stigning på 7 pct. i forhold til 1997. Stigningen kan imidlertid udelukkende henføres til prisstigninger på produkterne, og der har således ikke været en stigning i de producerede mængder. I 2002 udgjorde potteplanterne 58 pct. af den samlede produktionsværdi i de fem sektorer. Størstedelen af produktionen i denne sektor bliver eksporteret, mens de øvrige sektorer er rettet mod hjemmemarkedet. Der er dog nogen eksport af planteskoleprodukter.

Specialiserede virksomheder med væksthus- og planteskoleproduktion

Væksthus- og planteskoleproduktionen finder først og fremmest sted i virksomheder, som er specialiserede inden for den pågældende produktgruppe, mens frugt og bær og især frilandsgrønsager i stort omfang produceres i blandede virksomheder med såvel landbrug som gartneri. Mange virksomheder i disse sektorer er ret små, hvor brugerfamiliens indkomst langt overvejende kommer fra lønarbejde mv. uden for gartneriet.

Især kraftig strukturudvikling i væksthussektoren

Strukturudviklingen har været kraftig i væksthussektoren, hvor gartnerierne er blevet større, samtidig med, at der er blevet færre af dem. For frilandsgrønsager samt frugt og bær har der næsten ingen strukturudvikling været, idet såvel antal gartnerier som deres størrelse kun har ændret sig lidt. For planteskoler har der været et stort fald i antal virksomheder og en lille stigning i areal pr. virksomhed. Det samlede antal gartnerivirksomheder faldt med ca. 400 mellem 1997 og 2002 til 1633 (foreløbigt tal). En fremskrivning viser, at yderligere ca. 400 gartnerier vil forsvinde mellem 2002 og 2008, hvis udviklingen fortsætter uændret.

Koncentrering på Fyn

Mht. til den regionale fordeling af gartnerierne sker der en stadig større koncentration på Fyn. Mellem 1997 og 2002 var faldet i antal gartnerier således langt mindre her end i de øvrige landsdele.

Lønningsevne højest for væksthus og planteskoler

Lønningsevne og driftsresultat var højest for væksthusgartnerier og planteskoler og langt lavere for frilandsgrønsager samt frugt og bær. De lave driftsresultater i sidstnævnte sektorer kompenseres i stort omfang af høj indtjening uden for gartneriet.

Investeringerne faldt

Investeringer i gartnerierne faldt mellem 1997 og 2001. Sidstnævnte år var afskrivningerne i gartnerisektoren som helhed større end investeringerne, hvilket indikerer en nedslidning af produktionsapparatet i de eksisterende virksomheder. Denne tendens var især udtalt i potteplantegartnerierne.

Faldende gældsprocent

Gældsprocenten har været faldende siden 1990, hvor den toppede med 70 for gartnerisektoren som helhed og 90 i potteplantegartnerierne. I 2001 var tallene henholdsvis 50 og 57.

Stigende areal med potte- og planteskoleplanter i Holland

Holland er den store konkurrent på gartneriområdet, og her har der været en stor stigning i arealerne med potteplanter og planteskole. Eksporten af potteplanter steg mellem 1997 og 2002 med 42 pct., hvor den i Danmark steg med 13 pct. Tidligere foretagne sammenligninger mellem dansk og hollandsk

potteplanteproduktion viser, at rentabiliteten i produktionen ikke er bedre i Holland end i Danmark. Det er således ikke pga. bedre rentabilitet i produktionen, at potteplanteproduktionen er udvidet i Holland og ikke i Danmark.

Stagnation i potteplantesektoren, selvom regnskabsresultaterne ikke er dårlige

Da der sidst var store investeringer i de danske potteplantegartnerier i perioden op til 1990, var der såvel lavere driftsoverskud som højere gæld i gartnerierne. Det økonomiske grundlag for investeringer skulle derfor være bedre nu end dengang. Der synes således at være andre årsager, som ikke fremgår af regnskabsresultaterne, til stagnationen i potteplantesektoren.

Frilandsgrønsager, frugt og bær bl.a. som specialafgrøder

Væksthusgrønsager, frilandsgrønsager samt frugt og bær er som nævnt hjemmemarkedsorienterede sektorer, som er i skarp konkurrence med importerede produkter, især fra sydligere lande med lavere produktionsomkostninger. På trods af, at der opnås en lille merpris pga. danske forbrugeres præference for danske produkter, er rentabiliteten i de specialiserede gartnerier ikke særlig høj, især ikke i frilandsproduktionen. Produktionen af væksthusgrønsager i store gartnerier er dog mere rentabel. Frilandsgrønsager samt frugt og bær har større dækningsbidrag end de fleste landbrugsafgrøder og dyrkes derfor ofte som specialafgrøder i blandede gartneri/landbrugsbedrifter.

Bortfald af planteskoler i Danmark, men stigende planteskoleareal i Holland

Planteskolerne opnår ret høje driftsresultater og har en relativt lav gældsprocent. Samtidig har investeringerne været ret høje i den analyserede periode. Når der alligevel har været en stor nedgang i planteskolearealet, skyldes det bortfald af virksomheder. I Holland har der i samme periode været en stigning på 19 pct. i planteskolearealet, og derfor må der have været et marked for udvidet produktion. Faldet i det danske planteskoleareal synes således at have årsager, som ikke fremgår af regnskabsresultaterne.

Input fra erhvervet mv.

Swot-analyse udarbejdet

Efter at have gennemført ovenstående analyse, er der som nævnt skaffet yderligere inputs til en *swot-analyse* ved at kontakte personer inden for erhvervet eller med tilknytning dertil.

Revisorer, skoler og unge gartnere blev spurgt

I første omgang blev nogle af erhvervets revisorer mv. stillet en række spørgsmål om især investeringsforhold, mens repræsentanter for gartnerskolerne blev stillet spørgsmål omkring især uddannelsesforhold samt holdninger blandt eleverne bl.a. til at blive selvstændig gartner i modsætning til at være ansat. Resultaterne af de to spørgeundersøgelser findes i afsnit 5.3 og 5.4.

Workshop med erhvervet

Den 21. maj 2003 blev der afholdt en workshop med repræsentanter for erhvervet, hvor et udkast til hosliggende rapport blev fremlagt, hvorefter der var fri diskussion med udgangspunkt i en række emner. Nogle synspunkter fra workshoppen er refereret i afsnit 5.1. Diskussionen mundede ud i fem overordnede forslag til initiativområder, som kan resultere i vækst i gartnerierhvervet. Under diskussionen blev der stillet forslag om en interviewundersøgelse af unge gartneres vej til succes. En sådan undersøgelse blev gennemført den 3. juni 2003, og nogle af de synspunkter, der kom frem, fremgår af afsnit 5.2.

1. Indledning

1.1. Baggrund og formål

Fødevareministeriet har anmodet Fødevareøkonomisk Institut om inden udgangen af 2003 at udarbejde en rapport, der skal stille forslag om foranstaltninger og initiativer til fremme af vækst og udvikling i den primære jordbrugssektor. Rapporten indgår i arbejdet med regeringens vækststrategi – Vækst med vilje.

Det er besluttet, at der skal tages udgangspunkt i de enkelte sektorer inden for landbrugs- og gartnerierhvervet, men med vægt på primærbedrifternes fremtidige udvikling og vækst. For henholdsvis landbrug og gartneri laves en rapport til kortlægning af vækstfaktorer og vækststrategier og afsluttende med en udpegning af 5 til 10 centrale forslag til foranstaltninger og initiativer.

Denne rapport vedrører gartnerierhvervet. Et rapportudkast er drøftet med repræsentanter for sektoren ved en workshop afholdt d. 21. maj 2003. Efterfølgende er sket en færdigredigering under hensyntagen til de ved workshoppen fremførte synspunkter og forslag til ændringer.

1.2. Hvad forstås ved vækst?

Med økonomisk vækst i nationaløkonomien tænkes som regel på en stigning i BNP (bruttonationalproduktet), som kan være såvel mængde- som værdibaseret. I en analyse af sektoren med udgangspunkt i primærbedriftens økonomi kan der ved økonomisk vækst forstås vækst i erhvervets produktionsværdi og en forbedring af bedrifternes lønningsevne (evne til at aflønne arbejdskraften) og afkastningsgrad (evne til at aflønne den indsatte kapital) under de gældende rammebetingelser.

1.3. Afgrænsning

Analyserne er afgrænset til de fem vigtigste delsektorer, der er repræsenteret i instituttets regnskabsstatistik: potteplanter, væksthusgrønsager, frilandsgrønsager, frugt og bær samt planteskole.

De foreslåede foranstaltninger og initiativer, skal kunne få virkning inden for en mellemlang tidshorisont på 5 til 7 år og skal i store træk ligge inden for de gældende rammebetingelser.

I andre sammenhænge analyseres ændringer i landbrugsloven, ændringer af landbrugspolitikken, miljøregler, skatteregler m.v., og disse rammer ligger i denne sammenhæng fast, om end det er muligt at påpege særligt generende barrierer for gartnerierhvervets udvikling og vækst.

Analyserne koncentrerer sig især om de indre forhold i sektoren, herunder en fortsat strukturtilpasning.

Forskning og teknologisk udvikling kan give nye muligheder i alle sektorer. Også forslag på dette område skal have en sådan karakter, at effekten vil kunne forventes inden for den skitserede tidshorisont. Det betyder, at en mere grundlæggende forskningsindsats ikke kan være en foranstaltning i denne sammenhæng, om end en sådan forskning kan vise sig meget afgørende på lang sigt.

Analyserne er baseret på statistiske oplysninger om produktion, struktur og økonomi, ligesom der er gjort brug af prognoser og forskningsrapporter. Specielt til denne analyse er indhentet input fra flere af erhvervets revisorer/rådgivere, fra gartnerskolerne, fra nogle yngre gartnere samt via en workshop fra en gruppe personer fra erhvervet, dets organisationer samt tilknyttede virksomheder.

2. Gartneriet samfundsøkonomisk set

2.1. Arealanvendelse og antal gartnerier

Arealet med gartneriprodukter har i perioden 1997-2002 som helhed været svagt faldende, jf. tabel 2.1. I væksthussektoren er arealet med grønsager faldet fra 134 hektar. til 129 hektar. Arealet er især fordelt på tomater, agurker og salat. Arealet med potteplanter steg med 6 hektar. fra 1997 til 1999, men faldt herefter med 13 hektar. fra 1999 til 2002, givetvis bl.a. som følge af skader efter stormen i 1999, hvor det for nogle ældre væksthuse blev valgt ikke at genopføre.

I frilandssektoren er arealet med planteskole reduceret i perioden 1997-2002 fra ca. 3.250 hektar til 2600 hektar. Planteskole omfatter her produktionsplanteskoler og ikke rene detailplanteskoler. Arealet med grønsager er faldet fra ca. 7.350 hektar i 1997 til ca. 6.850 hektar i 2002[1]. Hovedafgrøderne er gulerødder, løg, porrer og diverse kåltyper. Endelig er der en vækst i arealet med frugt og bær fra ca. 6.800 hektar i 1997 til ca. 7.200 hektar i 2002. Væksten i arealet med frugt og bær skyldes især et større areal med solbær, der har haft nogle prismæssigt gode år. Også ribs, der i tabel 2.2 indgår under andre frugt- og bærarter, vurderes at være gået frem.

Tabel 2.1. Gartneriarealet

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	Hektar					
Væksthus						
Grønsager	134	128	131	131	130	129
Potteplanter	383	385	389	379	377	376
Friland						
Grønsager	7345	7067	7148	7463	7081	6854
Frugt og bær	6775	6521	6693	7026	7381	7188
Planteskole	3261	2997	2925	2866	2817	2600

Kilde: Danmarks Statistik, landbrugs- og gartneritællingen.

[1] Definitionen af de enkelte sektorer følger instituttets regnskabsstatistik for gartneri, serie D. Det medfører bl.a., at kartofler og ærter betragtes som landbrugsafgrøder og følgelig ikke er medtaget her. Samtidig betragtes jordbær som hørende under frilandsgrønsager. Under sektoren potteplanter i væksthus er medtaget udplantningsplanter og planteskolekulturer i væksthus.

Tabel 2.2. Arealet med frugt og bær

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	Hektar					
Æbler	1697	1660	1623	1679	1783	1574
Pærer	430	555	431	441	469	420
Surkirsebær	2505	2490	2626	2639	2569	2558
Sødkirsebær	89	101	130	163	134	113
Solbær	1531	1280	1411	1492	1850	1939
Andre frugt- og bærarter	523	435	472	612	576	584
I alt	**6775**	**6521**	**6693**	**7026**	**7381**	**7188**

Kilde: Danmarks Statistik, landbrugs- og gartneritællingen.

Antallet af gartnerier, der indgår i instituttets regnskabsstatistik, er vist i tabel 2.3. For især væksthusgartnerierne og planteskolerne har der været en kraftig strukturudvikling mod færre virksomheder. Sammenholdt med det stagnerende væksthusareal i tabel 2.1 betyder det, at faldet i antallet af gartnerier er kompenseret af, at de tilbageblevne er blevet tilsvarende større.

Tabel 2.3. Antal gartnerier

	1997	1998	1999	2000	2001	2002 *
	Antal gartnerier					
Gartneri i alt	**2043**	**1961**	**1909**	**1811**	**1800**	**1633**
Specialiserede gartnerier [1]						
Væksthus						
Grønsager	165	133	135	133	122	102
Potteplanter	610	580	552	520	495	478
Friland						
Grønsager	190	190	185	196	203	175
Frugt og bær	247	269	264	292	270	276
Planteskole	264	221	234	215	197	184

* Foreløbige tal.
1) Specialiserede gartnerier er virksomheder, hvor mere end 2/3 af SDB stammer fra en bestemt driftsgren fx potteplanter. Især for grønsager på friland samt frugt og bær gælder, at en betydelig del af produktionen finder sted på ikke specialiserede virksomheder (blandet landbrugs- og gartneriproduktion).
Kilde: FØI, Gartneriregnskabsstatistik 2001.

Udviklingen har været forskellig inden for regionerne i Danmark. Som det fremgår af tabel 2.4, faldt antallet af gartnerier således langt mindre på Fyn end i resten af Danmark mellem 1997 og 2002, og erhvervet har således i stigende grad koncentreret sig her.

Tabel 2.4. Regional fordeling af gartnerierne i 1997 og 2002

	1997	2002 *	Fald pr. år, pct.[1)]
	Antal gartnerier		
Hovedstadsområdet og Bornholm	315	250	3,3
Vestsjællands og Storstrøms amtskommuner	334	261	4,6
Fyn	608	558	1,8
Århus amtskommune	274	195	6,3
Øvrige Jylland	512	369	5,6
Hele landet	2043	1633	4,0

* Foreløbige tal. 1) Beregnet med regression.
Kilde: Danmarks Statistik, Landbrugs- og gartneritællingen.

2.2. Prisudviklingen på gartneriprodukter

Prisudviklingen på gartneriprodukter er vist i figur 2.1 og 2.2 sammenlignet med nettoprisindekset. For potteplanter har prisudviklingen været i underkanten af den generelle prisudvikling målt ved nettoprisindekset. Dette skyldes især et prisfald i 1998. Ses der bort fra dette, har der været prisstigninger i de øvrige år. Planteskoleprodukter har kunnet opretholde godt og vel samme prisstigningstakt som nettoprisindekset.

Figur 2.1. Prisudviklingen på potteplanter og planteskoleprodukter

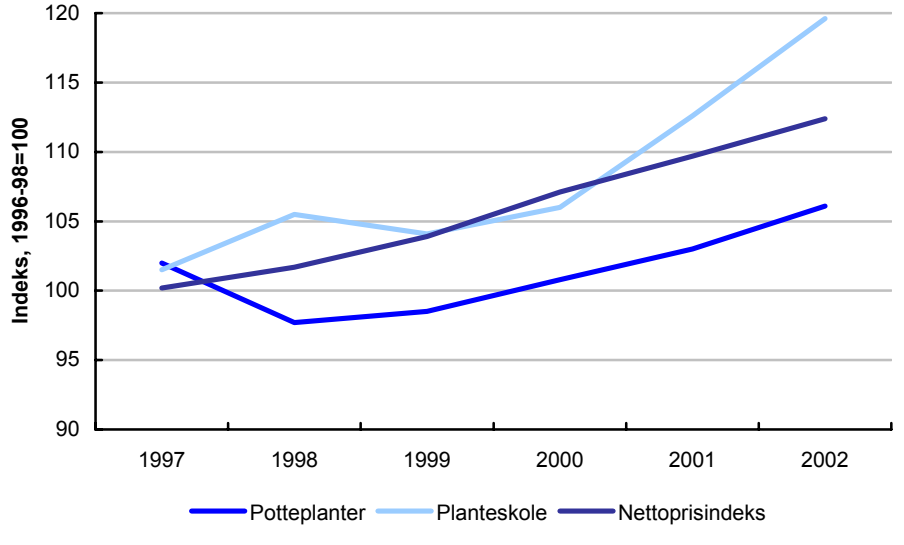

Kilde: Jordbrugets prisforhold, serie C, FØI.

Figur 2.2. Prisudviklingen på grønsager, frugt og bær

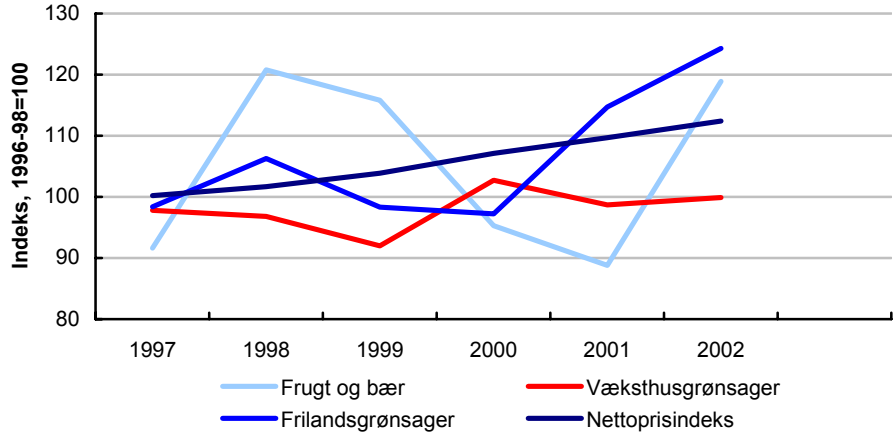

Kilde: Jordbrugets prisforhold, serie C, FØI.

For grønsager, frugt og bær er der generelt mere svingende priser ofte som udslag af de klimatiske betingelser. Dette gør sig imidlertid kun i mindre omfang gældende for væksthusgrønsagerne, hvor priserne fra 1997 – 2002 under ét stort set har været uændrede. For frilandsafgrøderne har der været betydelige prisudsving, men generelt har priserne kunnet følge nettoprisindekset.

Priser og prisindeks findes i detaljeret form i instituttets prisstatistik, Jordbrugets prisforhold, serie C.

2.3. Produktværdi og faktorindsats

For at give et indtryk af gartnerierhvervets samfundsøkonomiske betydning og sektorernes betydning relativt til hinanden er der opstillet et sektorregnskab på baggrund af instituttets regnskabsstatistik og arealdata fra Danmarks Statistik. Hovedpointen er her at belyse *den samlede produktion* af gartneriprodukter, hvor der i instituttets regnskabsstatistik i sagens natur kun medtages jordbrugsbedrifter, der er specialiserede i gartneriafgrøder (hvor mere end 50 pct. af StandardDækningsBidraget stammer fra gartneriafgrøder).

2.3.1. Sektorregnskab

Et sektorregnskab beskriver, hvilken værdi der skabes, hvor stor faktorindsats, der er medgået og hvor stor en rest, der har været til aflønning af arbejde og kapital. Sektorregnskabet fremkommer ved at benytte oplysninger om det samlede areal fra Danmarks Statistiks landbrugs- og gartneritælling og enhedsoplysninger fra FØI's regnskabsstatistikker. Produktværdien er således det samlede areal ganget med det gennemsnitlige udbytte i kroner. Udbyttet er så vidt muligt eksklusiv intern omsætning i det enkelte gartneri, mens det derimod ikke er muligt at fradrage intern omsætning mellem gartnerier i sektoren. Størrelsen af de enkelte omkostningsposter fremkommer som omkostningstypens andel af bruttoudbyttet i regnskabsstatistikken ganget med det totale areal.

Tabel 2.5. Sektorregnskab for gartneri

	1997	1998	1999	2000	2001	2002 *
Produktionsværdi	**4.241**	**4.044**	**4.236**	**4.494**	**4.437**	**4.525**
- heraf potteplanter	2.576	2.389	2.459	2.566	2.556	2.623
- heraf væksthusgrønsager	378	411	455	502	471	474
- heraf frilandsgrønsager	488	504	496	585	573	600
- heraf frugt og bær	205	195	207	229	229	254
- heraf planteskole	594	546	618	613	607	574
El-salg fra gartneriet	132	202	161	175	194	193
Tilskud el-salg	30	47	40	40	33	33
Generelle tilskud	44	44	39	37	28	27
PRODUKTIONSVÆRDI inkl. tilskud	**4.448**	**4.336**	**4.477**	**4.746**	**4.694**	**4.780**
Frø, løg og stiklinger	493	474	453	490	511	508
Planteavlsomkostninger	588	587	643	620	623	622
Energi	418	414	432	561	551	501
Salgsomkostninger	186	188	198	223	233	231
Andre omkostninger	454	475	499	495	478	481
Varer og tjenester	**1.834**	**1.825**	**1.893**	**2.059**	**2.073**	**2.041**
Ejendomsskat	8	8	7	7	12	12
Grønne afgifter 1)	56	59	73	70	71	67
BRUTTOFAKTORINDKOMST	**2.550**	**2.444**	**2.505**	**2.610**	**2.539**	**2.660**
Afskrivninger	393	404	410	421	406	407
NETTOFAKTORINDKOMST	**2.158**	**2.040**	**2.095**	**2.189**	**2.133**	**2.252**
Lønnet arbejdskraft	1.257	1.184	1.338	1.365	1.330	1.304
NETTORESTINDKOMST	**901**	**855**	**757**	**823**	**802**	**948**

* Skøn for 2002.
Note: Gartnerierhvervet er i denne forbindelse defineret som de fem hoveddriftsformer, der er nævnt i tabellen. Mindre driftsformer som champignon, snitblomster og blomster på friland er ikke medtaget.
1) CO_2-, SO_2- og rumvarmeafgift.
Kilde: Beregninger på FØI: Gartneriregnskabsstatistik, serie D, Økonomien i landbrugets driftsgrene, serie B og Danmarks Statistik: landbrugs- og gartneritællingen.

I det seneste årti har en række væksthusgartnerier etableret decentrale kraftvarmeværker, hvor der på baggrund af naturgas produceres elektricitet og varme til gartneriet. I

regnskabsstatistikken betragtes dette som en sammenhængende produktion, hvorfor værdien af el-produktionen også er vist i sektorregnskabet. I en periode ydes et tilskud til el-produktionen. Dette er i sektorregnskabet også udskilt fra de øvrige investerings- og driftstilskud. Tilskud til opførelse af kraftvarmeværk er ikke medtaget, da det betragtes som et engangstilskud.

I sektorregnskabet indgår en række begreber. ***Bruttofaktorindkomsten*** er den samlede værditilvækst, der fremkommer ved den pågældende produktion inkl. generelle driftstilskud. ***Nettofaktorindkomsten*** er det beløb, der er til rådighed til aflønning af den samlede arbejds- og kapitalindsats efter afskrivninger. Reduceres nettofaktorindkomsten yderligere med omkostningen til lejet arbejdskraft fås ***nettorestindkomsten,*** der skal aflønne gartneriejeren og familiens egen arbejdsindsats og forrente kapitalindsatsen i form af egen- og fremmedkapital.

I tabel 2.5 er vist et sektorregnskab for gartnerierhvervet som helhed, mens der i bilagstabel 1 – 5 er vist sektorregnskaber for grønsager i væksthus, potteplanter, grønsager på friland, frugt og bær samt planteskole. Produktværdien for gartnerierhvervet har været omkring 4,5 mia. kroner i perioden 1997 – 2002. Heraf udgør potteplanter over halvdelen, ca. 2,5 mia. kroner. Potteplanteproduktionen har imidlertid været stagnerende i perioden og målt i faste priser, figur 2.3, er det især de mindre sektorer, der producerer frugt og grønsager, der har formået at udvise en vis vækst målt i faste priser.

Værdien af el-produktionen i væksthusgartnerierne udgør ca. 200 mio. kroner årligt ekskl. tilskud. I kraftvarmeværkernes 7 første driftsår ydes et tilskud på pt. 7 øre pr. produceret kilowatttime. Da langt hovedparten af værkerne blev opført midt i 1990'erne betyder det, at flere og flere værker efterhånden ikke får tilskud til elsalget. Værkerne blev opført med investeringstilskud på 30 – 40 pct. af anlægsudgiften, men de sidste puljemidler til denne form for tilskud var opbrugt i 2001**.** Værkerne afskrives normalt over en 10-årig periode, men den reelle økonomiske levetid er stadig ukendt. Generelle tilskud til gartnerierhvervet består især af tilskud fra tidligere år via forbedringsstøtteordningen og tilskud til energieffektiviseringer, tilskud til yngre jordbrugere og tilskud til produktudvikling (nu under Innovationsloven). Tilskuddene er for erhvervet som helhed faldet fra 44 mio. kroner i 1997 til 28 mio. kroner i 2001.

Figur 2.3. Produktionsværdi for gartneri i 1996-98 priser

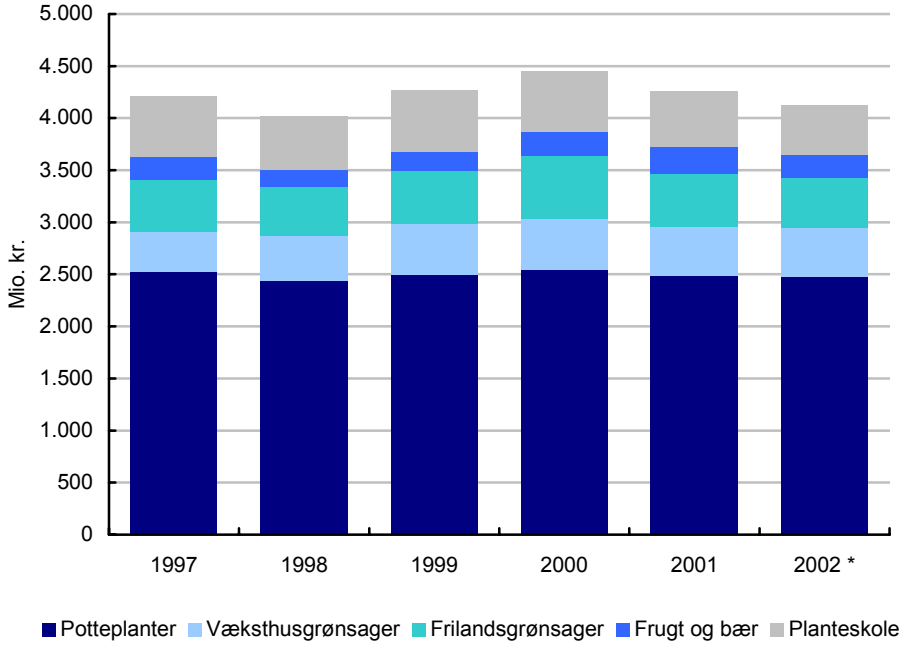

* Skøn
Kilde: Sektorregnskab, tabel 2.5 og Jordbrugets prisforhold, serie C, FØI.

Forbruget af varer og tjenester er målt i kroner steget i perioden. Især er udgiften til energiforbrug i væksthuse steget bl.a. som følge af højere energipriser i 2000-2001. Energipriserne faldt igen i 2002, samtidig med at energiforbruget faldt bl.a. som følge af færre graddage. På trods af dette er bruttofaktorindkomsten opretholdt på et niveau i størrelsesordenen 2,2 – 2,3 mia. kroner.

Afskrivningerne udgør for erhvervet som helhed knap 400 mio. kroner, mens ejendomsskatterne i 2002 er steget til 12 mio. kroner og grønne afgifter, hovedsagelig i form af ikke refundérbare afgifter på energiforbruget, udgør ca. 70 mio. kroner.

Nettofaktorindkomsten, der skal dække løn til de ansatte og brugeren samt kapitalomkostninger, udgør herefter 36 – 38 pct. af produktværdien inkl. tilskud. Hovedparten heraf – ca. 70 pct. - af nettofaktorindkomsten anvendes til lønninger, hvorefter nettorestindkomsten, der bl.a. skal dække gartneriejerens egen arbejdsindsats er de resterende 30 pct. I kroner er nettorestindkomsten for gartnerierhvervet faldet fra 901 mio.

kroner i 1997 til 814 mio. kroner i 2001, men antallet af arbejdstimer ydet af brugerfamilien er i samme periode også faldet, jf. tabel 2.6. Skønnet for 2002 indikerer en højere restindkomst, hvilket primært skyldes forholdsvis gode priser på produkterne.

2.4. Beskæftigelse

Antallet af beskæftigede i den primære gartneriproduktion er vist i tabel 2.6. I bilagstabel 6 er vist en mere detaljeret fremstilling for de enkelte sektorer. I perioden er der sket et stort fald i antallet af heltidsbeskæftigede i den primære gartnerisektor fra ca. 9.800 fuldtidsbeskæftigede til ca. 8.000 i 2002. Faldet er forårsaget af færre gartnerier, der har bevirket ca. 700 færre heltidsbeskæftigede brugere og også et betydeligt fald i antallet af lønnede heltidsansatte fra 7.200 i 1997 til 6.000 i 2002. Faldet i beskæftigelsen er givet også et udtryk for, at der i branchen har været fokus på at reducere lønomkostningerne, og der er investeret i ny teknik.

Tabel 2.6. Beskæftigede i den primære gartneriproduktion, årsværk à 1665 timer

	1997	1998	1999	2000	2001	2002 *
Brugerfamilie	2.648	2.559	2.227	2.155	2.024	1.958
Lønnet arbejdskraft	7.179	6.815	7.074	7.021	6.335	6.018
I alt	**9.827**	**9.374**	**9.301**	**9.176**	**8.359**	**7.976**

* Skøn
Kilde: Beregnet sektorregnskab.

Udover beskæftigelsen i det primære gartneri er der en betydelig afledt beskæftigelse i afsætningsorganisationer og transportsektoren.

2.5. Afsætningsstruktur for gartneriprodukter

Som i den øvrige jordbrugssektor i Danmark er salget i høj grad organiseret med baggrund i andelsbevægelsen. En række GASA'er lokaliseret rundt i landet varetager salget af gartnernes produkter. Antallet af GASA'er har dog været for nedadgående i en årrække. Herudover findes primært inden for blomster en række private salgsselskaber. På Sjælland er KGT, København Grønt Torv, handelsplads for gartneriprodukter, hvor en række handlende på kommissionsbasis afsætter gartnernes produkter.

Strukturudviklingen har også præget salgsleddet, som dog endnu ikke er koncentreret så kraftigt som det ses inden for andre jordbrugsprodukter, fx svinekød og mælk, hvor afsætningen er koncentreret om hhv. Danish Crown og Arla Foods.

Mens potteplanteproduktionen overvejende er eksportorienteret, er produktionen af grønsager og frugt helt overvejende baseret på salg til hjemmemarkedet i Danmark. For industribær er der nogen eksport af forarbejdede produkter.

2.5.1. Potteplanter

I de seneste år er flere producenter begyndt at danne netværk, der tager sig af fælles markedsføring. De mest fremtrædende er Group-unique, der er en sammenslutning af 7 store gartnerier på Fyn og omkring Århus, LivingColors, der er 7 andre store fynske gartnerier og Fool4flowers, der er 12 mindre jyske gartnerier, der er gået sammen om fælles katalog og hjemmeside for at opnå større synlighed i salgsleddet. På producent-siden er etablering af selvstændige varemærker og markedsføring således i kraftig vækst.

Tabel 2.7. Blomstereksportører [1]

GASA GROUP:
- GASA Odense blomster A/S
- GASA Aarhus A/S
- Danita A/S
- Exposa A/S
- Exponova A/S
- GASA Finflora A/S
- GASA young plants A/S
- GASA Benelux A/S

Bøg Madsen A/S
GASA Kolding AMBA
C.K Blumen-Fachexport A/S
EuroFlora ApS
Dipex Danmark A/S
Flex Plant A/S
Florex Export A/S
Daniber A/S
Zurel Danmark ApS
Florea A/S
DM Blomst A/S
Greemex A/S

1) Eksportører med mulighed for elektroniske ordrer på DANPOT.
Kilde: www.danpot.dk

GASA Group A/S blev 17. januar 2001 dannet som en fusion mellem GASA Odense blomster A/S og GASA Aarhus A/S. Selskabet er et moderselskab for udover de to nævnte, en række datterselskaber, der er blandt aktørerne af eksportører af potteplanter fra Danmark, jf. tabel 2.7. Flere af de nævnte datterselskaber betjener kun et enkelt marked eller segment af et marked. Ejerforholdene i GASA Group er, at blomsterproducenter har ca. 75 pct. af aktiekapitalen, mens Agrova Food/DLG Amba har ca. 20 pct. og resten er fordelt på medarbejdere i GASA Group. Den største private eksportør uden for GASA Group A/S er Bøg Madsen A/S. Udover de nævnte eksportører er enkelte kæder som Bilka og COOP Danmark koblet på DANPOT med mulighed for at afgive ordrer direkte til gartnerierne.

En betydelig del af handelen med danske potteplanter sker gennem det elektroniske system DANPOT, hvor stort set alle leverandører er koblet op og kan registrere deres udbud. Handlen kan både foregå direkte fra gartneri til detailkæde eller gennem en afsætningsvirksomhed.

2.5.2. Grønsager, frugt og planteskole

Frilandsgrønsager afsættes især gennem selskabet GASA Nordgrønt, der er en fusion mellem GASA Århus' afdeling for grønsager og frugt og det tidligere Nordgrønt. Også GASA Odense frugt og grønt er en vigtig aktør.

Etablering af egne varemærker er blevet udbredt, især inden for tomatproduktionen. Det kan forventes som en naturlig udvikling, at mærkevareindehaverne kan have en interesse i at kunne levere hele året, således at aftagere ikke behøver andre udbydere. Etablering af datterselskaber under andre himmelstrøg vil således være en mulighed for disse store producenter. Flere af producenterne varetager selv salget af mærkevareproduktionen til detailhandlen.

Inden for kernefrugt sælges en betydelig del af selskabet Dansk Kernefrugt. Produkterne er at genfinde under dette navn i butikkerne. Der er hermed udviklet et dansk varemærke for frugt. En anden betydelig, men mindre, del af produktionen sælges gennem GASA Odense Frugt og grønt amba.

Inden for produktionen af industribær har producenterne organiseret sig i bærdyrkerforeninger. Produktionen afsættes hovedsageligt til forarbejdning på Vallø Saft.

Salgsstrukturen for planteskoleprodukter er mindre velorganiseret end for øvrige gartneriprodukter. Størstedelen af salget foregår direkte fra de enkelte producenter, mest til salgsplanteskoler og havecentre, men en del planteskoler har stadig såvel produktion som detailsalg. Dog findes organisationen Danplanex Planteskoler A/S, som har en del eksport af såvel egne som andres produkter, og derudover har nogle enkelte planteskoler etableret samarbejde omkring salg og markedsføring.

2.5.3. Eksporten af potteplanter og udviklingen i Holland

Produktionen af potteplanter er overvejende eksportorienteret, idet ca. 80 pct. af produktionen eksporteres. De nærmeste lande, Tyskland og Sverige, er hovedmarkeder, efterfulgt af England og Frankrig[2].

I tabel 2.8 er gengivet tal for den danske og hollandske eksport. Danmark indtager traditionelt en "nummer to" rolle som eksportør på det europæiske potteplantemarked, og det er nærliggende at sammenligne med udviklingen i "nummer et", Holland. Selvom eksporten af danske potteplanter gennem de seneste tre år er øget med ca. 5 pct. i værdi om året, er der tydeligt kraftigere vækst i den hollandske eksport af potteplanter.

Tabel 2.8. Potteplanteeksport, Danmark og Holland

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Danmark						
Eksportværdi	2.411	2.399	2.354	2.482	2.567	2.717
Årlig vækstrate, pct.	..	-0,5	-1,9	5,4	5,4	5,8
Holland						
Eksportværdi	7.302	7.669	8.013	8.760	9.313	10.357
Årlig vækstrate, pct.	..	5,0	4,5	9,3	6,3	11,2

Kilde: Danmark: Danmarks Statistik, Udenrigshandelsstatistik. Holland: Dutch Floricultural Wholesale Board, export-statistik Bloemkwekerijprodukten 2002.
Note: Ved omregningen af den hollandske eksportværdi er brugt kroner/gylden kurs 1997-2001 jf. Nationalbanken: 1997: 338,51. 1998:337,86. 1999:337,41. 2000:338,23. 2001:338,16 og kroner/euro 2002: 743,05.

[2] Handlen med potteplanter er nærmere beskrevet i FØI rapport 109: Danmark – Holland – En analyse af konkurrencevilkårene for væksthusgartneri, København 1999.

I perioden 1997 - 2001 er potteplantearealet i Holland øget med næsten 200 ha fra 1735 til 1932 ha., jf. figur 2.4 (udviklingen i det danske potteplanteareal fremgår af tabel 2.1), hvilket underbygger stigningen i den hollandske eksport.

Arealet med væksthusgrønsager i Holland har været forholdsvis konstant på godt 4.000 ha, jf. figur 2.5. Arealet med tomater har været konstant, mens arealet med agurker er gået tilbage og der har været fremgang for peberfrugt.

Figur 2.4. Potteplantearealet i Holland

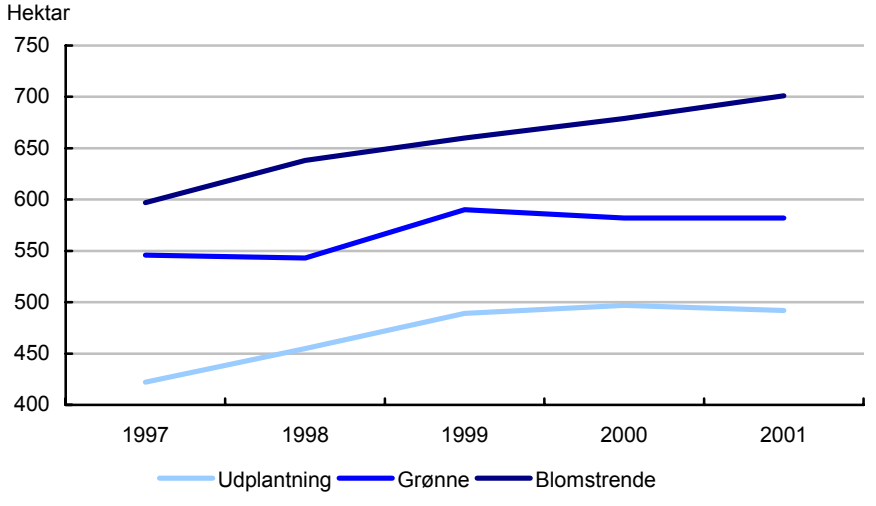

Kilde: LEI, Central Bureau voor de Statistiek, Land- en tuinbouwcijfers 2002

Figur 2.5. Hollands areal med væksthusgrønsager

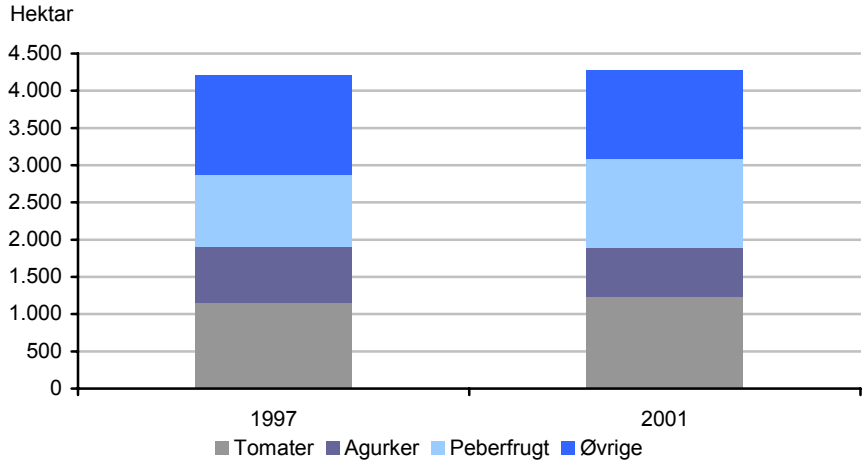

Kilde: LEI, Central Bureau voor de Statistiek, Land- en tuinbouwcijfers 2002

Figur 2.6. Areal pr. væksthusgartneri, Holland

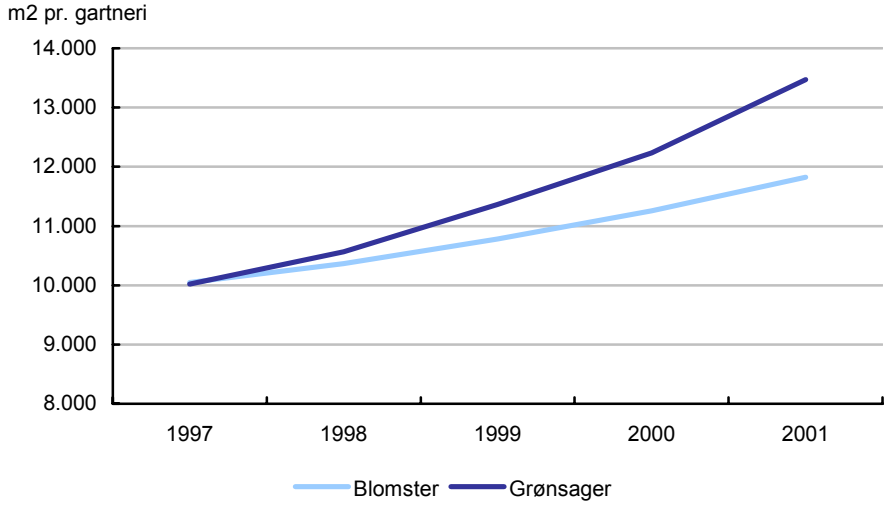

Kilde: LEI, Central Bureau voor de Statistiek, Land- en tuinbouwcijfers 2002

Figur 2.7. Areal pr. væksthusgartneri, Danmark

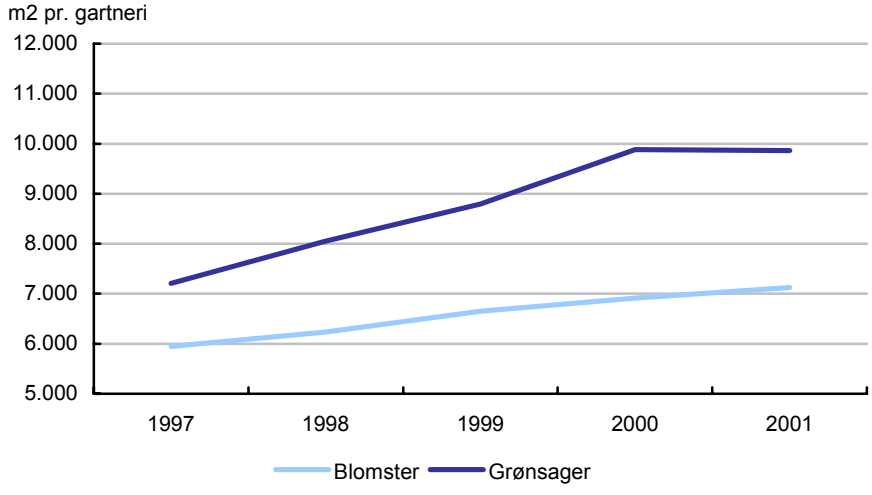

Kilde: Gartneriregnskabsstatistik, serie D.

Som det fremgår af figur 2.6 og 2.7 har udviklingen mod større gartnerier fundet sted i både Danmark og Holland. Det skal nævnes, at bruttoudbyttet pr. m^2 væksthusareal er større i Danmark end i Holland, især i potteplantegartnerierne, jf. FØI-rapport 109: Danmark – Holland – En analyse af konkurrencevilkårene for væksthusgartneri. Selvom arealet pr. potteplantegartneri således er større i Holland end i Danmark, er bruttoudbyttet pr. gartneri ikke større.

Grønsagsarealet har udvist tilbagegang i Holland de seneste år, jf. figur 2.8, hvilket gælder generelt for de forskellige kulturer. Arealet med frugt og bær er i Holland stort set koncentreret om æbler og pærer, hvor førstnævnte udgør ca. 2/3 af arealet. Tilbagegangen på ca. 3.000 ha. fra 1997 til 2001 kan udelukkende henføres til æbler, idet der har været en lille fremgang for pærer og anden frugt.

For planteskole er arealet i Holland steget med ca. 2.000 ha. fra 1997 til 2001. Stigningen kan især henføres til større areal med prydbuske og –træer samt sirconiferer.

Figur 2.8. Arealudvikling for frilandsgrønsager [1)], frugt og bær samt planteskole i Holland

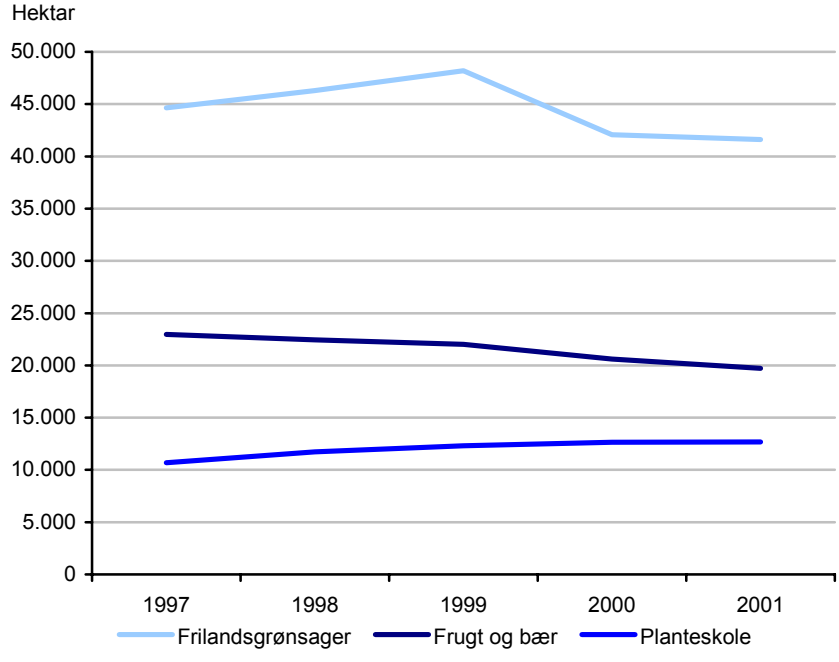

1) Eksklusiv areal med løg på ca. 20.000 hektar.
Kilde: LEI, Central Bureau voor de Statistiek, Land- en tuinbouwcijfers 2002.

2.6. Forventet udvikling 2003-2008

Det overordnede indtryk af foranstående sektorgennemgang er stagnation. Der kan i høj grad være brug for "vækst med vilje". For den største og mest eksportorienterede sektor, potteplanter, har der i en årrække siden slutningen af 1980'erne ikke været vækst af betydning. Der er investeret i gartnerierne, men det har ikke medført større areal og produktværdi, og eksportstigningen har været lille.

Ligeledes har arealet med væksthusgrønsager været i svag tilbagegang. Den højere produktværdi i perioden er ikke opnået gennem prisstigninger, men ved en højere effektivitet i de tilbageværende gartnerier.

Tabel 2.7. Fremskrivning af gartneriarealet 2003 – 2008

	2002	2004*	2006*	2008*
	ha.			
Væksthus				
Grønsager	129	127	126	125
Potteplanter	376	373	370	366
Friland				
Grønsager	6854	6890	6770	6650
Frugt og bær	7188	7569	7856	8142
Planteskole	2600	2409	2186	1963

* Beregnet som en lineær regression på data fra 1997-2002 (tabel 2.1).

For de to væksthussektorer tyder en fremskrivning til 2008 på et svagt fald i det samlede areal. Med forventede produktivitetsforbedringer vil produktværdien derfor som minimum kunne opretholdes på samme niveau som i 1997 – 2001. Imidlertid vil strukturudviklingen formentlig fortsætte, og der forventes knap 50 gartnerier med væksthusgrønsager og godt 300 gartnerier med potteplanter i 2008, jf. tabel 2.7 og 2.8.

Driftsformerne grønsager på friland samt frugt og bær er præget af mange mindre bedrifter. For frugt og bær er der en vis optimisme at spore, hvilket giver sig udslag i såvel et større areal som flere bedrifter. For grønsager forventes nogenlunde konstant areal og antal gartnerier.

For planteskole fastholdes produktværdi og indkomst, men arealet og antallet af virksomheder fortsætter med at gå ret kraftigt tilbage.

Tabel 2.8. Fremskrivning af antallet af gartnerier 2003 – 2008

	2002	2004*	2006*	2008*
Gartneri i alt	1633	1521	1371	1221
Væksthus				
Grønsager	102	87	67	47
Potteplanter	478	417	363	309
Friland				
Grønsager	175	187	185	184
Frugt og bær	276	292	302	312
Planteskole	184	156	128	100

* Beregnet som en lineær regression på data fra 1997-2002 (tabel 2.3).

3. Indtjenings-, investerings- og finansieringsforhold på bedriftsniveau

3.1. Indtjeningsforhold mv.

Tallene i det følgende er baseret på den årlige gartneriregnskabsstatistik fra FØI eller på beregninger foretaget på basis af de regnskaber, der indgår i statistikken. Det er valgt at fokusere på driftsformerne: potteplanter, væksthusgrønsager, frilandsgrønsager, frugt og bær samt planteskole, mens resultater for hele gartnerisektoren ikke er behandlet her. Virksomhederne er endvidere opdelt i størrelsesgrupper, hvilket bl.a. har gjort det muligt at se, hvordan den samlede produktion fordeler sig på størrelsesgrupper.

Da der hele tiden sker en strukturudvikling er de resultater, som fremgår af statistikken ikke nødvendigvis en afspejling af udviklingen i de enkelte bedrifter, men for sektorerne som helhed. F.eks. kan en stigning i driftsresultatet fra et år til det næste både være et resultat af stigninger blandt de enkelte bedrifter og af en strukturudvikling, hvor de bedrifter med lavest resultat er faldet bort.

Ved opdeling af de enkelte sektorer i undergrupper har det i mange tilfælde været nødvendigt at vise resultater baseret på ret få regnskaber. Dette medfører usikkerhed på resultaterne. For at reducere denne usikkerhed er der anvendt treårige gennemsnit, som samtidig udjævner evt. forskelle, som skyldes specifikke forhold det enkelte år.

3.1.1. Potteplanter

Potteplantesektoren har gennemgået en kraftig strukturudvikling i løbet af femårsperioden, som det fremgår af tabel og figur 3.1, idet antallet af gartnerier på fire år blev reduceret med 19 pct. samtidig med, at arealet pr. gartneri steg med 20 pct.

Tabel 3.1 viser nogle hovedtal fra regnskabsstatistikken vedr. potteplantegartnerier. Den voksende størrelse af gartnerierne har medført et voksende bruttoudbytte (produktionsværdi) såvel som omkostninger pr. gartneri. Driftsresultatet har varieret omkring 400.000 kr. pr. år, mens *anden indkomst*, som bl.a. omfatter lønindtægt, er steget svagt til 166.000 kr. i 2001. Gartneriet er dog fortsat langt den største indtægtskilde for gartnerfamilien. Efter betaling af skat og afholdelse af privatforbrug var der vekslende beløb til overs, som udgør den *løbende opsparing*.

Tabel 3.1 Struktur, indkomst mv. for potteplantegartnerier

	1997	1998	1999	2000	2001
Antal gartnerier	610	580	552	520	495
Stikprøve	102	104	112	115	118
	---------- pr. gartneri ----------				
Væksthusareal, m^2	5944	6237	6650	6914	7123
Frilandsareal, ha.	0,8	1,0	0,6	0,8	0,8
Brugeralder, år	51	51	52	51	50
Arbejdsindsats, timer	12575	12648	13249	13863	13858
Heraf lønnet arbejdskraft	10054	9918	10745	11436	11631
Energiforbrug, giga-joule[1)]	11847	12779	12945	13699	14152
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------				
Bruttoudbytte, potteplanter	3855	3810	4156	4654	4841
Bruttoudbytte i øvrigt	398	451	476	507	481
Energi inkl. afgifter	493	497	528	661	710
Varer og tjenester i øvrigt	1631	1652	1730	1921	2003
Afskrivninger	354	391	426	446	447
Lønudgift	1080	1075	1279	1383	1474
Nettorenteudgifter, gartneri	253	268	271	280	289
Driftsresultat	442	378	398	470	399
Anden indkomst, netto[2)]	123	117	136	136	166
Løbende indkomst[2)]	564	495	534	606	547
Personlige skatter[2)]	147	169	196	204	202
Privatforbrug[2)]	243	240	250	273	276
Løbende opsparing[2)]	174	85	88	130	69

1)Ekskl. energi anvendt til el-produktion
2)For 2001 indeholder enkelte regnskaber ikke privatøkonomiske oplysninger, hvorfor disse poster er baseret på de regnskaber, hvor privatøkonomiske oplysninger foreligger. Summen af driftsresultat og anden indkomst er derfor ikke lig den løbende indkomst.
Kilde: Serie D, 2001, FØI

Potteplanter er den driftsform inden for gartneriet, hvor bruttoudbyttet pr. virksomhed er størst: 5,3 mio. kr. i 2001. Og set over femårsperioden har potteplantegartnerierne i gennemsnit haft det største driftsresultat. Næsten alle gartnerier er heltidsgartnerier, som giver fuld beskæftigelse til mindst et familiemedlem, og langt hovedparten af familiernes indkomst stammer som nævnt fra gartneriet.

De fleste potteplantegartnerier er specialiserede virksomheder, som kun producerer potteplanter, og ofte kun én eller få plantearter. Regnskabsstatistikken giver ikke mulighed for at opdele efter arter. Foruden potteplanteproduktionen er der imidlertid en del gartnerier, som har eget naturgasfyret kraftvarmeværk, hvorfra varmen anvendes i gartneriet og elektriciteten sælges. I 2001 blev der solgt el for 190.000 kr. fra et gennemsnitlig potteplantegartneri (gennemsnit af gartnerier med og uden kraftvarmeværk).

Figur 3.1. Strukturudvikling i potteplantegartnerierne

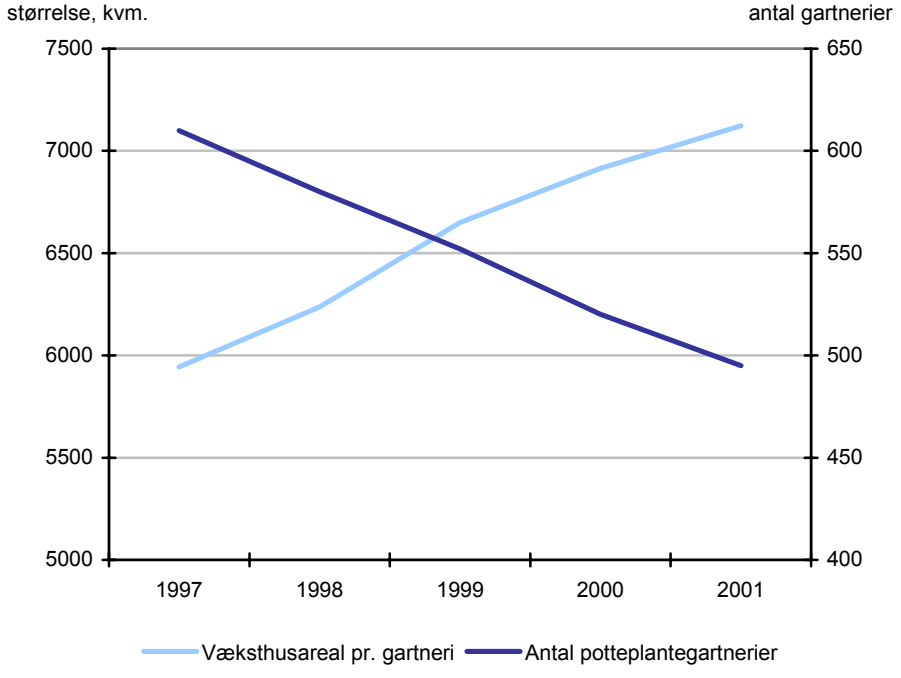

Kilde: serie D, 2001, FØI

I potteplantesektoren er den økonomiske produktivitet så høj, at der er mere end fuld dækning for alle omkostninger, herunder driftsomkostninger, beregnet vederlag for brugerfamiliens arbejdsindsats samt en beregnet forrentning af kapitalindsatsen. De to sidstnævnte fremgår af bilagstabel 7. Den økonomiske produktivitet, som defineres som bruttoudbytte divideret med samlede omkostninger, var for perioden 1999-2001 101,2, se tabel 3.2. Bruttoudbyttet var således 1,2 pct. højere end de samlede omkostninger.

Et andet resultatmål er lønningsevnen, som i potteplantegartnerierne lå på 135 kr. pr. time i perioden 1999-2001.

I løbet af perioden 1997-2001 steg prisen på potteplanter næsten ikke, samtidig med at prisen på arbejdskraft steg med 17 pct., se figur 3.2. På trods af dette udgjorde arbejdskraften med knap 35 pct. næsten samme andel af bruttoudbyttet i 1997 og 2001. Det betyder, at der må have fundet en effektivisering af arbejdsprocesserne sted.

Figur 3.2. Udvikling i lønomkostninger pr. arbejdstime, pris på potteplanter samt arbejdsomkostningernes andel af bruttoudbyttet

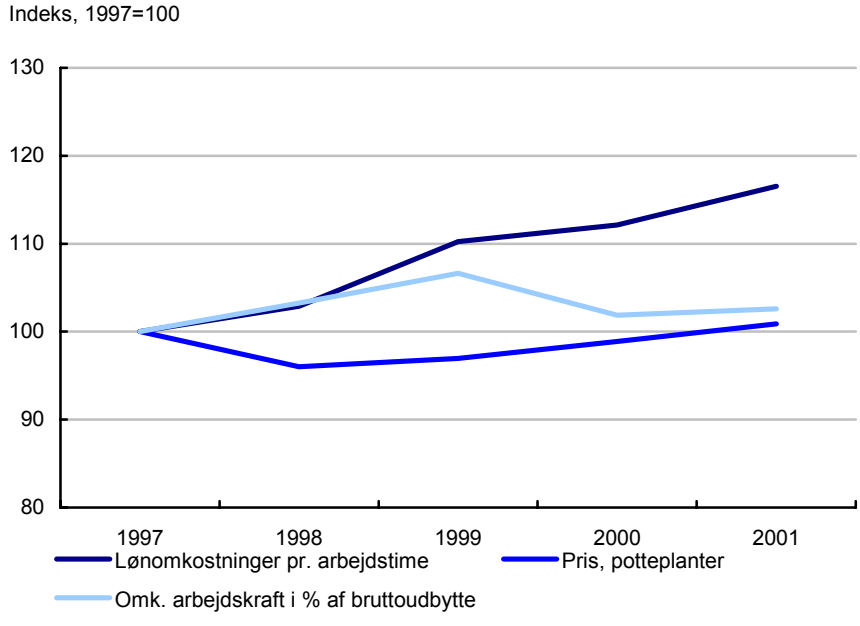

Kilde: serie D, 2001, FØI

En undersøgelse af produktivitetsudviklingen i gartnerierhvervet (Steffen Møllenberg 2000) viste, at arbejdsproduktiviteten, dvs. den mængdemæssige produktion pr. arbejdstime, steg med 3,2 pct. pr. år i gennemsnit mellem 1980 og 1998. Stigningen i bruttoproduktivitet, dvs. den mængdemæssige produktion set i forhold til hele faktorindsatsen, var i samme periode på 2,4 pct. pr. år i gennemsnit.

3.1.1.1. Størrelsesgrupper

Potteplantegartnerierne er opdelt i tre størrelsesgrupper: under 5.000 m^2, 5-10.000 m^2 samt over 10.000 m^2 væksthusareal, se tabel 3.2.

Der er stor spredning på gartneriernes størrelse, i 2001 var 54 pct. af gartnerierne mindre end 5.000 m^2, mens 16 pct. var større end 10.000 m^2. For produktionsværdien forholdt det sig imidlertid helt anderledes, idet kun 12 pct. blev produceret i gartnerier

i den mindste gruppe, mens 59 pct. blev produceret i den øverste størrelsesgruppe. Mht. beskæftigelsen fandt hhv. 16 pct. og 55 pct. sted i de to størrelsesgrupper.

Tabel 3.2. Potteplantegartnerier. Arealgrupper, 1999-2001

	<5000 m^2	5-10000 m^2	>10000 m^2	Alle
Areal, m^2	2338	7039	23826	6896
pct. af bedrifter	55	31	15	100
pct. af potteplantearеal	19	32	49	100
pct. af produktionsværdi, potteplanter	13	32	55	100
Antal gartnerier	287	160	76	522
Stikprøve pr. år	42	44	29	115
Brugeralder, år	52,9	49,2	48,4	51,2
	---------- timer pr. gartneri ----------			
Arbejdsindsats, brugerfamilien	2103	2665	2879	2386
Arbejdsindsats, lønnet	2192	11745	44503	11271
I alt	4295	14410	47382	13657
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------			
Bruttoudbytte	1193	5142	19374	5051
Driftsomkostninger	946	4392	16968	4336
Renteudgifter jordbrug, netto	55	255	1184	280
Driftsresultat	192	495	1222	436
Løbende opsparing	9	73	457	96
Lønningsevne, kr./time	100	130	148	135
Bruttoudbytte/arbejdstime, kr.	277	357	409	370
Bruttoudbytte/ m^2 potteplanter, kr.	473	678	753	677
Arbejdstimer/ m^2	1,84	2,05	1,99	1,98
Energi til opvarmning + el, GJ/m^2	1,53	2,09	2,05	1,97
Væksthuse <10 år, pct. 1)	13	15	24	19
Væksthuse 10-20 år, pct. 1)	17	33	48	38
Væksthuse >20 år, pct. 1)	70	52	28	44
Økonomisk produktivitet 1)	87,9	101,2	104,8	101,2
Gældsprocent	44,4	60,0	65,5	60,0

1) Gennemsnit af 2000 og 2001
2) Bruttoudbytte i pct. af totale omkostninger
Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

De økonomiske forhold varierer stærkt for gartnerierne i de tre størrelsesgrupper. Brugerne er gennemgående lidt yngre, og der investeres mere i store end i små gartnerier. Sidstnævnte har bl.a. resulteret i, at gennemsnitsalderen for væksthusene er

mindst i de store gartnerier, og det er formodentlig medvirkende til, at der produceres mest pr. m^2 væksthus i de store gartnerier: produktionsværdien var 753 kr. pr. m^2 for gartnerier >10.000 m^2 mod 473 kr. i gartnerier <5.000 m^2. Pga. husenes alder og tilstand er afskrivningerne pr. m^2 væksthus dog også langt mindre i de små gartnerier, og der anvendes endvidere mindre energi, hvilket tyder på en mindre intensiv produktionsform.

Effektiviteten er størst i de store gartnerier, hvilket viser sig ved højere økonomisk produktivitet og lønningsevne. Der er ikke fuld dækning for de samlede omkostninger i gruppen <5.000 m^2, idet den økonomiske produktivitet var 87,8 i perioden 1999-2001, mens den var 104,8 i gruppen >10.000 m^2. Lønningsevnen var hhv. 100 og 148 kr. i de to grupper.

Gartnere med små gartnerier får således en ret lav aflønning af deres indsats i form af arbejdskraft og kapital, men opnår alligevel en indkomst fra gartneriet bl.a. pga. lille gæld og dermed lave renteudgifter. Driftsresultatet fra et gartneri med under 5.000 m^2 var i gennemsnit på 192.000 kr. pr. år i 1999-2001, som blev suppleret med indkomst fra andre kilder. Der var en lille opsparing. Brugerfamiliens arbejdsindsats var godt 2100 timer pr. år, svarende til ca. 1,25 fuldtidsbeskæftiget, og kapitalindsatsen, dvs. værdien af gartneriaktiverne, var på godt 1,6 mio. kr. i 2001, jf. Serie D, 2001, side 22.

Driftsresultatet fra gartnerier i den største gruppe var i gennemsnit på godt 1,2 mio. kr. pr. virksomhed pr. år i 1999-2001, hvilket var mere, end der blev forbrugt, og der var derfor en løbende opsparing på godt 450.000 kr. pr. år. Brugerfamilien arbejdede i gennemsnit i knap 2900 timer svarende til ca. 1,75 fuldtidsbeskæftiget. Kapitalindsatsen var på godt 25 mio. kr. i 2001, og egenkapitalen, herunder også private aktiver, udgjorde godt 13 mio. kr., jf. Serie D, 2001, side 24.

3.1.1.2. Væksthusenes alder

Alderen på væksthuse opdeles i tre grupper: under 10 år, 10-20 år samt over 20 år, som det fremgår af tabel 3.2. Væksthusarealets alder har indgået i grundmaterialet til gartneriregnskabsstatistikken siden 2000, og der findes således kun to års registreringer. Der har dog været registreringer hos Danmarks Statistik (DS) i en årrække, men her findes data ikke opdelt på driftsformer. Registreringerne fra DS og FØI for hele gartnerisektoren er imidlertid ikke helt identiske, heller ikke hvis man sammenligner den seneste tælling fra DS fra 1/12-99 med FØI's fra 1/1-2000. Afvigelserne er imidlertid ikke så markante, at det ændrer på konklusionerne. I denne analyse er anvendt

gennemsnitstal for de to FØI-tællinger i 2000 og 2001, først og fremmest for at udligne evt. usikkerheder pga. stikprøveudvælgelsen.

Som tidligere nævnt er væksthusene ældst i de små potteplantegartnerier. Her var 70 pct. af væksthusarealet 20 år gammelt eller ældre i 2000-01 og kun 13 pct. var under 10 år. Det skal her nævnes, at det har været anbefalet at udskifte væksthusene, når de er ca. 20 år gamle pga. nedslidning og teknisk forældelse. Det er dog sandsynligt, at væksthuse af nyere dato vil kunne holde længere.

Som beskrevet i det foregående var produktionen pr. m^2 væksthus mindre i de små gartnerier end i de to øvrige størrelsesgrupper. Imidlertid var energiforbruget også lavere på trods af forventninger om større energiforbrug i ældre væksthuse. Når det ikke forholder sig sådan, hænger det sandsynligvis sammen med valg af kulturer med lavere varmebehov, og måske er der væksthuse, der ikke anvendes i en del af vinteren.

I størrelsesgruppen 5-10.000 m^2 var 52 pct. af væksthusarealet over 20 år gammelt, mens der i de største potteplantegartnerier med mindst 10.000 m^2 kun var 28 pct., som var over 20 år gammelt og samtidig 24 pct. under 10 år. Omtrent halvdelen var 10-20 år og står også over for udskiftning inden for en overskuelig årrække.

Der er således stort behov for investeringer i væksthuse i de kommende år i hele sektoren, hvis ikke der skal ske en nedgang i produktionen pga. nedslidning og nedrivning af væksthuse. Når der ses på gartneriernes økonomi, er der ingen grund til, at investeringerne er så lave, som de var i 2001. Da der i sidste halvdel af 1980erne var store investeringer i potteplantegartnerierne, var gældsprocenten og renteniveauet højere end nu, og driftsresultat og økonomisk produktivitet i potteplantegartnerierne var lavere. Der må derfor være andre årsager til det nuværende lave investeringsniveau.

3.1.1.3. Opdeling på driftsresultat og gældsprocent

I et forsøg på at afdække forholdene omkring de dårligst stillede potteplantegartnerier, er potteplantegartnerierne blevet opdelt i kvartiler på grundlag af dels gældsprocent, dels driftsresultat for årene 1999-2001.

Tabel 3.3 Potteplantegartnerier. Kvartilopdelt efter driftsresultat, 1999-2001

	1. kvartil	2. kvartil	3. kvartil	4. kvartil
Areal, m^2	5989	3751	5725	12246
Brugeralder, år	54,4	53,8	49,5	47,0
Driftsresultat, 1000 kr.	**-214**	**138**	**387**	**1455**
Løbende opsparing efter udtræk, 1000 kr.	-314	-34	10	734
Lønningsevne, kr./time	80	94	120	168
Økonomisk produktivitet[1)]	87,5	89,9	97,6	109,6
Gældsprocent	66,1	56,0	59,9	57,5

1)Bruttoudbytte i pct. af totale omkostninger
Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

Tabel 3.4 Potteplantegartnerier. Kvartilopdelt efter gældsprocent ultimo, 1999-2001

	1. kvartil	2. kvartil	3. kvartil	4. kvartil
Areal, m^2	3143	7623	7625	9414
Brugeralder	61,6	52,6	46,1	44,1
Driftsresultat, 1000 kr.	393	675	337	342
Løbende opsparing efter udtræk, 1000 kr.	169	173	34	5
Lønningsevne, kr./time	125	139	127	139
Økonomisk produktivitet[1)]	96,6	103,7	99,9	101,5
Gældsprocent	**18,2**	**46,2**	**64,4**	**89,1**

1)Bruttoudbytte i pct. af totale omkostninger
Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

Opdelingen pga. driftsresultat (tabel 3.3) viser, at den dårligste fjerdedel af potteplantegartnerierne havde et driftsresultat på i gennemsnit –214.000 kr. i de tre år. Den løbende opsparing var på –314.000 kr. Blandt de fire kvartilgrupper har gruppen med lavest driftsresultat også den mindste arbejdsindsats fra brugerfamilien, hvilket kan have sammenhæng med nødvendigheden af at have andre indtægtskilder. Gartnerierne er i gennemsnit på ca. 6.000 m^2 mod sektorens på 6.900. Brugerne i denne gruppe er blandt de ældre med en gennemsnitsalder på 54 år.

Det er ikke her undersøgt, om det er de samme gartnerier, der år efter år opnår dårlige resultater, men der er ikke noget, der tyder på, at gartnerierne i gruppen som helhed umiddelbart er i fare for at blive insolvente, idet gældsprocenten var 66, hvilket kun er lidt højere end sektorens gennemsnit på 60.

2. og 3. kvartil mht. driftsresultat består af gartnerier, som er mindre end gennemsnittet, mens det øverste kvartil med et driftsresultat på knap 1,5 mio. kr. i gennemsnit består af store gartnerier med et areal på gennemsnitlig 12.200 m^2.

Kvartilopdeling pga. gældsprocent (tabel 3.4) viser, at lav gældsprocent især findes blandt små gartnerier, mens gartnerierne i de tre øvrige grupper overvejende er større end gennemsnittet. Gartnerierne i gruppen med højest gældsprocent er ganske effektive og derfor i stand til at betale de høje renteudgifter uden at få negativ opsparing samlet set. Brugeralderen steg med faldende gældsprocent, hvilket skyldes den høje gæld, som gartneren får i forbindelse med sin etablering som gartner.

En yderligere opdeling af regnskaberne for 2001 viser, at gartnerier, som er i klemme pga. såvel en høj gældsprocent som et lavt driftsresultat, er sjældne. En undersøgelse af regnskaberne for 1990 viste, at der dengang var en stor gruppe gartnerier med såvel negativt driftsresultat som høj gældsprocent. Antallet af potteplantegartnerier i denne gruppe var 752 i 1990 og 495 i 2001, og der er således faldet en del fra i den mellemliggende periode.

I de mellemliggende 11 år har der således været en stærk forbedring i den dårligste gruppe. Det skyldes sandsynligvis såvel nedlæggelser og ejerskifter blandt de dengang dårligst stillede gartnerier som konsolidering i den mellemliggende tid pga. opsparing og stigninger i ejendomsvurderinger. Det skal nævnes, at der forud for 1990 havde været nogle år med store investeringer i potteplantegartnerierne.

3.1.2. Væksthusgrønsager

Nogle hovedtal fra regnskabsstatistikken vedr. væksthusgrønsager for årene 1997-2001 fremgår af tabel 3.5. Der var 122 gartnerier i 2001, hvilket er langt færre end i potteplantesektoren. Areal pr. gartneri var i gennemsnit knap 10.000 m^2, hvilket er noget mere end i potteplantegartnerierne. Der er også i væksthusgrønsagssektoren sket en kraftig strukturudvikling, idet arealet pr. gartneri steg, samtidig med at antallet af gartnerier faldt.

Langt hovedparten af gartnerierne producerer enten tomater, agurker eller salat, hvoraf førstnævnte samlet set er langt den største afgrøde i de til statistikken udvalgte regnskaber.

Tabel 3.5 Struktur, indkomst mv. for gartnerier med væksthusgrønsager

	1997	1998	1999	2000	2001
Antal gartnerier	165	133	135	133	122
Stikprøve	21	27	26	21	20
	---------- pr. gartneri ----------				
Væksthusareal, m^2	7205	8054	8792	9884	9865
Frilandsareal, ha.	1,3	1,2	0,7	0,6	0,7
Brugeralder, år	57	54	52	55	54
Arbejdsindsats, timer	8832	9229	10443	12401	10962
Heraf lønnet arbejdskraft	6687	7049	8297	10364	8993
Energiforbrug, giga-joule[1)]	13973	18460	20155	24580	21409
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------				
Bruttoudbytte, væksthusgrønsager	2246	2483	2911	3724	3534
Bruttoudbytte i øvrigt	215	646	705	970	859
Energi inkl. afgifter	460	607	765	1381	1216
Varer og tjenester i øvrigt	691	846	1047	1139	1191
Afskrivninger	271	299	307	404	342
Lønudgift	734	838	1002	1292	1236
Nettorenteudgifter, gartneri	117	169	197	199	212
Driftsresultat	188	370	298	280	196
Anden indkomst, netto [2)]	175	165	127	154	172
Løbende indkomst[2)]	363	535	425	434	466
Personlige skatter[2)]	133	184	144	149	174
Privatforbrug[2)]	217	222	213	254	245
Løbende opsparing[2)]	13	129	68	31	47

1) Ekskl. energi anvendt til el-produktion
2) For 2001 indeholder enkelte regnskaber ikke privatøkonomiske oplysninger, hvorfor disse poster er baseret på de regnskaber, hvor privatøkonomiske oplysninger foreligger. Summen af driftsresultat og anden indkomst er derfor ikke lig den løbende indkomst.
Kilde: Serie D, 2001, FØI

Bruttoudbyttet pr. gartneri var på 3,5 mio. kr. i 2001, hvilket er lavere end i potteplantegartnerierne trods det større areal og skyldes et lavere bruttoudbytte pr. m^2 væksthus. Driftsresultatet pr. gartneri var faldende mellem 1998 og 2001, hvor det kun var 196.000 kr. Supplerende indkomster fra løn mv. var derfor af stor betydning, først og fremmest i mindre gartnerier.

Som for potteplantegartnerierne er der sket en stor effektivisering af arbejdsprocesserne. Figur 3.3 viser arbejdsforbruget pr. 1000 kr. bruttoudbytte i femårsperioden. Som det fremgår, er der sket et betragteligt fald, hvilket skyldes en stigning i arbejds-

produktivitet. Prisniveauet for væksthusgrønsager var nemlig det samme i 1997 og 2001, og den producerede mængde væksthusgrønsager pr. 1000 kr. bruttoudbytte må således have været den samme de to år.

Figur 3.3. Arbejdsforbrug i timer pr. 1000 kr. bruttoudbytte, væksthusgrønsager

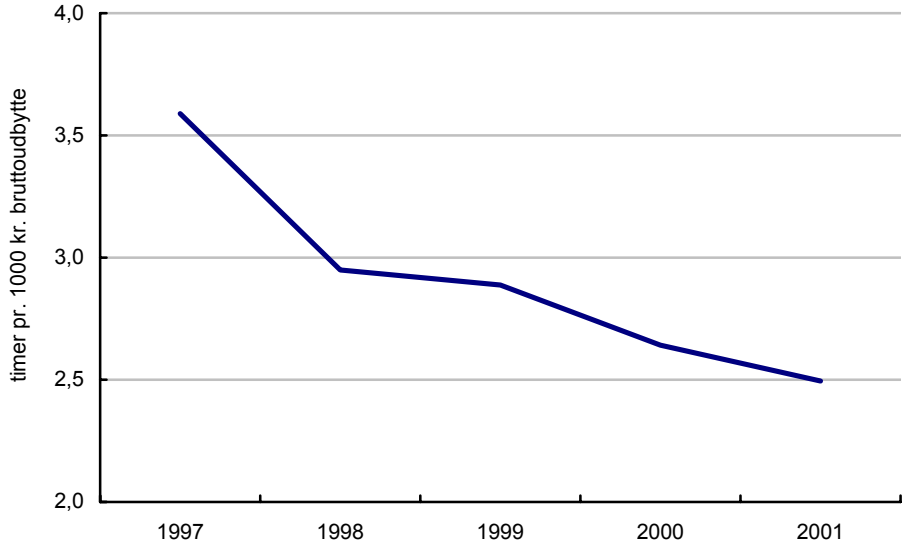

Kilde: Serie D, 2001, FØI

Beregninger af produktivitetsudviklingen mellem 1980 og 1998 (Steffen Møllenberg 2000) viser, at væksthusgrønsager var den sektor inden for gartneriet med størst produktivitetsstigning. Således steg bruttoproduktiviteten, dvs. den producerede mængde set i forhold til den samlede faktorindsats, med 3,4 pct. pr. år i gennemsnit i de 18 år. Arbejdsproduktiviteten, dvs. den producerede mængde pr. arbejdstime steg i samme periode med 4,3 pct. pr. år, mens udbyttet i mængder pr. m^2 væksthus steg med 2,7 pct. pr. år.

Tabel 3.6 Gartnerier med væksthusgrønsager opdelt på størrelsesgrupper, 1999-2001

	Væksthusareal, m^2		Alle
	<10000 m^2	>10000 m^2	
Væksthusareal, m^2	3499	36267	9514
heraf grønsager	3438	36202	9454
pct. af bedrifter	82	18	100
pct. af grønsagsareal	30	70	100
pct. af produktionsværdi, grønsager	22	78	100
Antal gartnerier	106	24	130
Stikprøve	14	9	22
Brugeralder	55,6	45,4	53,7
	---------- timer pr. gartneri ----------		
Arbejdsindsats, brugerfamilien	1964	2430	2051
Arbejdsindsats, lønnet	1744	42252	9218
I alt	3708	44683	11269
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------		
Bruttoudbytte	961	18697	4234
heraf el-salg	0	3395	629
Driftsomkostninger	760	17064	3774
Renteudgifter jordbrug, netto	52	876	203
Driftsresultat	148	756	258
Løbende opsparing	-2	123	29
Lønningsevne, kr./time	88	143	128
Bruttoudbytte/arbejdstime	261	418	375
Bruttoudbytte/ m^2 væksthusgrønsager	265	396	358
Arbejdstimer/ m^2	1,06	1,24	1,18
Energi til opvarmning + el, GJ/ m^2	1,38	2,71	2,31
Væksthuse <10 år, pct. 1)	3	47	35
Væksthuse 10-20 år, pct. 1)	28	25	26
Væksthuse >20 år, pct. 1)	68	28	40
Økonomisk produktivitet 1)	83,9	102,5	98,4
Gældsprocent	37,3	64,0	55,4

1) Gennemsnit af 2000 og 2001
2) Bruttoudbytte i pct. af totale omkostninger
Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

3.1.2.1. Størrelsesgrupper

Pga. det ret lave antal gartnerier med væksthusgrønsager og en deraf følgende lille stikprøve på 20-27 regnskaber pr. år ville det være for usikkert at opdele gartnerierne i tre størrelsesgrupper, som potteplantegartnerierne er blevet det. I stedet er det valgt at opdele i to grupper: under og over 10.000 m^2.

Også med denne opdeling er der ret stor usikkerhed på resultaterne, idet der for gruppen af store gartnerier kun er 8-10 regnskaber med pr. år og for de mindre gartnerier 12-16 gartnerier pr. år. Tallene i dette afsnit skal derfor tages med forbehold, mens de overordnede konklusioner er nogenlunde sikre. Som for potteplantegartnerierne er der i tabel 3.6 vist resultater, som er et gennemsnit af resultaterne for 1999-2001.

De to størrelsesgrupper blandt væksthusgrønsagsgartnerierne er yderst forskellige, idet arealet pr. gartneri er mere end 10 gange større i den ene gruppe end i den anden (tabel 3.6). Selvom 82 pct. af virksomhederne findes blandt de små, finder kun 22 pct. af produktionen sted i disse gartnerier. De resterende 18 pct. store gartnerier står således for 78 pct. af værdien af den væksthusgrønsagsproduktion, som findes i de specialiserede gartnerier.

Driftsresultatet pr. gartneri på under 10.000 m^2 er på 148.000 kr. i gennemsnit. En stor del af brugerfamiliens indkomst må derfor hentes uden for gartneriet. Med en gennemsnitsalder på 56 år er brugerne en del ældre end dem med store gartnerier. Også væksthusene er af ældre dato, idet 68 pct. er mere end 20 år gamle og kun 3 pct. yngre end 10 år.

Produktionen i de små gartnerier er ikke særlig intensiv, idet bruttoudbyttet pr. m^2 væksthus kun er to tredjedele af, hvad det er i de store gartnerier. Energiforbruget pr. m^2 væksthus er endvidere kun godt halvdelen af, hvad det er i de store gartnerier, og også arbejdsforbruget pr. m^2 er lidt lavere.

Gartnerier, som er på mindst 10.000 m^2, består af yngre væksthuse end de små gartnerier, idet kun 28 pct. af arealet er ældre end 20 år. Også brugerne er yngre med 45 år i gennemsnit. Driftsresultatet fra gartneriet var på 756.000 kr. i gennemsnit pr. år, og det gav rum for en opsparing på 123.000 kr.

Bruttoudbyttet pr. m^2 væksthus er højt, og der er et relativt stort energiforbrug på 2,7 GJ pr. m^2. Sidstnævnte skal ses i lyset af, at der er egne, naturgasfyrede kraftvarmeværker i forbindelse med en stor del af de store gartnerier. Således sælges der elektricitet for 3,4 mio. kr. i gennemsnit fra hvert gartneri. Ingen af gartnerierne på under 10.000 m^2 har eget kraftvarmeanlæg. Energiforbruget til el-produktion er ikke med i det nævnte energiforbrug pr. m^2.

Kraftvarmeanlæggene er med til at øge produktionsværdien af grønsager, idet der i forbindelse med nogle af dem er installeret en katalysator, som gør det muligt at anvende den producerede CO_2 i væksthusene. En forøget CO_2-koncentration øger fotosyntesen og dermed grønsagsproduktionen, og den tilførte CO_2 virker således som et ekstra gødningsstof. Det er normalt at tilføre CO_2 i væksthusgartnerier, men sædvanligvis er det ikke rentabelt at tilføre det i så store mængder, som man gør, når det kommer fra et kraftvarmeværk.

Rentabiliteten er langt størst i de store gartnerier, hvor lønningsevnen var på 143 kr. pr. time mod 88 kr. i de små gartnerier. Den økonomiske produktivitet var på 84 i gruppen af små gartnerier og på 103 i de store. Det er således kun i de store gartnerier, at brugeren får en markedsmæssig aflønning af sin arbejdskraft og kapital.

Som for potteplantegartnerierne er der blandt væksthusgrønsagsgartnerierne store væksthusarealer, som har nået en alder, hvor der bør bygges nyt. Det er dog især i de mindste gartnerier, hvor brugeren nærmer sig pensionsalderen, at væksthusene er forældede. Det er sandsynligt, at en stor del af disse gartnerier vil blive nedlagt, når brugeren pensioneres.

3.1.3. Frilandsgrønsager

Mens væksthusproduktionen langt overvejende foregår i specialiserede virksomheder, foregår produktionen af frilandsgrønsager mest i blandede virksomheder. Når gartneriregnskabsstatistikken viser resultater fra gartnerier specialiseret i frilandsgrønsager, repræsenterer disse således kun ca. 40 pct. af det danske areal med frilandsgrønsager. Det resterende areal med frilandsgrønsager findes på bedrifter, som defineres som blandede gartnerivirksomheder eller som landbrugsbedrifter. Det er sandsynligt, at de grønsagsarealer, som findes på landbrugsbedrifter, er mere ekstensivt dyrkede med et lavere bruttoudbytte pr. ha. end arealerne i gartnerivirksomheder.

Også på de specialiserede grønsagsvirksomheder er der kun grønsager på ca. halvdelen af arealet, mens der er landbrugsafgrøder på det meste af resten. Grønsagernes bruttoudbytte pr. ha. er dog langt størst, og grønsagsdyrkning øger således dækningsbidrag og beskæftigelse på mindre bedrifter sammenlignet med, hvis der kun blev dyrket landbrugsafgrøder. Der dyrkes en bred vifte af grønsagsarter, og i regnskabsstatistikken defineres også jordbær som en frilandsgrønsag, mens konservesærter er en landbrugsafgrøde.

Tabel 3.7 Struktur, indkomst mv. for gartnerier med frilandsgrønsager

	1997	1998	1999	2000	2001
Antal gartnerier	190	190	185	196	203
Stikprøve	32	33	46	36	40
	---------- pr. gartneri ----------				
Væksthusareal, m^2	52	15	17	32	8
Frilandsareal, ha.	27,0	27,8	29,7	29,5	27,4
heraf landbrugsafgrøder	12,4	13,6	13,0	13,6	14,2
heraf gartneriafgrøder	14,6	14,2	16,7	15,9	13,2
heraf med grønsager	14,5	13,5	16,5	15,4	13,0
Brugeralder, år	52	53	52	49	49
Arbejdsindsats, timer	5208	4937	6165	6247	4656
Heraf lønnet arbejdskraft	3131	3063	4387	4250	2759
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------				
Bruttoudbytte, frilandsgrønt	1017	952	1245	1222	1052
Bruttoudbytte i øvrigt	196	193	205	266	270
Energi inkl. afgifter	36	28	44	52	52
Varer og tjenester i øvrigt	488	468	636	599	590
Afskrivninger	112	104	116	117	111
Lønudgift	311	264	460	472	336
Nettorenteudgifter, gartneri	106	101	121	149	124
Driftsresultat	160	179	72	100	109
Anden indkomst, netto[1)]	194	224	213	284	390
Løbende indkomst[1)]	354	403	285	384	498
Personlige skatter[1)]	110	100	129	99	171
Privatforbrug[1)]	197	210	199	234	258
Løbende opsparing[1)]	48	93	-43	51	70

1) For 2001 indeholder enkelte regnskaber ikke privatøkonomiske oplysninger, hvorfor disse poster er baseret på de regnskaber, hvor privatøkonomiske oplysninger foreligger. Summen af driftsresultat og anden indkomst er derfor ikke lig den løbende indkomst.
Kilde: Serie D, 2001, FØI

Som det fremgår af tabel 3.7 kommer den største del af brugerfamiliens indkomst fra kilder uden for gartneriet; f.eks. i 2001 var driftsresultatet fra gartneriet på 109.000 kr., mens indkomsten fra lønarbejde mv. var på 390.000 kr. Brugerfamilien var beskæftiget i gartneriet med, hvad der svarer til godt én fuldtidsbeskæftiget person. Tendensen til lille driftsresultat sammenlignet med indkomst fra andre kilder er stigende gennem perioden.

Produktivitetsudviklingen i sektoren har i perioden 1980-98 (Steffen Møllenberg 2000) generelt været langsommere i frilandssektorerne end i væksthussektorerne, men for grønsager på friland var der dog tale om en stigning i bruttoproduktiviteten på 2,0 pct. pr. år i gennemsnit.

Tabel 3.8 Gartnerier med frilandsgrønsager opdelt på størrelsesgrupper, 1999-2001

	Areal med frilandsgrønsager			
	<10 ha.	10-20 ha.	>20 ha.	Alle
Areal med frilandsgrønsager, ha.	**3,9**	**13,8**	**55,5**	**15,0**
Areal i alt, ha.	9,5	35,2	93,9	28,9
pct. af bedrifter	64	16	19	100
pct. af grønsagsareal	17	15	68	100
Antal gartnerier	125	32	37	195
Stikprøve	19	8	14	41
Brugeralder	49,9	53,3	47,2	50,1
	---------- timer pr. gartneri ----------			
Arbejdsindsats, brugerfamilien	1368	2199	3542	1891
Arbejdsindsats, lønnet	878	2805	15006	3799
I alt	2246	5004	18547	5689
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------			
Bruttoudbytte	373	1065	5512	1420
Driftsomkostninger	316	797	4716	1195
Renteudgifter jordbrug, netto	48	115	443	131
Driftsresultat	9	152	353	94
Løbende opsparing efter udtræk	8	15	95	26
Lønningsevne, kr./time	39	83	116	92
Bruttoudbytte, kr. pr. arbejdstime	170	217	296	252
Bruttoudbytte, kr. pr. ha. grønsager	63143	62489	86099	78585
Økonomisk produktivitet[1)]	63,7	81,9	96,5	86,9
Gældsprocent	53,1	42,5	63,0	55,4

1)Bruttoudbytte i pct. af totale omkostninger
Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

3.1.3.1. Størrelsesgrupper

Som det fremgår af tabel 3.8 findes over to tredjedele af det frilandsgrønsagsareal, som findes på specialiserede frilandsgrønsagsvirksomheder, på bedrifter med mindst 20 ha. med frilandsgrønsager, selvom disse kun udgør knap en femtedel af bedrifterne. For bedrifter med mindre end 10 ha. er det næsten lige omvendt. Mellemgruppen med 10-20 ha. grønsagsareal er ikke særlig stor. Da bruttoudbyttet pr. ha. endvidere er størst på de store bedrifter, finder en meget stor del af produktionen sted her.

I de små virksomheder er brugerfamilien kun beskæftiget på deltid, og driftsresultatet er på blot 9.000 kr. I de store virksomheder er brugerfamilien beskæftiget så mange timer, at det svarer til godt to fuldtidspersoner, og her er driftsresultatet på 353.000 kr.

Som for de øvrige driftsformer stiger også lønningsevnen og den økonomiske produktivitet med virksomhedsstørrelsen. Selv i virksomheder med mindst 20 ha. med grønsager var den økonomiske produktivitet dog under 100, hvilket betyder, at de totale omkostninger, dvs. driftsomkostninger samt beregnet aflønning af brugerfamiliens arbejdskraft og kapitalindsats, var større end bruttoudbyttet.

Tabel 3.9 Struktur, indkomst mv. for plantager med frugt og bær

	1997	1998	1999	2000	2001
Antal gartnerier	247	269	264	292	270
Stikprøve	37	31	32	42	39
	----------	----------	pr. gartneri	----------	----------
Væksthusareal, m^2	0	0	0	0	0
Frilandsareal, ha.	16,7	15,7	16,5	17,5	18,6
heraf med landbrugsafgrøder	3,3	3,2	2,7	4,0	4,2
heraf med gartneriafgrøder	13,4	12,5	13,8	13,5	14,4
heraf med frugt og bær	13,3	12,3	13,5	13,2	14,1
Brugeralder, år	53	55	55	52	53
Arbejdsindsats, timer	2343	2303	2251	1963	2142
Heraf lønnet arbejdskraft	769	785	892	664	776
	----------	----------	1000 kr. pr. gartneri	----------	----------
Bruttoudbytte, frugt og bær	412	374	432	442	432
Bruttoudbytte i øvrigt	55	74	93	104	133
Energi inkl. afgifter	11	9	13	12	13
Varer og tjenester i øvrigt	203	188	244	239	259
Afskrivninger	64	66	66	65	65
Lønudgift	74	77	98	74	83
Nettorenteudgifter, gartneri	65	61	62	67	63
Driftsresultat	51	47	42	88	82
Anden indkomst	286	365	359	337	426
Løbende indkomst	337	412	401	425	508
Personlige skatter	111	142	136	125	197
Privatforbrug	188	223	235	233	269
Løbende opsparing	38	47	30	67	41

Kilde: Serie D, 2001, FØI

3.1.4. Frugt og bær

Af det danske areal med frugt og bær findes godt halvdelen i specialiserede bedrifter, mens yderligere ca. 20 pct. findes i blandede gartneribedrifter. Ca. en fjerdedel af arealet findes således på landbrugsbedrifter.

Som det fremgår af tabel 3.9, stammer langt hovedparten af brugerfamiliernes indkomst fra kilder uden for plantagen, idet driftsresultatet fra plantagen f.eks. i 2001 var på 82.000 kr., mens der var 426.000 kr. fra andre kilder. Arbejdsindsatsen i plantagen for brugerfamilien var da også kun fire femtedele af én fuldtidsbeskæftiget, hvorfor

der var god tid til lønarbejde. Bruttoudbyttet på godt en halv million kr. pr. virksomhed er langt lavere end for nogen anden af de fem driftsformer.
Produktivitetsudviklingen i plantagerne mellem 1980 og 1998 (Steffen Møllenberg 2000) var med 1,0 pct. årligt temmelig langsom sammenlignet med især væksthusgartnerierne.

3.1.4.1. Størrelsesgrupper

I tabel 3.10 er frugt- og bærplantagerne opdelt på tre størrelsesgrupper. Der viste sig at være så få i gruppen 10-20 ha. med frugt og bær, at der af hensyn til det ringe antal regnskaber ikke er vist resultater for denne gruppe.

Omtrent to tredjedele af plantagerne findes i gruppen med mindre end 10 ha. med frugt og bær, mens omtrent to tredjedele af arealet med frugt og bær på specialiserede virksomheder findes i plantager på mindst 20 ha.

Brugerfamiliens arbejdsindsats svarede i de små plantager kun til godt en halv fuldtidsansat, og driftsresultatet var kun på 8.000 kr. I de store plantager ydede brugerfamilien en arbejdsindsats svarende til 1,3 fuldtidsbeskæftiget, og her blev der opnået et driftsresultat på 296.000 kr.

Som for de øvrige driftsformer var også lønningsevne og økonomisk produktivitet højest i de største virksomheder. Lønningsevnen var således kun 16 kr. pr. time i de små plantager, men 115 kr. pr. time i de store.

Selv i virksomheder med mindst 20 ha. med frugt og bær var den økonomiske produktivitet under 100, hvilket betyder, at de totale omkostninger, dvs. driftsomkostninger samt beregnet aflønning af brugerfamiliens arbejdskraft og kapitalindsats, var større end bruttoudbyttet.

Tabel 3.10 Frugt- og bærplantager opdelt på størrelsesgrupper, 1999-2001

	Areal med frugt og bær			
	<10 ha.	10-20 ha.	>20 ha.	Alle
Areal med frugt og bær, ha.	**5,6**	**13,5**	**35,3**	**13,5**
Areal i alt, ha.	6,8	16,3	46,8	17,5
pct. af virksomheder	65	11	24	100
pct. af areal med frugt og bær	27	11	63	100
Antal virksomheder	178	30	67	275
Stikprøve	20	5	13	38
Brugeralder	54,5	-	52,0	53,2
	---------- timer pr. gartneri ----------			
Arbejdsindsats, brugerfamilien	1022	-	2230	1341
Arbejdsindsats, lønnet	192	-	2418	777
I alt	1214	-	4648	2119
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------			
Bruttoudbytte	216	-	1508	545
Driftsomkostninger	180	-	1044	410
Renteudgifter jordbrug, netto	27	-	168	64
Driftsresultat	8	-	296	71
Løbende opsparing	42	-	98	46
Lønningsevne, kr./time	16	-	115	66
Bruttoudbytte, kr. pr. arbejdstime	178	-	327	258
Bruttoudbytte, kr. pr. ha. frugt og bær	32580	-	33486	32264
Økonomisk produktivitet[1)]	56,1	-	93,1	76,4
Gældsprocent	43,3	-	43,5	43,9

1)Bruttoudbytte i pct. af totale omkostninger
Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

3.1.5. Planteskoler

Det danske planteskoleareal findes langt overvejende i specialiserede planteskoler, og der finder kun en lille produktion sted uden for de virksomheder, der er repræsenteret i de to tabeller i dette afsnit.

Tabel 3.11 Struktur, indkomst mv. for planteskoler

	1997	1998	1999	2000	2001
Antal gartnerier	264	221	234	215	197
Stikprøve	39	38	31	36	35
	----------	----------	pr. gartneri	----------	----------
Væksthusareal, m^2	266	205	278	306	195
Frilandsareal, ha.	14,0	15,6	14,1	15,2	17,3
heraf landbrug	2,7	3,6	2,7	3,0	4,1
heraf gartneri	11,3	12,0	11,4	12,2	13,2
heraf med planteskole	10,9	11,5	11,0	11,7	12,6
Brugeralder, år	47	50	51	52	51
Arbejdsindsats, timer	10085	10681	10332	11074	10204
Heraf lønnet arbejdskraft	7769	8391	7848	8529	7718
	----------	----------	1000 kr. pr. gartneri	----------	----------
Bruttoudbytte, planteskole	1960	2136	2237	2461	2631
Bruttoudbytte i øvrigt	188	152	168	189	160
Energi inkl. afgifter	34	35	36	49	53
Varer og tjenester i øvrigt	803	965	966	1048	1113
Afskrivninger	100	117	135	146	162
Lønudgift	783	835	785	884	931
Nettorenteudgifter, gartneri	98	109	98	99	118
Driftsresultat	330	227	385	424	413
Anden indkomst, netto[1)]	181	172	164	186	191
Løbende indkomst[1)]	511	399	549	610	617
Personlige skatter[1)]	169	164	154	167	180
Privatforbrug[1)]	231	236	239	258	257
Løbende opsparing[1)]	111	-1	156	185	180

1) For 2001 indeholder enkelte regnskaber ikke privatøkonomiske oplysninger, hvorfor disse poster er baseret på de regnskaber, hvor privatøkonomiske oplysninger foreligger. Summen af driftsresultat og anden indkomst er derfor ikke lig den løbende indkomst.
Kilde: Serie D, 2001, FØI

Af planteskolernes samlede arealer er der planteskoleproduktion på det meste, mens der på godt en femtedel er andre afgrøder, især korn. Brugerfamilierne er beskæftiget 2505 timer pr. år, svarende til 1½ fuldtidsbeskæftiget person. Derfor er planteskolen langt den vigtigste indtægtskilde for brugerfamilien med et årligt driftsresultat pr. plantage på godt 400.000 kr. det seneste par år.

Tabel 3.12 Planteskoler opdelt på størrelsesgrupper, 1999-2001.

	Areal med planteskole på friland			
	<10 ha	10-20 ha	>20 ha	Alle
Areal med planteskole, ha.	**3,3**	**13,4**	**43,2**	**11,8**
Areal i alt, ha.	4,8	21,6	53,2	15,5
pct. af bedrifter	73	8	19	100
pct. af areal med planteskole	21	9	71	100
pct. af produktionsværdi planteskole	42	5	53	100
Antal gartnerier	157	16	42	215
Stikprøve	20	3	12	34
Brugeralder	52,3	-	45,8	50,9
	---------- timer pr. gartneri ----------			
Arbejdsindsats, brugerfamilien	2397	-	2870	2505
Arbejdsindsats, lønnet	4487	-	22823	8031
I alt	6884		25693	10537
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------			
Bruttoudbytte	1545	-	6998	2626
Driftsomkostninger	1242	-	5598	2103
Renteudgifter jordbrug, netto	58	-	267	105
Driftsresultat	244	-	1133	418
Løbende opsparing efter udtræk	42	-	772	181
Lønningsevne, kr./time	105	-	133	118
Bruttoudbytte, kr. pr. arbejdstime	224	-	272	250
Bruttoudbytte, kr. pr. ha. planteskole	424607	-	154786	207502
Udgift til potter, kr. pr. ha. planteskole	9164	-	412	2175
Økonomisk produktivitet[1)]	89,6	-	107,8	98,5
Gældsprocent	39,6	-	35,6	38,7

1)Bruttoudbytte i pct. af totale omkostninger
Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

Blandt frilandsgartnerierne har planteskolerne langt størst produktion pr. virksomhed, idet bruttoudbyttet var på 2,8 mio. kr. i 2001.

3.1.5.1. Størrelsesgrupper

I tabel 3.12 er planteskolerne opdelt i tre størrelsesgrupper. Som for frugt og bær viste der sig at være meget få virksomheder i den mellemste gruppe med 10-20 ha. planteskoleareal, og der er derfor ikke vist resultater for mellemgruppen.

I modsætning til i de øvrige driftsformer består den mindste gruppe af planteskoler af virksomheder med et ret stort driftsresultat på 244.000 kr. pr. virksomhed og en stor

arbejdsindsats fra brugerfamilien på svarende til næsten halvanden fuldtidsbeskæftiget. Virksomhederne er meget intensivt drevet, idet der på godt tre ha. dyrkes planter for næsten 1,5 mio. kr. Bruttoudbyttet pr. ha. er næsten tre gange så højt som i planteskoler på over 20 ha.

Årsagen finder vi i omfanget af containerdyrkning, dvs. planter i potter. Opdelingen i de to produktionsformer container og barrod findes ikke i regnskabsstatistikken, men som det fremgår af tabel 3.12, er der ganske store omkostninger til potter i de små planteskoler og meget små omkostninger i de store. Containerdyrkningen finder derfor sted i de arealmæssigt små planteskoler.

Næsten tre fjerdedele af planteskolerne har mindre end 10 ha. planteskoleareal, og godt 40 pct. af den samlede produktion finder sted her. Omtrent en femtedel af planteskolerne har mere end 20 ha. med planteskoleproduktion, men godt halvdelen af produktionen finder sted der. Brugerne i de store planteskoler er i gennemsnit 46 år, hvilket er 6 år yngre end i de små planteskoler.

Som for øvrige driftsformer er driftsresultat, lønningsevne og økonomisk produktivitet højest i de største virksomheder, men forskellen er ikke så stor som for de to andre frilandsdriftsformer. De største planteskoler havde i 1999-2001 et driftsresultat på godt 1,1 mio. kr., hvilket resulterede i en opsparing på knap 800.000 kr. pr. planteskole. Der er samtidig en ret lav gældsprocent, og der skulle således være basis for investeringer.

3.2. Indtjening i 2002 og kommende år

Jf. to statistikker fra gartnernes revisionsfirmaer har der været stigninger i indkomsten fra potteplantegartnerier i 2002, mens der har været varierende udmeldinger mht. udviklingen for gartnerier med væksthusgrønsager, sandsynligvis pga. forskel i afgrøder.

Den positive udvikling for potteplanter er endvidere sandsynlig pga. 3 pct. stigning i potteplantepriser, et svagt fald i energipriserne samt lidt lunere vejr i 2002 end i 2001, som må have ført til et lille fald i forbruget af energi til opvarmning. Det skønnes, at driftsresultatet pr. gartneri er steget med 100.000 kr. eller mere fra 2001 til 2002.

For væksthusgrønsager har der været prisstigninger på hhv. 8 og 14 pct. for tomater og salat, hvilket sammen med de gunstigere energipriser må have ført til forbedret indtjening, mens et prisfald på 15 pct. for agurker må have ført til en indtægtsnedgang

i denne sektor. For sektoren som helhed skønnes der at have været nogen fremgang i driftsresultatet fra 2001 til 2002, men som nævnt er der stor forskel mellem producenter af tomater, salat og agurker.

For frilandsgrønsager, frugt/bær samt planteskole var der prisstigninger på produkterne på hhv. 8, 34 og 6 pct., hvilket har påvirket indtjeningen i positiv retning. Producenter af især kirsebær og solbær har imidlertid haft en kraftig nedgang i de mængdemæssige udbytter, og det er derfor tvivlsomt, om frugt- og bærsektoren samlet set har oplevet økonomisk fremgang.

For gartnerisektoren som helhed har der været en stigning i timelønnen, som helt eller delvis er blevet modsvaret af en stigning i arbejdsproduktiviteten.

Det er svært at spå om indkomstudviklingen i de kommende år. Som hidtil vil den være afhængig af bytteforhold samt især for frilandssektorerne af vejr og vind. Irakkrigen kan have indflydelse på økonomien i væksthusgartnerierne pga. udsving i energipriserne. De generelle økonomiske konjunkturer kan få betydning for salget af især planteskoleprodukter og potteplanter, mens frugt, bær og grønsager kan få fordel af fokus på sundhedsaspekter.

Også strukturudviklingen påvirker den gennemsnitlige indkomst, idet gartneriernes gennemsnitsstørrelse stiger. Fortsætter udviklingen som hidtil, vil det imidlertid være nødvendigt med stadig større gartnerier for at opnå uændret indkomst.

3.3. Hvor stort behøver et gartneri at være?

Regnskabsanalyserne har i nogle tilfælde vist, at små gartnerier ikke længere er rentable ud fra en gennemsnitsbetragtning. Man kan derfor stille spørgsmålet, om vækst inden for erhvervet kun vil kunne ske blandt store gartnerier. Er familiebedriften, som kan drives af et ægtepar med hjælp fra ingen eller få lønnede medarbejdere ikke længere en økonomisk mulighed?

For at få svar på det spørgsmål er det undersøgt, om der overhovedet findes små gartnerier, hvorfra der opnås en rimelig indtjening. I tabel 3.13 er vist, hvor stor en del af bedrifterne i de enkelte sektorer, der opnåede et driftsresultat på mindst 200.000 kr. pr. år i 1999-2001 blandt de relativt små virksomheder. Det har i en del tilfælde været de samme virksomheder, som ydede et højt driftsresultat alle tre år. De 200.000 kr. er et forslag til et minimum for, at et gartneri giver livsgrundlag for én fuldtidsbeskæfti-

get bruger. For virksomhederne i tabel 3.13 gælder, at brugerfamilien yder forskellig indsats i gartneriet, som dog i alle tilfælde svarer til mere end én fuldtidsbeskæftiget i gennemsnit.

Som det fremgår, er det for alle driftsformerne muligt at opnå et driftsresultat på mere end 200.000 kr. også i de mindre størrelsesgrupper. Med de valgte størrelsesgruppe-ringer er det dog langt sjældnere blandt virksomheder med frilandsgrønsager samt frugt og bær end i de øvrige driftsformer.

Tabel 3.13 Antal regnskaber fra relativt små gartnerier med et driftsresultat på mindst 200.000 kr. pr. år

	Potteplanter < 5000 m^2	Grønsager, væksthus < 10000 m^2	Grønsager, fri-land < 20 ha	Frugt og bær < 20 ha	Planteskole < 10 ha
Antal regnskaber [1)]	62	16	15	10	30
Andel af samlet antal regnskaber, pct.	49	39	19	14	51

1)Antal regnskaber i løbet af treårsperioden 1999-2001.
Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

Driftsresultatets størrelse er stærkt afhængig af renteudgifternes størrelse og dermed gælden. Endvidere har brugerfamiliens arbejdsindsats betydning, idet den har betydning for behovet for lønnet arbejdskraft og dermed lønudgifter. Til gengæld er driftsresultatet et udtryk for indkomsten og derfor en håndgribelig størrelse.

For i stedet at tjekke muligheden for at opnå høj effektivitet i små gartnerier, undersøges derfor, hvor mange af de små gartnerier, der har en lønningsevne, der mindst svarer til tariffen ifølge gældende overenskomst for faglærte gartnere.

Som det fremgår af tabel 3.14, er det sjældnere at opnå en lønningsevne på mindst tariffen, end det er at opnå et driftsresultat på 200.000 kr. Men det lykkedes for nogle relativt små gartnerier i alle driftsformer i 1999-2001, om end det var sjældent for frilandsgrønsager samt frugt og bær.

Tabel 3.14 Antal regnskaber fra relativt små gartnerier, som viste en lønningsevnen på mindst tariffen for faglærte gartnere[1]

	Potteplanter < 5000 m^2	Grønsager, væksthus < 10000 m^2	Grønsager, friland < 20 ha	Frugt og bær < 20 ha	Planteskole < 10 ha
Antal regnskaber [1)]	32	10	6	9	15
Andel af samlet antal regnskaber, pct.	25	24	7	12	25

[1)]119 kr. pr. time i 1999, 122 kr. pr. time i 2000 og 130 kr. pr. time i 2001
[2)]Antal regnskaber i løbet af treårsperioden 1999-2001.
Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

Der er ifølge regnskabsstatistikken store størrelsesøkonomiske fordele i alle fem sektorer. En del af forskellen i rentabilitet mellem størrelsesgrupperne skyldes, at produktionen ofte er ret ekstensiv i små gartnerier, enten fordi brugeren er ved at afvikle produktionen, bl.a. fordi pensionsalderen nærmer sig, eller fordi gartneriet er en bibeskæftigelse, hvor størstedelen af brugerfamiliens indkomst stammer fra kilder uden for gartneriet. En del af de størrelsesøkonomiske fordele er dog reelle, og det vil først og fremmest være blandt store gartnerier, at vækst i erhvervet kan ske.

Konklusionen må dog være, at man ikke helt behøver at udelukke små gartnerier i forbindelse med forventninger til erhvervets fremtid. Der kan for dygtige driftsledere opnås et rimeligt livsgrundlag også fra relativt små virksomheder.

Det må imidlertid forventes, at mange små gartnerier fortsat vil eksistere som en slags hobbyvirksomheder, hvor en stor del af brugerfamiliens indkomst kommer fra kilder uden for gartneriet. Dette giver mindre usikkerhed for den enkelte familie mht. indkomst. Disse virksomheder drives mindre intensivt, end når familien skal leve af gartnerivirksomheden, hvilket bl.a. viser sig ved mindre investeringer.

For potteplantegartnerierne har det via en lidt større stikprøve været muligt at gå lidt mere i dybden med de økonomiske resultater for de små gartnerier. I tabel 3.15 er således vist resultater for 21 gartnerier, der har været med i statistikken hvert af årene 1999, 2000 og 2001. Af tabellen kan ses, at det i høj grad er de samme gartnerier, der opnår de gode resultater, og der er en kraftig korrelation til gartneriejerens alder. I tabellen er også vist lønningsevnen i kr. pr. time. Med varsomhed kan denne sammenlignes med lønnen til en faglært gartner. Det er således kun i få tilfælde, at lønnen til den mindre selvstændige gartner er på højde med eksempelvis lønnen til en formand i et større gartneri.

Tabel 3.15 Potteplantegartnerier < 5000 m^2

Regnskabsårene 1999, 2000 og 2001. Frekvens af år med driftsresultat > 200.000 kr., sorteret efter brugeralder

Gartneri nr.	Brugeralder	Lønningsevne kr./time	Antal år, hvor driftsresultat > 200.000 kr.
1	Under 35	146	3
2	Under 35	122	2
3	35-44	120	3
4	35-44	106	3
5	35-44	111	2
6	45-54	127	3
7	45-54	111	1
8	45-54	187	3
9	45-54	48	1
10	45-54	157	3
11	55-64	109	3
12	55-64	114	2
13	55-64	43	1
14	55-64	101	1
15	55-64	134	3
16	55-64	82	1
17	55-64	88	1
18	55-64	-11	0
19	65 og over	56	0
20	65 og over	62	0
21	65 og over	-79	0

Kilde: Gartneriregnskabsstatistik, serie D, specialudtræk.

3.4. Investeringer, finansiering samt kapitalforhold

3.4.1. Investeringer

I tabellerne 3.16-3.21 er vist investeringer i gartneriaktiver opdelt på *væksthuse, inventar* samt *gartneriaktiver i øvrigt*, førstnævnte dog kun for væksthusgartnerierne. Det skal nævnes, at mange investeringer foretages i forbindelse med ejerskifte og opstart af virksomheder, lige som nedrivning af bygninger sker efter ophør af virksomheden. Regnskaber fra det år, en virksomhed skifter ejer, starter op, nedlægges eller sælges, er vanskelige at anvende i statistikken og indgår sjældent. Derfor kan sektorernes samlede investeringer og afskrivninger være undervurderet i regnskabsstatistikken.

Nettoinvesteringerne er et udtryk for investeringernes indvirkning på virksomhedernes produktionsgrundlag og beregnes som investeringer minus afskrivninger, idet afskrivningerne er et udtryk for den nedslidning, der sker. Positive nettoinvesteringer

udtrykker således en forøgelse af produktionsgrundlaget, mens negative nettoinvesteringer udtrykker en nedslidning.

Tabel 3.16 Investeringer, finansiering og kapital, potteplantegartnerier

	1997	1998	1999	2000	2001
	1000 kr. pr. gartneri				
Investering					
Væksthuse	114	167	167	131	88
Inventar	200	307	261	221	178
Gartneriaktiver i øvrigt	139	129	107	120	55
Investeringer i gartneriaktiver i alt	452	604	535	472	321
Afskrivninger	354	391	426	446	447
Nettoinvesteringer	98	213	109	26	-126
Egenfinansieringsgrad, pct.	121	62	73	96	159
Aktiver (ultimo)					
Gartneriaktiver	4939	5496	6026	6393	6883
Finansielle aktiver	1316	1425	1791	1958	1987
Øvrige aktiver	1040	1059	1151	1235	1387
Aktiver i alt	7295	7980	8968	9586	10257
Passiver (ultimo)					
Fremmedkapital	4888	5410	5685	5905	5981
Egenkapital	2406	2571	3283	3682	4277
Passiver i alt	7295	7980	8968	9586	10257
Gældsprocent	66	67	63	60	57
Egenkapitalforskydninger					
Kapitalændringer på aktiver	527	372	326	291	651
Andre kapitalændringer	112	50	134	179	4

Kilde: Serie D, 2001, FØI

I potteplantegartnerierne faldt investeringerne hvert år mellem 1998 og 2001, og i 2001 var der negative nettoinvesteringer. Tal fra gartnernes revisionskontorer viser, at investeringerne i potteplantegartnerier faldt yderligere i 2002. De lave investeringer i potteplantegartnerier skal ses i sammenhæng med det stagnerende/faldende væksthusareal. Omvendt var der store investeringer i potteplantegartnerierne i sidste halvdel af 1980'erne, hvor potteplantearealet steg.

Tabel 3.17 Investeringer i potteplantegartnerier, størrelsesgrupper

	1997	1998	1999	2000	2001
Under 5000 m2					
Investeringer i gartneriaktiver i alt	**-16**	**19**	**67**	**110**	**-3**
Væksthuse	18	1	28	34	17
Inventar	33	30	39	51	33
Gartneriaktiver i øvrigt	-66	-12	1	26	-53
Afskrivninger, bygninger	40	46	42	51	46
Afskrivninger, inventar	27	32	33	43	39
5000 – 9999 m2					
Investeringer i gartneriaktiver i alt	**786**	**352**	**380**	**461**	**214**
Væksthuse	196	90	255	161	19
Inventar	238	156	164	201	105
Gartneriaktiver i øvrigt	353	106	-38	100	90
Afskrivninger, bygninger	247	251	230	216	203
Afskrivninger, inventar	161	158	175	184	174
10000 m2 og over					
Investeringer i gartneriaktiver i alt	**1994**	**4072**	**2911**	**1800**	**1641**
Væksthuse	404	1168	574	420	464
Inventar	914	2034	1444	878	816
Gartneriaktiver i øvrigt	676	870	893	502	362
Afskrivninger, bygninger	993	1069	1139	1029	1025
Afskrivninger, inventar	612	794	858	785	798

Kilde: Serie D, 2001, FØI

I gartnerier med væksthusgrønsager varierede investeringerne i 1997-2001, men nettoinvesteringerne var hvert år positive. For såvel frilandsgrønsager som frugt og bær var de samlede nettoinvesteringer i de fem år små. Investeringer i planteskolerne var noget lavere end i væksthusgartnerierne, men da afskrivningerne var væsentlig mindre, var der hvert år markante nettoinvesteringer.

Som det fremgår af tabel 3.17, er der en klar tendens til, at såvel investeringer som nettoinvesteringer er størst i de store gartnerier. At tabellerne viser noget andet for grønsager på friland skyldes nogle store frasalg af fast ejendom et enkelt år blandt de største gartnerier.

3.4.2. Finansiering

Finansieringen af virksomhedernes investeringer kan ske dels ved egenfinansiering, dvs. afskrivninger, opsparing samt diverse engangsposter, dels ved fremmedfinansie-

ring, dvs. låntagning og forpagtning. I tabellerne 3.16 samt 3.18 -3.20 er vist egenfinansieringsgraden, dvs. egenfinansieringen i pct. af det samlede finansieringsbehov. I den analyserede femårsperiode har størstedelen af investeringerne kunnet egenfinansieres, hvilket bl.a. hænger sammen med investeringernes relativt ringe omfang. Sådan har det imidlertid ikke altid været. I 1980erne var egenfinansieringen f.eks. lavere, både pga. lavere, ofte negativ opsparing samt en periode med store investeringer.

3.4.3. Aktiver og passiver

Aktiverne er i tabellerne 3.16 og 3.18-3.21 opdelt i *gartneriaktiver, finansielle aktiver* samt *øvrige aktiver.* Kun de førstnævnte er direkte involveret i gartneridriften, men de finansielle aktiver er imidlertid også i et vist omfang nødvendige for driften, dels fordi driftskonti med positiv saldo indgår, dels fordi de finansielle aktiver fungerer som en reserve ved investeringer samt i forbindelse med likviditetskriser. Øvrige aktiver består især af bolig, bil samt evt. andre erhvervsaktiver. Aktiverne er størst i potteplantegartnerierne, hvor gartneriaktiverne i 2001 udgjorde knap 7 mio. kr. pr. gartneri, og mindst i frugtplantagerne, hvor gartneriaktiverne i 2001 var på knap 2 mio. kr.

Fremmedkapitalen består af gæld og forpagtning, hvor forpagtningen i de fleste tilfælde kun udgør en ringe del. Ca. 60 pct. af gælden består af realkreditlån, mens resten er bankgæld, vare- og momskredit mv.

Gældsprocenten, dvs. gælden i pct. af aktiver i selveje, var som helhed faldende i løbet af femårsperioden. Gældsprocenten var i 2001 højest i potteplantegartnerierne med 57, mens den med 40 var lavest i planteskolerne. Gældsprocenten har været faldende i en årrække siden den toppede i 1990, hvor den var 90 i potteplantegartnerierne og 70 i gartnerisektoren som helhed.

Tabel 3.18 Investeringer, finansiering og kapital, væksthusgrønsager

	1997	1998	1999	2000	2001
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------				
Investering					
Væksthuse	107	79	19	334	407
Inventar	92	113	61	203	68
Gartneriaktiver i øvrigt	598	147	285	-74	5
Investeringer i gartneriaktiver i alt	797	340	365	463	480
Afskrivninger	271	299	307	404	342
Nettoinvesteringer	526	41	58	59	138
Egenfinansieringsgrad, pct.	56	79	97	67	59
Aktiver (ultimo)					
Gartneriaktiver	3532	4024	4445	5217	5456
Finansielle aktiver	1263	1241	1231	1700	1650
Øvrige aktiver	1272	1233	1113	1411	1409
Aktiver i alt	6067	6498	6789	8328	8515
Passiver (ultimo)					
Fremmedkapital	3054	3590	3799	4875	4707
Egenkapital	3013	2908	2990	3453	3808
Passiver i alt	6067	6498	6789	8328	8515
Gældsprocent	50	53	53	58	55
Egenkapitalforskydninger					
Kapitalændringer på aktiver	305	323	219	-145	474
Andre kapitalændringer	128	37	194	171	-53

Arealgrupper, 1999-2001	<10000 m^2	>10000 m^2	Alle
Investeringer	44	2124	436
Afskrivninger	67	1603	351
Nettoinvesteringer	-23	520	85

Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

Tabel 3.19 Investeringer, finansiering og kapital, frilandsgrønsager

	1997	1998	1999	2000	2001
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------				
Investering					
Inventar	129	126	46	80	64
Gartneriaktiver i øvrigt	-35	-11	36	100	39
Investeringer i gartneriaktiver i alt	93	115	81	180	103
Afskrivninger	112	104	116	117	111
Nettoinvesteringer	-19	11	-35	63	-8
Egenfinansieringsgrad, pct.	104	133	82	93	118
Aktiver (ultimo)					
Gartneriaktiver	2004	2186	2436	2739	2853
Finansielle aktiver	621	468	478	396	471
Øvrige aktiver	696	871	778	875	1416
Aktiver i alt	3321	3525	3692	4010	4740
Passiver (ultimo)					
Fremmedkapital	1753	1919	2221	2549	2600
Egenkapital	1568	1606	1469	1461	2140
Passiver i alt	3321	3525	3692	4010	4740
Gældsprocent	48	51	54	61	52
Egenkapitalforskydninger					
Kapitalændringer på aktiver	269	89	163	136	403
Andre kapitalændringer	3	76	-25	12	40

Arealgrupper, 1999-2001	<10 ha.	10-20 ha.	>20 ha.	Alle
Investeringer	57	113	354	121
Afskrivninger	42	113	380	115
Nettoinvesteringer	15	0	-26	7

Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

3.4.4. Kapitalændringer

Egenkapitalforskydningerne er i tabellerne 3.16 og 3.18-3.21 opdelt i *kapitalændringer på aktiver* og *andre kapitalændringer*. Førstnævnte består især af kapitalgevinster ved prisstigninger på fast ejendom, mens sidstnævnte består af gevinster eller tab ved kursændringer på gæld, løbende opsparing samt diverse engangsposter.

Godt tre fjerdedele af stigningen i egenkapital i femårsperioden i gartnerisektoren skyldes kapitalgevinster på aktiver, mens den resterende stigning stort set svarer til den løbende opsparing. Den faldende gældsprocent i denne periode er således mere resultatet af de generelle prisstigninger på fast ejendom end af kapital skabt ved gartneridriften. Da den offentlige vurdering anvendes som grundlag for prisfastsættelsen

af gartnerierne, er det endvidere en forudsætning, at gartnerierne rent faktisk kan sælges for denne pris.

Tabel 3.20 Investeringer, finansiering og kapital, frugt og bær

	1997	1998	1999	2000	2001
	---------- 1000 kr. pr. gartneri ----------				
Investering					
Inventar	44	28	39	32	33
Gartneriaktiver i øvrigt	55	8	143	17	-33
Investeringer i gartneriaktiver i alt	99	37	182	49	0
Afskrivninger	64	66	66	65	65
Nettoinvesteringer	35	-29	116	-16	-65
Egenfinansieringsgrad, pct.	73	84	86	101	72
Aktiver (ultimo)					
Gartneriaktiver	1584	1542	1858	1734	1987
Finansielle aktiver	402	607	576	560	1010
Øvrige aktiver	774	910	1101	960	1065
Aktiver i alt	2760	3059	3535	3254	4062
Passiver (ultimo)					
Fremmedkapital	1492	1580	1592	1550	1841
Egenkapital	1269	1479	1943	1705	2222
Passiver i alt	2760	3059	3535	3254	4062
Gældsprocent	52	51	44	45	43
Egenkapitalforskydninger					
Kapitalændringer på aktiver	167	166	203	36	106
Andre kapitalændringer	19	57	42	57	-16

Arealgrupper, 1999-2001	<10 ha.	10-20 ha.	>20 ha.	Alle
Investeringer	43	..	266	77
Afskrivninger	34	..	147	65
Nettoinvesteringer	9	..	119	12

Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

Tabel 3.21 Investeringer, finansiering og kapital, planteskole

	1997	1998	1999	2000	2001
	1000 kr. pr. gartneri				
Investering					
Inventar	100	106	117	140	139
Gartneriaktiver i øvrigt	137	175	180	205	169
Investeringer i gartneriaktiver i alt	237	281	298	345	308
Afskrivninger	100	117	135	146	162
Nettoinvesteringer	137	164	163	199	146
Egenfinansieringsgrad, pct.	58	279	80	73	90
Aktiver (ultimo)					
Gartneriaktiver	2457	3123	3479	3818	4332
Finansielle aktiver	1115	916	1000	1176	1160
Øvrige aktiver	850	851	790	1097	1095
Aktiver i alt	4422	4890	5269	6091	6587
Passiver (ultimo)					
Fremmedkapital	2324	2334	2107	2312	2664
Egenkapital	2098	2557	3162	3780	3924
Passiver i alt	4422	4890	5269	6091	6587
Gældsprocent	52	47	39	37	40
Egenkapitalforskydninger					
Kapitalændringer på aktiver	217	195	246	149	227
Andre kapitalændringer	77	-36	166	189	184

Arealgrupper, 1999-2001	<10 ha.	10-20 ha.	>20 ha.	Alle
Investeringer	109	..	1181	317
Afskrivninger	78	..	425	148
Nettoinvesteringer	32	..	757	169

Kilde: Egne beregninger på materiale til Serie D, FØI

4. Analyse af gartnerierhvervets stærke og svage sider

Instituttet har som led i analysen afholdt en workshop med gartnerierhvervet. Derudover er der stillet en række spørgsmål til eksperter inden for erhvervet, der som revisorer/virksomhedskonsulenter har beskæftiget sig med erhvervet i en årrække, dog overvejende med væksthusgartnerier. Spørgsmålene og svarene er vist i tabel 4.2. Ligeledes er der stillet en række spørgsmål til de vigtigste uddannelsessteder for faglærte gartnere. Resultatet heraf fremgår af tabel 4.3. Endelig er der gennemført interviews med en række nyetablerede gartnere. Resultatet heraf findes i tabel 4.4. Sammenlagt med gennemgangen af gartnerisektorens økonomiske og strukturelle udvikling dannes baggrunden for opstillingen af gartnerierhvervets stærke og svage sider samt muligheder og trusler.

4.1. Workshop med gartnerierhvervet

Et udkast til den foreliggende rapport blev lagt ud til åben diskussion blandt en inviteret forsamling med tilknytning til erhvervet. Workshoppen blev afholdt d. 21. maj 2003 kl. 15 – 18 i DEG's lokaler i Odense. De inviterede deltagere fremgår af bilagstabel 8.

Emnerne i diskussionen kan opdeles i følgende punkter:

- ***Etablering og generationsskifte***
- ***Samarbejde***
- ***Uddannelse og rådgivning***
- ***Afsætning og logistik***
- ***Produktudvikling***
- ***Rammevilkår i øvrigt***

I tabel 4.1 er en række af de fremkomne synspunkter opstillet.

Tabel 4.1. Workshop

- **Etablering og generationsskifte**

  Det blev nævnt, at det var positivt med rapportens besvarelser fra erhvervets revisorer og skoler. Men der savnedes en undersøgelse af, hvorfor nogle nyetablerede gartnere klarer sig godt. En sådan undersøgelse blev foreslået som supplement. Men hensyn til etablering og generationsskifte ønsker gartnerierhvervet en særlig placering af væksthusgartnerier og planteskoler i forhold til landbrugsloven, således at alle begrænsninger fjernes. Det skal være frit at etablere sig, og hvis fx gartnerier i Odense og Århus ønsker samarbejde, så skal landbrugsloven ikke stille hindringer i vejen. En fjernelse af bindinger i landbrugsloven vil sidestille os med Holland. Det nævntes dog også, at det ikke må blive mere besværligt med tilladelser til opførelse af væksthuse.

Ejerskifte, herunder generationsskifte blev fremhævet som en hovedudfordring for gartnerierhvervet.

Det blev nævnt, at den nuværende fordeling af GAU-midler var for stiv. Midlerne bør anvendes til dygtige iværksættere, var synspunktet. (Dette er imidlertid ikke muligt i henhold til de nugældende regler på området).

Der blev stillet spørgsmål til om fremtidens gartneriejere skal være uddannet som gartnere. Strukturudviklingen stiller nye krav.

- **Samarbejde**
  Der blev talt for mere samarbejde, vertikalt fra gartneri til afsætningen, og horisontalt mellem gartnerierne. Producenterne skal anvende deres indflydelse på afsætningen.

  I planteskolebranchen tilsluttede man sig, at samarbejdet mellem virksomhederne i denne sektor skulle forbedres.

  Det blev nævnt, at danske gartnerier har en styrke i deres evne til at samarbejde.

- **Uddannelse og rådgivning**
  Det oplystes, at der er ved at blive dannet et videnskonsortium mellem den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole (KVL), Danmarks Jordbrugsforskning (DJF) og DEG. Konsortiet skal efter planen træde i kraft pr. 1. jan. 2004 og samler dermed uddannelse, forskning og rådgivning.

  Der var et ønske om bedre ledelsesrådgivning og tilbud om mere uddannelse til gartneriteknikere. Mere Bench-marking og sammenligning gartnerierne imellem bør anvendes i ledelsen og rådgivningen for at besvare, hvorfor de gode gartnerier er gode? Der bør også sammenlignes med andre brancher.

  Det blev nævnt, at der var et svigt i væksthussektoren, når færre gartnerier tager elever og generelt i forhold til elevernes uddannelsesforløb. Der kan også være behov for nye typer af elever. Uddannelsen af gartnere har ikke fulgt med strukturudviklingen.

  Der bør være særlig fokus på rådgivning til de nyetablerede gartnere. DEG har bl.a. et tilbud om et antal gratis rådgivningstimer.

  Der blev draget paralleller til landbrugets rådgivning, hvor økonomikonsulenten ofte er en central person i kredsen af rådgivere fra landboforeningen. I gartnerierhvervet er rådgivningen ofte spredt mere ud med regnskab og rådgivning fra private revisionsfirmaer og virksomheds- og gartnerifaglig rådgivning fra bl.a. DEG konsulenter. Der blev spurgt, hvorfor det er sådan, og om det er en fordel?

  Traditionel rådgivning vurderes at være et overstået kapitel om få år, hvor der i stedet vil blive lagt vægt på mere ledelses- og helhedsorienteret rådgivning.

  Det blev nævnt, at butikspersonale ofte får kurser i blomsterbinding, men ikke i håndtering af grønsager og potteplanter.

- **Afsætning og logistik**
  Der blev talt for, at der skulle ske noget med afsætningen. En fordel er, at der er relativt få, der skal blive enige! Producenterne skal her bruge deres indflydelse.

  Et synspunkt var, at det er en fordel for dansk gartneri med mange aktører i afsætningen. Det giver mange muligheder for gartnerierne for at komme af med produkterne. Men i afsætningen er der også brug for lokomotiver, som fx GASA. Imidlertid er der hårdt brug for et samarbejde mellem de konkurrerende eksportører om logistikken i forbindelse med eksportkørsel. Det blev nævnt, at Holland her udnytter sin størrelse, og at de mange eksportører kan benytte de samme logistikfaciliteter. Konkurrencen mellem eksportørerne kan sagtens bevares til gavn for erhvervet.

  Det blev oplyst fra DEG, at den danske stat har fravalgt en FEOGA-ordning, der netop rummer mulighed for medfinansiering af EU-midler, der bl.a. kan anvendes til samarbejde i eksportbranchen.

  Det blev fremhævet som en styrke, at der var vækst i indtjeningen i gartnerierne i en periode, hvor det går trægt med afsætningen. Hvordan kan det ikke blive, når økonomien i importlandene bliver bedre?

- **Produktudvikling**
  Der blev spurgt til, om der leveres de grønsager, som forbrugerne efterspørger og til det sted, hvor forbrugerne befinder sig? Succes med levering af "grønsagspakker", "ugepakker" var bemærkelsesværdig. Der kunne evt. laves en forbrugerundersøgelse.

  Flere var ikke afvisende over for, at det ville være en fordel, hvis danske grønsagsgartnerier kan levere hele året, fx ved etablering i udlandet. Det vil give en bedre position over for detailhandlen. Men det er også vigtigt at bevare særkendet for de danske produkter.

  Det blev fremhævet, at virksomhederne skal være villige til at bruge nogle få promille af omsætningen til fælles teknologiudvikling.

  Gartnerierne har været relativt gode til at få midler til projekter gennem innovationsordningen.

  Der blev efterlyst et Videncenter for vækstmuligheder.

- **Rammevilkår i øvrigt**
  Det blev nævnt, at hovedproblemet for dansk gartneri er, at der er for få store gartnerier, og produktionsomkostningerne generelt er for høje, især lønninger. Og der føres også en ikke-erhvervsvenlig politik.

  En ulempe at den danske stat har fravalgt den EU-støttede forbedringsordning.

  Erhvervet har behov for rettidig udmelding, fx i forbindelse med finansloven.

  Det blev nævnt, at beskatningen af genvundne afskrivninger burde fjernes. Fra anden side blev dette karakteriseret som urealistisk. Desuden kunne man bare undlade skattemæssige afskrivninger!

  Fjernelse af 70 pct. grænse for realkreditlån blev fundet at være ren teori uden praktisk relevans.

  Besvær med sagsgangen, når der var behov for udenlandsk sæsonarbejdskraft, og likviditetsbelastning som følge af energiafgifter.

  Mindre administrativt bøvl er ønskeligt.

4.2. Interview med unge gartnere

Tre selvstændige potteplantegartnere, der havde etableret sig inden for de seneste 5 – 10 år, blev 3. juni 2003 sammen interviewet om deres erfaringer med etableringen, holdninger til erhvervets situation samt hvordan den kan forbedres. Alle tre gartnere var startet med ældre gartnerier, som blev forbedret med især nyt inventar, herunder bl.a. robotter, transportbånd og borde. Fælles for de tre var, at de havde haft succes med dyrkning af sæson- og nichekulturer. Nogle af de synspunkter, som kom frem under mødet med gartnerne, fremgår af tabel 4.2.

Tabel 4.2. Gartnernes synspunkter

- Større dynamik på salgssiden ønskes. En ville gerne give 20 pct. rabat på planterne, hvis salgsselskabet kunne tømme hans gartneri en given aftalt dag. Han ville nemlig kunne sælge 20 pct. mere, hvis det aldrig var nødvendigt at smide usolgte varer ud. Som uret i Holland fungerer. I dag må der desværre budgetteres med svind. På spørgsmål om, hvorfor varerne ikke køres til Holland svaredes, at man i så tilfælde kan blive blacklistet af de danske salgsselskaber, der vil få konkurrence til de varer, som de selv har købt i gartneriet. Man afventer lidt og ser, hvad der sker med de store gartnerisammenslutninger, som i stilhed er startet under uret i Holland. I forholdet til nyetablerede fik nogle salgsselskaber hårde ord med på vejen. Det danske salgssystem er for tungt og gammeldags. Som nyetableret skal man være særlig opmærksom på, om der er behov for det produkt, man

påtænker at producere, og i hvert fald ikke søge at konkurrere med industrivarerne fra de store gartnerier.

- Investering: Det er problematisk, at der udover en realkreditfinansiering skal skaffes yderligere 30 pct. og en driftskredit. Og i dag skal der investeres i større arealer end tidligere for at opnå rentabelt byggeri. Långiverne er ofte tilbageholdende med at yde lån, selvom gartneriet kan præstere en god rentabilitet. Leasing kan være en fordel, når der investeres. Det mindsker kravet til finansiering, og der skal ikke på forhånd spares op af beskattede midler. Konto til investeringsfondsmidler ønskes genindført for at have ubeskattede midler til fremtidige investeringer.
- Arbejdskraft: Der mangler sanktionsmuligheder over for anviste ledige, som reelt ikke ønsker arbejde. De mangler incitament. I områder med stor koncentration af gartnerier kan der være konkurrence om arbejdskraften, så der betales mere eller stilles andre krav til arbejdsgiveren.
- Enighed om behov for at tage elever. Og der er behov for at forbedre erhvervets image. Det er et alvorligt problem, at der uddannes for få gartnere, og der burde afsættes midler til at gøre noget ved det.
- Omkring rådgivning: Der bør være større samarbejde ved opstart mellem erhvervskonsulenter fra kommune og DEG. DEG kunne tilbyde assistance til kontorhold. Mange mindre gartnere kan nøjes med en effektiv kontordame 4 timer hver 14. dag.
- Det kan være et problem, at landbrugsloven stiller betingelser for at kunne overtage eksisterende gartnerier, som er til salg, til samdrift med eget gartneri.
- Der efterlystes et bedre samarbejde med forskningen i Årslev. Der nævntes eksempler, hvor det praktiske erhverv ikke blev inddraget nok.
- Store væksthusarealer trænger til udskiftning. Hvis der produceres i nye huse, vil gartnerne være mere konkurrencedygtige i forhold til hollænderne. Det kunne være et fælles offentligt/privat projekt at flytte gartnerier. Fx har Fyns amt et egnet erhvervsområde ved Bellinge. Gartnerkolonien ved Stige nord for Odense er ikke optimalt placeret med hensyn til transport.
- Rammebetingelserne kan ændres fra den ene dag til den anden og gøre investeringer urentable, f.eks. i KV-anlæg. I det hele taget er der meget lidt plads til fejl. En enkelt fejltagelse kan betyde ruin og resten af livet i en et-værelses i Vollsmose. På den måde adskiller det sig meget at være selvstændig i forhold til direktør i en virksomhed med lignende omsætning.

4.3. Revisorernes besvarelser

En række forhold går igen i besvarelserne:

• ***Manglende lyst til at være selvstændig***

Blandt nyuddannede gartnere og ansatte i gartnerierne er der færre, der har lyst til, under de nuværende vilkår, en karriere som selvstændig. Der er for stor risiko forbundet med at etablere eget gartneri i forhold til et vellønnet job i et større gartneri.

Gartneruddannelsen er relativ lang, og det er vanskeligt samtidig at præstere en stor opsparing. Dermed vil en evt. etablering ikke kunne ske på et større gartneri. Samtidig løbes der en betydelig risiko med den unge gartners opsparing, der let kan være væk i løbet af første driftsår. (Alternativ: Fx opsparing i egen bolig, obligationer, aktier).

• ***Driftsfinansiering***
Mange etableringer og udvidelser strander på vanskelig adgang til driftsfinansiering. Der ses en øget velvilje til realkreditfinansiering, dog ikke altid op til de 70 pct., men fra en kultur startes til den er salgsklar, kræves en betydelig driftsfinansiering. Kravet til driftsfinansiering øges også gennem afregningsformen for energiafgifter, hvor gartnerierne har behov for et ekstra kredittræk.

• ***Afsætningsforhold***
Flere nævner i besvarelsen, at turbulente, usikre afsætningsforhold er en væsentlig hæmsko for vækst i erhvervet.

• ***Manglende investeringer i nye væksthuse***
Der etableres ingen gartnerier på "bar mark". Ofte kan køb af eksisterende gartnerier være en økonomisk fordelagtig mulighed for gartnerier, der vil udvide. Dette skyldes bl.a., at sælger (somme tider kreditgiveren) kan strække sig længere i en salgssituation end i en investeringssituation.

Alle vurderer således, at strukturudviklingen fortsat vil være kraftig. Etablering af datterselskaber i Østeuropa til de løntunge opgaver nævnes som en mulighed. Gartnerierne vil blive så store, at ansvarlig kapital udefra vil være nødvendig.

• ***Regionale forskelle***
Det nævnes af flere, at gartnerier uden for Fyn nedlægges.

• ***Manglende opbakning fra staten***
Flere anfører, at den politiske opbakning til erhvervet er ringe og dårligere end tidligere. YJ-låneordningen rækker ikke, da lånebeløbet er for lille set i forhold til gartneriernes størrelse. For få støtteordninger har været rettet mod etablering af nye gartnerier. [3]

Tabel 4.3. Spørgsmål til gartnerrevisorer, samt svar

Det danske væksthusareal er stagnerende eller svagt faldende. Samtidig viser regnskabsstatistikken, at virksomhedernes gældsprocent er faldende, og rentabiliteten er bedre, end den f.eks. var sidst i 1980erne, hvor der blev bygget mange ny væksthuse

[3] Det kan bemærkes, jf. Johannes Raaballe "Egenkapitalproblemer ved generationsskifte i landbruget" Økonomi og politik, nr. 1 1999, at YJ-subsidierne i væsentligt omfang kapitaliseres i landejendommenes priser.

1. Hvad er årsagen til, at der bygges så få ny m^2 i disse år?

- Flere byggeprojekter er i de senere år strandet pga. manglende driftsfinansiering af varelagerforøgelsen i forbindelse med byggeriet og restfinansieringen af byggeriet. Vi har derimod mødt større vilje til realkreditfinansiering end tidligere, dog er det ikke altid 70 pct. finansiering (max. belåning), der tilbydes.
- Lave priser på eksisterende gartnerier
- Manglende rentabilitet set i relation til generationsskifte og mulighed for fremtidigt salg
- Usikre fremtidsudsigter på afsætningsområdet, energiområdet samt unge menneskers ønske om selvstændighed
- Aldersfordeling betyder, at ingen udvider.
- Turbulente afsætningsforhold. Usikkerhed omkring priser på energi. Gør en arealudvidelse gartneriet mere salgbart, eller kan det gøre problemet endnu større. Pengeinstitutternes manglende tillid til erhvervet.
- Manglende indtjening i erhvervet – realkreditinstitutternes tilbageholdenhed med långivning.
- Store dele af gartnerierne har lav indtjening, så det økonomisk og finansielt har svært ved at foretage større investeringer. For gartnerier med god indtjening er der mange, som foretrækker at fortsætte med det bestående frem for at udvikle. De har måske en niche, som ikke kan bære mere.

  Mange foretrækker at konsolidere sig. For gartnerier med god indtjening er der psykologiske barrierer. Sjællænderne ser mere problemerne i en udvidelse af produktionen frem for mulighederne.
- Afsætningen er usikker.
- At huse holder 'evigt', men inventar mv. fornyes.
- Finansieringsmulighederne er ikke altid lige gode.
- Der bygges trods alt lige så mange nye huse, som der fjernes, og strukturudviklingen er ganske voldsom i retning af færre gartnerier. Væksthusenes standard er i dag meget bedre. Det er blevet 'mere moderne' at leje væksthuse f.eks. fra ældre gartnere.
- 'Gamle gartnere' driver ofte deres gartneri i et selskab. Såfremt dette selskab tjener mange penge, kan de ikke anvendes ved etablering af nyt gartneri et andet sted, idet selskaber, der ejer gartnerier, har et krav om, at anparterne skal være ejet af personer (holding-problematikken).

2. Hvilke faktorer var afgørende for, at der sidst i 1980erne blev bygget mange væksthuse?

- Jeg har været tilbage i vores analyser fra slutningen af 1980érne og har fundet følgende citater:
  "De største gartnerier investerer i 1989 fortsat ganske meget. Investeringerne er steget med 19,8 pct. fra 1988 til 1989 og udgør i år (red. 1989) ca. kr. 4 mio. i gennemsnit pr. gartneri. Gruppen har igen i år den største indtjening .....
  De ti bedste investerer næsten dobbelt så meget som gennemsnittet. Investeringerne finansieres fuldt ud gennem egenfinansiering. Af de samlede investeringer i potteplantegartnerierne tegner de ti bedste sig for 15 pct. i 1989, selvom de kun udgør 9 pct. af gartnerierne."
  Det tyder meget på, at konklusionen er, at det drejer sig om få større gartnerier med god indtjening.
- God indtjening
- Anvendelse af investeringsfondsmidler.
- Da var de 60-årige kun 40 år.
- Som jeg husker det, var afsætningsforholdene meget bedre. Pengeinstitutterne troede på erhvervet. Energi og energiafgifter var af en overskuelig størrelse. Der var friværdi i gartnerierne, ejerpantebrevene havde sin værdi, i dag er de værdiløse. Selv en "gammeldags gartner" tjente penge på sine specialkulturer, i dag er der kun brug for industrivarer.
- Større optimisme i erhvervet – bedre lånemuligheder.

- På Sjælland var det kun inden for væksthusgrønsager, at der blev investeret sidst i 80erne.
- Energikrisen var ved at være overvundet, og der var visse tilskudsmuligheder (moderniseringsloven), som kunne udnyttes af de fleste, men især kom de mindre gartnerier til gode.

Det fremgår af regnskabsstatistikken fra Gartnerrevision Leo Olsen og Dalgaard, at der sker en del tilkøb af arealer.

3. Sker sådanne køb i forbindelse med opkøb af hele gartnerier, som i den forbindelse bliver nedlagt som selvstændige gartnerier?

- De fleste opkøb sker ved ophør af det pågældende gartneri og ophør skyldes ofte:
  - en ældre gartner, der vælger at gå på pension,
  - et økonomisk sammenbrud, som ikke gør det muligt for den hidtidige ejer at fortsætte.
- Nej, det er gartnerierne generelt for spredte til (Nordjylland).
- Ja, enkelte gartnere har god økonomi og opkøber andre. (Sønderjylland)
- Nej - det eksisterer næsten ikke, hvilket efter min mening skyldes, at gartnerierne ligger betydelig tættere på Fyn. Satellitgartnerier er meget besværlige, at have med at gøre, idet alt for meget tid bruges på landevejen. Endvidere er de alt for dyre, idet ejerne har oparbejdet en skattebyrde, som han forsøger at tvære af på køberen. Et satellitgartneri skal være meget billigt. (Århus)
- Ingen opkøb i større stil, mange mindre gartnerier lejes ud i en periode, hvorefter de nedrives. (Fyn)
- Små gartnerier overgår til andet erhverv. Mellemstore, gode gartnerier sælges til jævne priser til fortsat drift eller lejes ud. Store gartnerier er svært omsættelige til ordentlig pris (Masnedø). (Sjælland)
- Ja, det er ikke sikkert, gartneriet nedlægges (sammenlægges).

4. Kan sådanne køb af væksthuse være en medvirkende årsag til, at der ikke bygges nyt?

Der er klart en sammenhæng imellem et mindre antal nybyggede væksthus kvm. og disse opkøb. Et køb er oftest økonomisk/finansieringsmæssigt lettere end et nybyggeri, idet det er långiver selv, der er sælger, og derfor ofte kan strække sig længere end i situationen med nybyggeri.

- Nej, ikke i Jylland efter vor vurdering
- Vel snarere omvendt.
- Jeg tror ikke, det bliver moderne at købe satellitgartnerier i Jylland, af ovennævnte årsager.
- Tilkøb af gartnerier har kun ringe indflydelse på nybyggeri.
- Hvis det er billigere at leje eller samle mellemstore gartnerier op til lavpris frem for at bygge, vil det alt andet lige resultere i mindre nybyggeri. Hvis der var optimisme, ville der hurtigt være udsolgt/fuldt udlejet, så folk ville være nødt til at bygge, hvis de ville udvide. Den optimisme eksisterer ikke, hvorfor vi har den nuværende tilstand med tilkøb og udlejning.
- Ja.

5. Er det, når gartnerier sælges, mest almindeligt at væksthusene rives ned, at de købes af andre gartnerier, og dermed bliver en del af en større enhed, eller at de føres videre med ny ejer? Hvilken alder har væksthusene typisk?

Der sker forskellige salg.

- Solgte arealer, hvor der er sket en total nedrivning, vil aldrig være med i Gartnerrevision´s analyse, idet en virksomhed, der ophører i året, ikke vil blive medtaget.
- Solgte kvm. til andre gartnerier, vil indgå i en større enhed, og det er i alt overvejende grad større gartnerier, der køber. Køber er samtidig også blandt de, der har den bedste indtjening (TopTi-gartnerier).

- Et salg til tredjemand forsøges i størst muligt omfang, skønt det er svært
- Alternativt ophører gartneriet, hvor salg som ”fritidsbrug” eller anden alternativ anvendelse vil være konsekvensen
- Meget gamle gartnerier, 2. generation, ligger nu typisk i områder, der udlægges til boliger i byplan. De nedlægges derfor.
- Det er min opfattelse, at virkelig mange m^2 vil komme til at ligge som "ruiner". Der er ingen købere, og den tidligere ejer har fundet en anden bolig. Med hensyn til alderen på gartnerierne, som kommer til at ligge som "ruiner", er det typisk virkelig gode gartnerier fra 70’erne og 80’erne. Selv om gartnerierne ligger klods op af en lille by, ja så er det særdeles vanskeligt, at udstykke et sådant gartneri, idet nedbrydningsomkostninger, jordoprydning og ikke mindst belåningen kan gøre projektet umuligt.
- De bedste gartnerier sælges til en ny ejer til videreførelse som selvstændige. Typisk alder på drivhuse 15-20 år.
- Strukturudviklingen indebærer, at det er vanskeligt at sælge gartnerier uden for Fyn (dog ikke umuligt).
- F.eks. i Nordjylland er det meget sandsynligt, at en ældre gartner, der vil holde op, må vælge:
  - at udleje sit gartneri eller
  - sanere det, det vil sige nedrive væksthusene, selv om de udmærket kunne anvendes til fortsat drift.
- Væksthusene kan både være nyere og meget gamle, men der er dog typisk ikke investeret i de seneste 5-10 år.

6. Finder der nyetableringer sted i jeres område?

Nyetableringer findes stort set ikke på Fyn.

- Enkelte – under 5 nye gartnere (Sønderjylland)
- Nej. (Nordjylland)
- Der finder overhovedet ingen nyetableringer sted i Jylland.
- Ingen nyetablering på ”bar mark”. (Fyn)
- Meget få nyetableringer på Sjælland.
- Det er yderst sjældent, at der oprettes nye gartnerier – men det forekommer. Hvis generationsskiftet tilrettelægges ordentligt, kan alle bevaringsværdige gartnerier på Fyn komme igennem et generationsskifte. Her er der ikke egentlige problemer med at få unge gartnere til at blive selvstændige ved at overtage et gartneri i drift, men det er ’umuligt’ for en ung gartner <u>alene</u> at etablere et gartneri på bar mark.

7. Hvilke barrierer er der for at starte som selvstændig gartner, enten ved at starte et nyt gartneri eller ved at overtage et eksisterende?

Den væsentligste barriere for at starte som selvstændig gartner er opnåelse af driftsfinansiering.

- Vanskelige finansieringsforhold i relation til en driftskapital.
- Indtjeningspotentialet står generelt ikke mål med erhvervsrisikoen. Specielt ikke når ses på, hvilken lønindkomst man kan få ved at arbejde 8.00 – 16.00, sammenholdt med en stor arbejdsindsats ved at drive selv.
- Branchen synes generelt at være præget af et stort problem omkring generationsskifte overordnet set. Dette betyder, at mange vil ud af erhvervet, og kun få unge mennesker står på spring for at komme ind.

Færre og færre mennesker synes det er en livsstil at have egen virksomhed.

- Fremtidsudsigterne med konkurrence fra Øst-landene, stigende miljøkrav og energiomkostninger gør det svært at være optimistisk omkring en bedre fremtid.
- Branchen undergår i disse år en større strukturtilpasning, hvor enhederne bliver større. Dette betyder, at en ung gartner ofte bliver en lille gartner i erhvervet, hvor konkurrencekraften og den økonomiske modstandskraft måske ikke er den bedste.
- Prisen samt pengeinstitutternes tilbageholdenenhed.
- Begrænsning i anvendelsen af kemisk bekæmpelse af snyltere samt stigende miljøafgifter betyder øget risiko for mindre selvstændige. Alle ved, at miljøafgifterne bliver større og kan ændres politisk fra dag til dag. Konkurrenceevnen for eksport vil da blive svækket.
- Nye gartnerier bør ligge i syden eller i de nye EU-lande med lavere løn og lavere grænser for miljøpåvirkninger.
- Såfremt den unge gartner råder over nødvendig kapital til opstart af egen gartnerivirksomhed - ja så må man nok sige, at det er et meget risikabelt projekt at starte egen gartnerivirksomhed. Selv en meget stor opsparing kan sættes til på under 1 år. Man er ny på salgsmarkedet, og der er ingen solidaritet hos salgskanalerne. Det er alles krig mod alle.
- Energiafgifter lægger så store beslag på de likvide midler, at en bevilget kassekredit udelukkende anvendes til finansiering af energiafgifter - så min konklusion er, øjeblikkelig fritagelse for opkrævning af disse energiafgifter, som efterfølgende refunderes igen.
- Det er særdeles svært for unge gartnere, som har været under uddannelse over flere år, at skaffe fornøden egenkapital i forbindelse med ansøgning om lån til yngre jordbrugere.
- Priserne på eksisterende gartnerier stiller alt for store krav til udbetaling, idet den tidligere ejer typisk er brændt inde med en voldsom skat i forbindelse med et eventuelt salg. Dette problem kan eventuelt løses ved, at Told og Skat modtager et tinglyst pantebrev på skatteforpligtelsen over f.eks. 10 år. Skaden er jo sket, idet den tidligere ejer normalt har investeret en skattebesparelse i gartneriet i tillid til, at pengene kom hjem igen i forbindelse med et senere salg, men sådan er det jo ikke.
- Manglende indtjening og økonomisk sikkerhed i forhold til et lønmodtagerjob.
- Psykologisk. Unge gartnere har lønmodtagerindstilling. Samtidig er de påvirket af den store mængde pessimistiske ældre gartnere. Konkret er det ikke muligt at blive selvstændig gartner. Med de jævne priser på mellemstore gartnerier kan man godt erhverve med YJ-lån mv. Driftsfinansieringen kan dog være problematisk at rejse. Modeller, hvor man sætter det i gang i starten, er nok nødvendigt.

8. Er disse barrierer blevet større inden for de sidste ca. 20 år?

- Ja, idet der er sket langt større krav til finansieringen af produktionsomkostninger end tidligere. De samlede produktionsomkostninger udgjorde i 1985 kr. 426 pr. kvm. og i 2002 var de kr. 514.
- Så absolut.
- Ja.
- Ja absolut. Skiftende regeringer har løbende ændret ejendomsavancebeskatningen - og dette har ikke været til det bedre. Som tidligere nævnt, skal der virkelig en meget stor kapital til at opstarte et gartneri. Den unge gartner løber en alt for stor risiko. Der er for langt mellem solstrålehistorierne.
- Ja.
- De psykologiske barrierer er tilsyneladende større i dag end tidligere, da så få ønsker at blive selvstændige gartnere.
- Ja, siden statslåneordningen ophørte i midten af 70erne, er der stort set ikke oprettet nye gartnerier – dette hænger bl.a. sammen med afsætningsstrukturen.

9. Kan du nævne yderligere barrierer for gartneridrift i Danmark? Hvilke løsningsmuligheder ser du for overvindelse af disse barrierer samt barrierer, som er blevet nævnt i forbindelse med besvarelse af de øvrige spørgsmål?

- En anden barriere for gartneridrift i Danmark, udover finansieringen, er den forholdsvis ringe interesse for at blive selvstændig, og den alt for ringe opbakning fra statens side. Alt for mange støtteordninger retter sig mod eksisterende gartnerier.

  YJ-låneordningen har helt udspillet sin rolle, idet egenkapitalkravet ved køb af større gartnerier slet ikke er opnåeligt, og max. lån på kr. 1,05 mio. kr. rækker slet ikke til de finansieringskrav, der er ved etableringen.

  En anden barriere er den manglende egenkapital (likvid) hos sælger/ viljen til at være medfinansierende ved et salg. Den danske holdning "når jeg har solgt min virksomhed, skal jeg ikke længere løbe nogen form for risiko" er for udbredt. Måske kan den påvirkes gennem skattelovgivningen, ved en form for tabsfradrag på fordringer efter et salg af virksomhed.
  Holdingselskab er en sådan løsning, men den gælder bare ikke fuldt ud for jordbrugserhvervet.
- Gartnerierhvervet synes ikke at have erhvervet sig tilstrækkelig stor politisk bevågenhed, såvel herhjemme som i EU-regi. Når tænkes på landbrugserhvervet og fiskeriet synes der stadig at være en lang og trang vej forude, før erhvervet får en tilstrækkelig fremskreden bevågenhed i den større sammenhæng. Gøres der ikke noget ved dette område på en systematisk vis – og uden smålig skelen til den enkelte gartneriejeres smålige særinteresser – er jeg ganske bekymret for erhvervets fremtid.
- Tilvænning til selskabsdannelse. Der er en tradition for, at gartnerier er i familiedrift.
- Efter min opfattelse er afsætningsproblemerne den største hindring for en udvidelse af danske gartnerier.
- Tag som det første fat på de tåbelige opkrævnings- og refusionsregler for energiafgifter. Det er en helt unødvendig barriere. Som nummer 2, vil jeg tage fat på afregning af skat på ejendomsavance og lignende.
- Gartneribruget har lovmæssigt altid været sammenlignet med landbruget, hvilket er helt urealistisk, idet der er stor forskel på køb af landbrugsjord og rødstensbygninger, og så et gartneri med et lille jordareal og en masse værdiløst glasareal, såfremt virksomheden ligger brak.
- Hvis der var bedre indtjening og økonomisk sikkerhed i erhvervet, var der også større lånemuligheder. Bureaukrati som selvstændig, modsat lønmodtager.
- Potteplanter er en eksportvare. Produktudvikling er vigtig, har at holde sig i front. Teorien om klyngedannelse omkring Odense og Århus passer nok. Kollegakonkurrence og hjælp mellem tætboende virksomheder og suppleret med forskning giver et kollektivt løft. På Sjælland eksisterer dette ikke særlig meget, hvilket medfører, at folk kun ser problemer og ikke muligheder.

10. Der er blevet ca. 30 færre potteplantegartnerier pr. år i de senere år. Hvordan mener I, udviklingen vil være i de kommende 10 år?

- Der vil også blive færre gartnerier i fremtiden. Jeg tror vi vil se flere nedlæggelser i årene fremover.

  Der vil om 10 år kun være 150-200 erhvervsmæssigt drevne gartnerier. Der vil i disse gartnerier ske en næsten fuldautomatisk produktion og en produktudvikling/-forædling.
  Jeg håber, at de danske gartnerier så vil have etableret sig i Østeuropa med datterselskaber, som tager sig af den del af produktionen, som er meget arbejdskrævende.
  Det betyder, at gartnerierne skal have et langt bedre kapitalgrundlag, og det skal findes uden for gartnerikredsen, f.eks. venture-/investeringsselskab og pensionsselskaber. Sådan er det også gået med smedeværkstederne, der er blevet til store industrivirksomheder, f.eks. vindmøllefabrikkerne.
- Desværre ja. Dette siges ud fra det synspunkt, at udviklingen/tilbagegangen vil fortsætte, især på de mindre familiedrevne gartnerier, som afvikles ved ejers pensionering eller overgang til efterløn.

- Jeg tror desværre, at branchen er godt på vej til at miste hele underskoven af små gartnerier, og hvor kun de som forstår at tilpasse sig kravene om størrelse, effektivitet og produktudvikling vil være tilbage.
- Samme vej. Når der nedlægges 3-4 er der plads til et større.
- Denne udvikling vil fortsætte, idet ældre gartnerier vil være så godt som usælgelige. Unge gartnere med en god uddannelse vil med fordel kunne søge ansættelse i en af "fabrikkerne", hvor lønnen er god og risikoen lig nul. Løbet er kørt.
- Udviklingen vil fortsætte mod større og færre gartnerier lig udviklingen i svineproduktionen.
- Der vil blive færre, men større virksomheder. For potteplanter vil Sjælland smuldre hen, og de store koncentreres på Fyn og i Østjylland. Sjællænderne blev nulret i søvn af gode københavnerpriser i 70- og 80erne. Da de vågnede op, var eksporttoget kørt. Så selvom broen blev bygget, forblev der stilstand. For væksthusgrønsager vil mindre virksomheder smuldre. De store, hvor Sjælland er stærkt repræsenteret, vil udvide, så hjemmemarkedet dækkes nogenlunde med danske væksthusgrønsager. Eksport af væksthusgrønsager er sikkert ikke sandsynlig, hvorfor der er begrænsede vækstmuligheder. Snarere reinvesteringer som erhverv betragtet. Med de timelønninger, der er i Danmark, er det utrolig farligt at have et for lavt investeringsniveau. Specielt investeringer i produktivitetsforbedring, automatisering og intern transport er nødvendige for at holde en lønsom produktion. Derfor burde der investeres mere for at undgå en nedadgående spiral.
- Udviklingen vil fortsat gå i retning af færre, men større gartnerier.

Kilder: Besvarelser fra nogle revisorer m.v.

4.4. Gartnerskolernes besvarelser

Fra gartnerskolernes bidrag, der fremgår af tabel 4.4, kan fremhæves:

- Stærkt faldende elevtal er problematisk for fagligheden og bredden i gartneruddannelserne og dermed også for rekrutteringen af fremtidige selvstændige gartnere. Reduktionen i arbejdsbehovet i gartneriet angives over en periode til 15-20 pct., mens søgningen til skolerne i samme periode er faldet 60-80 pct.
- Der efterspørges mere bogligt stærke elever (med gymnasial uddannelse) og mulighed for anvendelse af voksenlærlinge (over 25 år).
- Største hindring for iværksættere er generationsskifte/skatteregler og mulighed for driftskredit.
- Iværksættere bør søge til Fyn!
- Muligheder for eksport til Østeuropa, Baltikum og Rusland på sigt.
- Navlebeskuende: Gartnere siger, at salgsselskaber har ”skylden” og omvendt.
- Mest populære uddannelse er pt. den medieeksponerede (bl.a. Hokus krokus) anlægsgartnerlinie.
- For få gartnerier tager elever.

Tabel 4.4. Spørgsmål til gartnerskoler, samt svar

Det danske væksthusareal er stagnerende eller svagt faldende samtidig med, at antallet af gartnerier falder og de tilbageværende bliver større. Det betyder, at unge væksthusgartnere enten skal have et lønmodtagerjob i et eksisterende gartneri eller skal være selvstændige.

1. Hvad gøres der i undervisningen for at forberede eleverne til denne situation? Synes der at være præferencer blandt eleverne for at være ansatte frem for at etablere sig som selvstændig eller evt. overtage et gartneri sammen med andre?

- På sidste skoleophold i hovedforløbet undervises i faget Virksomhedslære, der bl.a. omfatter etablering af egen virksomhed samt produktionsplanlægning og virksomheders retlige stilling. Derigennem skærpes elevernes opmærksomhed omkring selvstændighedskultur, innovation og iværksætteri.

  Man kan ikke sige, om der er den ene eller anden præference blandt eleverne, da det er meget individuelt.

  De elever, der kommer fra gartnerfamilier har generelt større lyst/motivation til at fortsætte og videreuddanne sig med henblik på at blive selvstændige, men også andre – om end få – har ideer om at blive selvstændige. Mange af dem, der har dette ønske, vender tilbage til skolen og læser enten til driftsleder eller jordbrugs-teknolog. Det er dog de færreste, der ender som selvstændige. Langt de fleste elever bliver efter endt uddannelse ansatte i gartnerierne. Der er tydelig sammenhæng mellem bogligt/fagligt niveau/kapacitet og fremtidsperspektiv for den enkelte elev.
- Uddannelsen til såvel Produktionsleder som Jordbrugsteknolog (gartneri) omfatter en lang række faglige, økonomiske og ledelsesmæssige fag, som i stor udstrækning fører frem til en faglig profil, der gerne skulle kvalificere folk til en ledende stilling i et gartneri eller til at etablere sig som selvstændig. Der er endda røster fremme om, at fokus måske i for høj grad har været rettet mod disse mål. Desuden arrangeres en række ekskursioner til nyetablerede gartnere med henblik på at belyse etableringsproblematikken.

  Generelt må vi sige, at der blandt vores elever er mange, som giver udtryk for et ønske om at blive selvstændige. Det varierer naturligvis noget fra hold til hold. Der har måske gennem de sidste 10 år været en faldende tendens.
- Skolen informerer og træner eleverne i selvstændighed, men i uddannelsen til væksthusgartner går de fleste efter et lønmodtagerjob. Skolen forsøger, hen mod afslutningen af uddannelsen at få flest muligt til at videreuddanne sig, enten som driftsleder eller teknolog.
- Problemstillingen diskuteres selvfølgelig i bl.a. samfundsfag. På Sjælland er der i dag en klar præference for at blive lønmodtagere blandt unge på skolen.

Planteskolearealet er faldende på trods af en god økonomi i de fleste planteskoler.

2. Findes der barrierer, der får unge gartnere til at vælge planteskolefaget fra? Er der særlige forhold, der får dem til at afholde sig fra at blive selvstændige inden for planteskolebranchen?

- Der er generelt nedgang i rekrutteringen til gartneruddannelserne – både som væksthusgartner og produktionsgartner. Fælles for uddannelserne er, at de ikke er synlige i mediebilledet på samme måde som eksempelvis anlægsgartnere er (Hokus Krokus m.v.)

  Desuden – og det mener jeg er en særdeles væsentlig barriere – er det på grund af tolkningen af EU's ”de minimis” regel ikke muligt for virksomheder at ansætte unge over 25 år som voksenlærlinge.

  De Regionale Arbejdsmarkedsråd har ikke mulighed for at udmelde disse brancher som områder, hvor virksomhederne kan få tilskud til voksenlærlinge.

  Det skyldes efter min opfattelse, at væksthusgartnerier og planteskoler rent statistisk hører under det primære landbrug og dermed ikke kan komme i betragtning, selv om disse virksomheder på in-

gen måde rammer loftet på et tilskud på 100.000 € over en 3-årig periode. Det har som konsekvens, at unge over 25 år, der ønsker en gartneruddannelse, føler sig økonomisk pressede til at vælge uddannelsen til anlægsgartner, hvor virksomhederne kan oppebære tilskuddet.

Denne skævvridning i rekrutteringsmulighederne bør fjernes. Enten ved at man i stedet for 'over en kam' at udelukke brancher fra tilskud med argumentation i "de minimis" reglen, så kigger på den enkelte virksomheds økonomiske forhold – eller ved at økonomiministeren sammen med rigsstatistikeren løfter gartneribranchen (væksthus og planteskole) ud af det primære landbrug. Det være sig som sekundært landbrug eller som sin egen statistiske gren.

Hvorfor selvstændighedskulturen inden for planteskole ikke er så udtalt som inden for væksthusgartneri, skal jeg lade være usagt.

- Barrierer, der gør at folk fravælger planteskolefaget, kan være:
  - Lav løn.
  - Hårdt fysisk arbejde.
  - Ikke tilstrækkeligt selvstændigt arbejde.
  - Deltager ikke i beslutningsprocessen.
  - Manglende udfordringer.
  - Manglende udvikling.

  Der kan anføres mange grunde til, at folk til syvende og sidst fravælger det at etablere sig som selvstændige. Følgende grunde kan være en medvirkende årsag:

  - Manglende lyst til i en periode at skulle være spændt hårdt for økonomisk, ikke kunne holde ferie, skulle arbejde hårdt, kun have en begrænset fritid (lønmodtagerkultur).
  - Der mangler måske et økonomisk incitament, da man jo også som almindelig lønmodtager kan få råd til hus, bil, ferie m.m. af en tilfredsstillende standard.
  - Det er vanskeligt at komme ind på markedet, idet planteskolebranchen er præget af et fastlåst og traditionsbestemt handelsmønster. Mangler salgsorganisationer som de kendes fra væksthusbranchen.
  - Tidligere tiders tætte tilknytning til de planteskoleejere, som man arbejdede for/blev uddannet ved er afløst af et mere "normalt" arbejdsgiver-/arbejdstagerforhold – skyldes bl.a. de større enheder.
  - Også i planteskolebranchen høres en del af det sædvanlige "jordbrugsjammer", hvilket ikke ligefrem virker motiverende.
  - "Dårlige tider" – folk hører om lukninger af virksomheder, og her er ikke kun tale om små forsømte virksomheder, men også større forkromede virksomheder kan det galt for.
  - "Dårlige tider" – nedskæringer på Årslev/KVL/DEG er heller ikke positive tegn.
  - "Dårlige tider" – GASA'er lukker og/eller bliver beskåret.

- Det gør der nok. Der er stort set ingen hos os, der vælger denne linie. Det kan evt. skyldes manglende opmærksomhed om planteskolefaget generelt.
- Knoklearbejde på friland passer ikke til den ungdomskultur, der er i dag. Det at købe en igangværende planteskole er særdeles kapitalkrævende, og derfor umulig for de fleste.

Arealerne med frilandsgrønsager, frugt og bær stagnerer, og der er et stigende antal deltidsvirksomheder. En del virksomheder er blandede med både landbrugs- og gartneriproduktion.

3. Hvilken fremtid tror du, de unge forestiller sig inden for disse erhverv (selvstændige, deltid/heltid, blandet med landbrug)?

- Specielt på området frilandsgrøntsager tror jeg, at de unge forestiller sig mindre bedrifter – evt. på deltid – hvor de kan have gårdbutik, ofte med økologiske varer. Evt. kombineret med salg via internettet. Det er i hvert fald den selvstændighedskultur, jeg møder blandt 'frilænderne'. I øvrigt så tegner fremtiden på dette område ret mørk, da mestrene ikke efterspørger lærlinge/elever, men forsøger at klare sig igennem med ufaglært og udenlandsk arbejdskraft. Desværre!!!

- En del drømmer om at etablere sig som selvstændige, andre foretrækker et lønmodtagerjob. Blandt de, der drømmer om at etablere sig som selvstændige, er der enkelte, der sigter mod en stor virksomhed, medens de fleste har en mindre virksomhed i tankerne.
- Det ved jeg ikke, vi har ingen og har ikke haft længe.
- Frugt og bær er en marginal produktion i Danmark i dag. Den vil nok også i fremtiden være en specialafgrøde for landbruget, og derfor også for deltidslandmænd.

Regnskabsstatistikken viser, at virksomhedernes gældsprocent er faldende, og rentabiliteten i væksthusgartnerierne er bedre, end den f.eks. var sidst i 1980erne, hvor der blev bygget mange ny væksthuse. Også blandt virksomheder med frilandsgrønsager, frugt og bær synes investeringslysten at have været lav i de senere år.

4. Hvad er årsagen til, at der bygges så få ny m^2 væksthus i disse år, og er det en problemstilling, der inddrages i undervisningen?

- Jeg tror, og det er en trossag, at branchen har været igennem en periode, hvor usikkerheden om fremtiden for mellemstore gartnerier (10000 m^2) har været meget stor. Det skyldes dels energipriserne, dels at gartnerier af denne størrelse ofte er indrettet til en, højst to kulturer, hvilket giver en afsætningsmæssig og konkurrencemæssig stor risiko. De arealudvidelser, der sker, sker på de store gartnerier, der enten udvider på egen jord eller opkøber/lejer ledige m^2. Der står stadig en del tomme virksomheder, men også her kan det være vanskeligt at etablere sig, fordi produktionsapparatet ofte skal renoveres/udskiftes.

  Der er en del mindre og mellemstore virksomheder, der ligesom de rigtig store har haft god indtjening. Det virker også uoverskueligt for de unge at etablere sig med nybyggeri, bl.a. fordi det kan være svært at fremskaffe den nødvendige driftskredit til opstart. Problemstillingen inddrages nok mere på jordbrugsteknologuddannelsen end på erhvervsuddannelsen.
- Årsagen til den lave investeringslyst ligger vel i følgende forhold:
  - Gartneribranchen står vel ikke netop højt på de finansielle institutioners hitliste, hvilket vel gør at det er lidt vanskeligt at fremskaffe den nødvendige kapital.
  - Mange år med relativt dårlige resultater virker vel heller ikke fremmende på investeringslysten.
  - Branchen har vel også været lidt afventende for at se, hvor udviklingen bar hen.
  - Problemstillingen har kun i begrænset omfang været inddraget i undervisningen.
- En af årsagerne er muligvis de små årgange – dermed kun få uddannes – dermed kun få nye selvstændige.
- Der bygges ikke få m^2 væksthuse, men det er store etablerede virksomheder der bygger, meget få unge køber og bygger nyt.

5. Hvilke faktorer var afgørende for, at der sidst i 1980erne blev bygget mange væksthuse?

Jeg ved det ikke, måske slog omlægningen fra snitproduktion til potteplanteproduktion først rigtig igennem her, og man var på det tidspunkt godt med i konkurrencen med hollænderne. Den danske potteroseproduktion – som er verdens største – blev flagskibet i udviklingen.

- En generel større optimisme i samfundet.
  - Bedre afsætningsmuligheder.
  - Lettere at skaffe den nødvendige kapital.
  - Der blev uddannet flere, derfor var potentialet for iværksættere også større.
  - Etableringen var en mere overkommelig opgave, idet man måske kun skulle se frem til at etablere en virksomhed på en størrelse af nogle få tusinde m².

- Mange små virksomheder byggede et eller 2 nye huse for at gøre virksomheden mere rationel.

6. Er der holdninger blandt unge og yngre gartnere i dag, som kan have indflydelse på den manglende investeringslyst og som er anderledes end under det store investeringsboom sidst i 1980erne? Er der f.eks. mindre lyst til at tage en risiko nu end dengang?

- Jeg tror den væsentligste årsag er det kraftigt faldende antal af unge og yngre gartnere. Da jeg startede som underviser på DCJ i 1994, uddannede vi ca. 90 elever årligt. I år er 21 blevet udlært. Det samme gør sig gældende for de øvrige erhvervsskoler. Desuden er tendensen i det etablerede erhverv at udvide produktionsarealet samt indgå i konsortiumlignende samarbejder. Her mangler måske oplysning om, at de små gartnerier < 5000 m^2 kan erhverves for særdeles rimelige midler (men mange er saneringsmodne og dyre at fjerne) samt at indtjeningen – jf. regnskabsstatistikker – i disse virksomheder er forbavsende god.
- Lønmodtagerkulturen har vundet frem på bekostning af iværksætterkulturen (se pkt. 2!). Risikovilligheden er måske også blevet mindre. Dette skal måske også ses lidt i sammenhæng med det faktum, at det i dag ofte er noget større virksomheder, som man må gå i kast med end for 25 år siden.
- Det tror jeg ikke. Der er bare ikke så mange nye, som kommer ind i faget. Det er dog muligt, at de unge sætter kravet om frihed højere end kravet til selvstændighed.
- Med de meget store virksomheder er den økonomiske risiko blevet meget større og mere uoverskuelig.

7. Hvilke barrierer er der for at starte som selvstændig gartner, enten ved at starte et nyt gartneri eller ved at overtage et eksisterende?

- De væsentligste barrierer er helt klart generationsskifte og skatteregler. Skattereglerne fordi udgifterne til nedrivning af eksisterende faldefærdige væksthuse ikke er fradragsberettigede. Som tidligere nævnt skal et væksthus ikke være ude af drift særlig længe, før produktionsapparatet skal totalrenoveres. Og at overtage en virksomhed i drift har også sine vanskeligheder. Det fører til generationsskiftedebatten. Generationsskiftet i sig selv burde, med professionel rådgivning fra fx DEG, ikke være det store problem, men fremskaffelsen af driftskreditter for unge gartnere er et problem, som må løses – dels ved at revurdere hele generationsskiftepolitikken, dels ved at erhvervets kreditgivere fører en aktiv og målrettet kreditpolitik, der understøtter muligheden for at starte som selvstændig.
- Se pkt. 2!
  - Desuden er det vel nærmest en umulighed at etablere sig med et væksthusgartneri på bar mark.
  - Vanskeligt at fremskaffe den nødvendige kapital til finansieringen af driften i opstarten af et tomt gartneri.
  - For mange betyder den geografiske tilknytning en hel del (hjemmefødingesyndromet). Dette bevirker måske en vis tilbageholdenhed for unge gartnere, som ikke lige bor eller har lyst til at bo på Fyn, hvor en stor del af udviklingen sker p.t.
  - Måske er vi på skolen heller ikke dygtige nok til at fremme den nødvendige iværksætter-kultur.
- Store krav til økonomi – Der skal forholdsvis store virksomheder til i dag, for at det er rentabelt.
- Den mest oplagte overtagelsesmåde i dag er et glidende generationsskifte, det forudsætter at kemien mellem den ældre ejer og den unge passer sammen, og det i flere år.

8. Er disse barrierer blevet større inden for de sidste ca. 20 år?

- Jeg tror ikke, at barriererne er blevet større. Med det eksisterende renteniveau in mente burde de være blevet mindre, men trods en markant bedre samfundsøkonomi, er kravene hos pengeinstitutter og kreditforeninger til konsolidering og sikkerhed for afkast af investeringer vokset, ligesom investeringsbrillerne er sat på til konkurrencen med de europæiske finansieringsinstitutter, og derfor ikke har lokal interesse i at stille driftskreditter til rådighed for mindre selvstændige erhvervsdrivende.
- Ja, det vil jeg mene, da:
  - Lønmodtagerkulturen har vundet frem på bekostning af iværksætterkulturen.
  - Gennemsnitstørrelsen af rentable gartnerier er steget gennem de sidste 20 år, dermed er kapitalbehovet også steget.

- De store enheder i dagens Danmark virker skræmmende. Det kan virke uoverkommeligt at styre en så stor virksomhed.

- Ja, det mener jeg.
- Ja.

9. Kan du nævne yderligere barrierer for gartneridrift i Danmark? Hvilke løsningsmuligheder ser du for overvindelse af disse barrierer samt barrierer, som er blevet nævnt i forbindelse med besvarelse af de øvrige spørgsmål?

- Uden at det skal virke pivet, så er officielle og uofficielle nationale støtteordninger og prisaftaler på fx energi i Holland en barriere, på den måde at produktionsomkostningerne i Danmark giver et markant lavere dækningsbidrag, end det var nødvendigt. Måske kommende motorvejsafgifter i Tyskland også vil have en negativ effekt på muligheden for rentabel gartneridrift, mens jeg mener, at lønomkostningerne spiller en ubetydelig rolle, idet der eksempelvis er større sociale byrder lagt på virksomhederne i eks. Tyskland, end der er i Danmark.

  Danmark er transportmæssigt et udkantsområde i Europa. Det stiller krav til logistik.
  Manglen på faglært arbejdskraft eller blot arbejdskraft er udtalt og løses ikke på sigt ved at gøre det muligt at hente arbejdskraft fra de østeuropæiske og baltiske lande.

  Dansk gartnerierhverv står ved en skillevej, hvor man er nødt til at være offensiv og ekspansiv på den måde, at man skal tage stilling til, om der skal ske en udflagning af produktionen til de nye lande i EU og så beholde produktudvikling m.m. herhjemme, eller om man skal etablere sig med datterselskaber i andre europæiske lande, samtidig med at der produceres på fuld kraft herhjemme. Det kræver måske en lovændring, der muliggør holdingselskaber og andre virksomhedsordninger, end der findes nu.

  Det vil medføre endnu større virksomheder, der er 100pct. eksportorienterede, men også give plads til mindre virksomheder, hvis marked er bredere og omfatter det hjemlige marked.

  I takt med at den økonomiske udvikling i Østeuropa, Baltikum og Rusland vokser, vil disse markeder blive meget attraktive for dansk gartnerierhverv – hvis man tør tage udfordringen op og ikke er for optaget af at være navlebeskuende og finde syndebukke, for at udviklingen er, som den er. Gartnerne siger, at salgsselskaberne har skylden og omvendt.

- Af yderligere barrierer kan nævnes:
  - Konkurrence fra Holland og Østeuropa.
  - Gartneriejernes gennemsnitsalder er ret høj, hvilket har konsekvenser for innovering i branchen.
  - Teoretisk uddannelsesniveau lavt i udbredte dele af branchen. Derfor ikke mulighed for at udnytte den allernyeste viden på området, f. eks. på klimastyringssiden.
  - Forskningsindsatsen reduceret pga. besparelser i det offentlige i de seneste år.
  - Der er flere forhold, der skal ændres afgørende:
  - For det første ville det være ønskeligt med en generel fremgang i erhvervet i Danmark.
  - For det andet en fortsat udvikling af branchens teknologiske stade, så den kan forblive konkurrencedygtig. Dette kan f. eks. ske ved flere offentlige midler.
  - For det tredje uddannelse af en medarbejderstab, som dels forstår at omsætte forsknings- og udviklingsresultater til praksis, dels selv kan medvirke ved lokale udviklingsprojekter.
  - Og endelig men ikke mindst en holdningsændring hos en stor del af virksomhedsejerne, således at de formår at udnytte de kvalifikationer, som deres medarbejdere måtte have til gavn for virksomheden, dens ejer og de pågældende medarbejdere selv.
  - En forbedring af tilskudsmulighederne i forbindelse med "Det grønne bevis", således at der også blev stillet statsgaranti for den nødvendige driftskapital.
  - En større tilgang af f. eks. folk med en gymnasial baggrund ville kunne styrke den teoretiske del af uddannelsen, men dette må ikke ske på bekostning af en solid praktisk uddannelse.

- Barrierer for gartneridrift i DK kan være lønniveauet, energipriser
  Løsningsmuligheder er ændring af afgiftspolitikken, nyudvikling af specialkulturer, specialisering/automati

- Handelssituationen i Europa gør, at danske gartnere mister konkurrencekraft.

10. Diskuteres barriererne i forbindelse med undervisningen, og tror du, de har stor betydning for unges valg af karriere?

- Igen er det på erhvervsuddannelsesniveau sporadisk, hvordan disse problemfelter tackles. Dels fordi problematikken for mange af de unge virker fjern, og den er svær at forholde sig til, når man er i gang med en ungdomsuddannelse. På KVU niveau og driftslederniveau derimod, er erhvervspolitik en fast bestanddel i undervisningen. Jeg tror nu ikke, at det har betydning for karrierevalget. For har man en karrieredrøm inden for gartneri, er man samtidig opfyldt af en vis optimisme og gåpåmod.

  Det drejer sig derfor om at kunne give en faglig ballast til og rådgivning om, hvordan drømmene kan realiseres.
- Ja i høj grad både på klasserne og ved virksomhedsbesøg, som ofte har etablering som enten hovedmål eller bimål.
  Naturligvis indgår de mange nævnte barrierer i de unges overvejelser omkring deres valg af karriere.
- Lidt i slutningen af uddannelsen og i videreuddannelsen.
  Jeg tror ikke, det er så vigtigt for valget. Det vigtigste er, at man er tændt af faget, og at man sætter selvstændighed højere end frihed.
- Den forøgede fokus på selvstændighedskultur, der er i disse år, vil givet virke på længere sigt.

11. Antallet af arbejdspladser i det primære gartnerierhverv er faldet kraftigt de senere år. Hvordan er søgningen til gartnerskolerne? Og hvordan påvirker det tilrettelæggelsen af undervisningen?

- Søgningen til gartnerskolerne har været markant faldende gennem de sidste 8 år – specielt på væksthus- og planteskoleområdet. Det giver selvfølgelig begrænsninger i undervisningen, idet den mellemmenneskelige faglige inspiration og erfaringsudveksling foregår blandt færre mennesker.

  Der er skoler – som er godkendt til uddannelserne – som har så få elever, at det næsten er uansvarligt. Her gennemføres undervisningen på grundforløbet på en måde, så det antal lektioner, eleverne har med underviser på, ofte udgør under eller omkring halvdelen af en normal uge med 32 lektioner.
  Det er uansvarligt og bør ikke kunne finde sted. Fagligheden forsvinder – og den faglige identitet, de unge ønsker at få, bliver svær, ja næsten umulig at opnå.
- Færre elever (f.eks. havde vi for nogle år tilbage 5 klasser med væksthuselever og 3 med planteskoleelever, hvor vi i dag har kun har 1 klasse af hver). Dette har naturligvis påvirket optagelsen på både Produktionsleder- og Teknologuddannelsen. Denne reduktion følger overhovedet ikke reduktionen i arbejdskraftbehovet i erhvervet, som ligger omkring de 15-20 pct., medens reduktionen på skolerne ligger omkring de 60-80 pct.
  - Der vil blive mindre linjedelt undervisning, hvilket helt klart vil betyde en forringelse af uddannelsen. Desuden vil den forringede økonomi på skolerne ikke virke højnende på undervisningens kvalitet.
- Der er betydeligt færre elever, der søger væksthus og produktion. Det betyder, at sammensætningen af elever på skolen ændres.
- Søgningen er faldet. Det giver en større grad af samlæsning på tværs af linierne Væksthus/Planteskole. Det gør dog ikke nødvendigvis undervisningen ringere.

12. Hvordan påvirkes gartneruddannelsen i øvrigt af den kraftige strukturudvikling i erhvervet?

- Uddannelsen påvirkes på den måde, at der er et gab mellem den type lærling gartnerierne efterspørger og den type elever, der søger uddannelsen. Det skal forstås sådan, at gartnerierne i højere og højere grad efterspørger ressourcestærke unge – gerne med gymnasial baggrund – der på sigt kan varetage ledelsesfunktioner på alle niveauer i gartnerierne, mens de unge, der frekventerer uddannelsen, for en stor dels vedkommende ikke besidder de efterspurgte resurser.

Den teknologiske udvikling i gartnerierne er efterhånden så langt fremme, at jobfunktionerne synes at gå i retning af enten ufaglært arbejdskraft eller mellemledere og ledere. Det gartnerierne måske glemmer er, at der – populært sagt - skal uddannes 25 faglærte, før der er en potentiel leder/ teknolog. Og der er for få virksomheder, der tager elever. Ud af de ca. 700 gartnerivirksomheder, der er i Danmark, har kun 112 elever – i alt ca. 150 fordelt på alle trin i uddannelsen.

Rekrutteringsgrundlaget er også lille – i 2002 havde vi det laveste antal 17-årige i Danmark siden 1930'erne, og væksten sker kun langsomt.

- Se pkt. 11!
- Indholdet i uddannelsen må ændres løbende, og det samme gælder undervisningsformen.
- Den stærke specialisering nødvendiggør, at gartnerskolerne underviser meget bredt, så eleverne får det, som de ikke møder under praktiktiden.

13. Hvilke driftsgrene er mest populære blandt skolens elever?

- Anlægsgartneruddannelsen.
- P. t. er anlægsgartnere det helt store hit, medens væksthus- og produktionsgartneruddannelserne kører for lavt blus.
- Det er helt klart anlægsgartner.
- Der er stort set lige lidt interesse for alle områder.

Kilder: Repræsentanter fra gartnerskolerne

4.5 SWOT-analyse og løsningsforslag

For i skematisk form at beskrive gartnerisektorernes muligheder, trusler samt stærke og svage sider, er der i det følgende for hver sektor opstillet et skema, jf. tabel 4.5 og 4.6. (SWOT står for Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Der er for henholdsvis væksthus- og frilandssektorerne samlet nogle almene udsagn, mens der for hver enkelt sektor er opstillet nogle specifikke udsagn. Analysen summerer op på den indsamlede viden fra de foregående kapitler.

Herefter er der i tabel 4.7 som resultat af SWOT-analysen listet en række barrierer og forslag til løsning herpå. Løsningsforslagene er endvidere markeret med væsentligste aktør, delt op på producenter, erhverv og stat.

Tabel 4.5. Sektorspecifik SWOT-analyse, væksthus

	Stærke sider	Svage sider	Muligheder	Trusler
Væksthussektor, generelt	• Hurtig strukturtilpasning • Stor produktivitetsstigning • Godt renommé mht. produktkvalitet • God teknologi og billig jord • Mange nye produkter og produktionsmetoder støttet af innovationsordningen	• Mange ældre væksthuse • Manglende tilgang af unge til erhvervet • Manglende incitament til at blive selvstændig • Dyr arbejdskraft • Svært at etablere sig på større gartnerier/vanskeligt generationsskifte • Svært at skaffe sæsonarbejdskraft • Dyr og vanskelig adgang til driftskredit for nyetablerede. • Energiafgifter lægger beslag på megen likviditet • Turbulente afsætningsforhold • Stor risiko for ung gartners egenkapital • Regler ejendomsavanceskat/udskudt skat hindrer strukturudvikling	• Stigende ejendomsvurderinger • Lav rente • Liberalisering af væksthusgartnerier i relation til landbrugslov, selskabsdannelse og adgang til YJ-lån ved etablering i selskabsform • Forskning og investering i ressourceminimering, især arbejdskraft og energi	• Faldende bytteforhold, især stigende pris på arbejdskraft • Usikkerhed mht. energi og afsætning i fremtiden
	Stærke sider	**Svage sider**	**Muligheder**	**Trusler**
Potteplanter	• Høj økonomisk produktivitet • Stor produktivitetsstigning • Pæn løbende opsparing i gartnerierne • DANPOT handelssystem • Koncentration af gartnerier omkring afsætningskanaler	• Svag omsætning af gartnerier, især i randområder • Mange aktører i afsætningen • Arbejdsmiljø. (Meget ensidigt gentaget arbejde) • Reducerede forskningsbevillinger • Højt niveau for pesticidafgifter	• Udvidelsen af EU • Stærkere markedspositionering gennem effektive salgsselskaber • Åbning af eksport til nye markeder, f.eks. USA. • Lavere toldsatser til Norge og Schweiz	• Færre aktører på efterspørgselssiden • Dårlig tysk økonomi • Øget moms og vejafgifter i Tyskland • Stop for kørsel i Tyskland på søn- og helligdage • Stigende hollandsk produktion, bl.a. pga. omlægning fra grønsager
	Stærke sider	**Svage sider**	**Muligheder**	**Trusler**
Væksthus grønsager	• Store effektive producenter (få) • Stort udbytte pr. m^2 med CO_2 katalysator • Dokumenteret produktion (IP)	• Ældre kraftvarmeanlæg • Mange nedslidte, små gartnerier • Kritisk sektorstørrelse i relation til rådgivning og forskning • Ingen produktion i vintermånederne	• Hjemmemarkedet giver via forbrugerpræference højere produktpris • Fokus på frugt og grønt i sundhedsdebatten	• Sydeuropæisk og hollandsk produktion • Få aktører på efterspørgselssiden

Tabel 4.6. Sektorspecifik SWOT-analyse, friland

	Stærke sider	Svage sider	Muligheder	Trusler
Frilandssektor generelt	• Godt renommé mht. produktkvalitet • Relativt billig jord • Hjemmemarked, lave transportomkostninger • Mange nye produkter og produktionsmetoder støttet af innovationsordningen	• Manglende tilgang af unge til erhvervet • Svært at skaffe sæsonarbejdskraft • Relativ dyr arbejdskraft • Kritisk sektorstørrelse i relation til rådgivning og forskning. • Vanskeligt generationsskifte • Manglende incitament til at blive selvstændige • Svært at etablere sig på større gartnerier	• Stigende ejendomsvurderinger • Evt. liberalisering af EU's landbrugspolitik (afkobling af landbrugsstøtte) • Lav rente • Større koordinering af udbud • Udvidelsen af EU	• Evt. liberalisering af EU's landbrugspolitik (afkobling af landbrugsstøtte) • Få aktører på efterspørgselssiden • Udfasning af kemikalier • Udvidelsen af EU
	Stærke sider	Svage sider	Muligheder	Trusler
Frilandsgrønsager	• Stigende arbejdsproduktivitet • Få store effektive bedrifter • Kombination af grønsager med andre afgrøder øger fleksibilitet • Dokumenteret produktion (IP) • Sundhedsværdi	• Svag strukturtilpasning • Manglende specialisering • Små investeringer • Lav rentabilitet • Mange mindre hobbyprægede bedrifter • Krav om sædskifte • Stor geografisk spredning af producenter	• Hjemmemarkedet giver via forbrugerpræference højere produktpris • Fokus på frugt og grønt i sundhedsdebatten • Mærkevarer	• Stor import fra Holland og Spanien • Få agenter på efterspørgselssiden • Faldende bytteforhold, især stigende pris på arbejdskraft
	Stærke sider	Svage sider	Muligheder	Trusler
Frugt og bær	• Køligt klima giver mulighed for specielle sorter • Relativt lav gældsprocent • Dokumenteret produktion (IP) • Sundhedsværdi	• Svag strukturtilpasning • Mange små hobbyprægede bedrifter • Små investeringer • Lav rentabilitet • Svag produktivitetsudvikling • Varierende udbytter, især nedgang pga. forårsnattefrost	• Hjemmemarkedet giver via forbrugerpræference højere produktpris • Fokus på frugt og grønt i sundhedsdebatten	• Stor import • Få agenter på efterspørgselssiden • Faldende bytteforhold, især stigende pris på arbejdskraft
	Stærke sider	Svage sider	Muligheder	Trusler
Planteskole	• Høj rentabilitet i store virksomheder • Stor opsparing i store virksomheder • Relativt lav gældsprocent • Stigende interesse for grønt miljø	• Svag strukturtilpasning • Svag produktivitetsudvikling • Svag organisering af salg – bl.a. vanskeliggøres specialisering	• Tæt på eksportmarkeder	• Import fra Holland • Discountsalg

Tabel 4.7. Løsninger

	Løsningsforslag	------ Aktører ------		
Barrierer	Udviklingsmuligheder	Producenter	Erhverv	Stat
Generationsskifte	Liberalisering af ejerformer i væksthusgartnerier og planteskoler (Landbrugslov). Forbedret successionsadgang og forbedret adgang til YJ-lån.		+	+
Manglende unge i erhvervet	Imagebearbejdning af ungdomsårgange.	+	+	
Uddannelse	Revurdering af gartneruddannelsen set i relation til lysten til selvstændig gartnervirksomhed. Og set i forhold til den forventede strukturudvikling mod større enheder.	+	+	+
	Voksenlærlinge		+	+
	Passende udbud af lærepladser.	+	+	
	Uddannelse i effektive løsninger på stor administrativ byrde i forhold til det offentlige.		+	+
	Kampagne for at øge synligheden og dermed antallet af ansøgere til gartneruddannelserne		+	+
Afsætning	Dannelse af formaliserede marketingsamarbejder mellem grupper af gartnerier.	+	+	
	Logistiksamarbejde, potteplanter.	+	+	+
	Vertikal integration.	+	+	+
	Grønsager/frugt: Fusion af mærkevarer. Fusion af salgsorganisationer. Koordinering af salget.	+	+	
	Især væksthusgrønsager: Etablering af udenlandske datterselskaber med henblik på helårsproduktion.	+		
	Planteskole: Koordineret, mere centraliseret salg, som øger muligheden for specialisering hos den enkelte producent.	+	+	
	Handelsbarrierer nedbrydes, f.eks. over for USA. Reduceret told til Norge og Schweiz.		+	+
Produktudvikling	Øget anvendelse, midler og fokus på innovationsordningen.	+	+	+

Tabel 4.7. Løsninger, fortsat				
	Løsningsforslag	------ Aktører ------		
Barrierer	Udviklingsmuligheder	Producenter	Erhverv	Stat
Energi	Klarhed over fremtidig dansk energipolitik og afregningsmodeller, især naturgas og el.		+	+
Sæsonarbejdskraft	Regelgrundlag og administration smidiggøres i forbindelse med udenlandsk arbejdskraft		+	+
Manglende investeringer	Investeringsfremmende støtteordninger. (Flere investeringsfremmende tilskudsordninger er væk, fx tilskud til energibesparende foranstaltninger og tilskud gennem forbedringsordning.)		+	+
	Flere støttemidler rettet mod nyetablerede			+
	Holdningsbearbejdning samt rådgivning og uddannelse, så virksomhederne foretager de rentable investeringer	+	+	
	Forbedring af incitament til investering i forbindelse med skattelovgivning.			+
Videncenter	Bedre sammenhæng mellem forskning, uddannelse og rådgivning	+	+	+
Dårlig udvikling i struktur, økonomi og produktivitet i visse sektorer	Forskning og uddannelse samt alle forslag nævnt ovenfor.	+	+	+

5. Appendiks

Bilagstabel 1. Sektorregnskab for potteplanter

Mio. kr.	1997	1998	1999	2000	2001	2002 *
Produktionsværdi	**2.576**	**2.389**	**2.459**	**2.566**	**2.556**	**2.623**
El-salg fra gartneriet	116	137	87	77	102	101
Tilskud el-salg	26	31	21	18	19	19
Generelle tilskud	26	28	24	19	11	11
PRODUKTVÆRDI inkl. tilskud	**2.745**	**2.584**	**2.591**	**2.680**	**2.687**	**2.753**
Frø, løg og stiklinger	346	325	288	323	332	338
Planteavlsomkostninger	351	348	371	355	358	362
Energi	316	294	290	343	353	321
Salgsomkostninger	121	123	127	130	132	133
Andre omkostninger	238	236	233	235	235	241
Varer og tjenester	**1.342**	**1.293**	**1.278**	**1.353**	**1.379**	**1.362**
Ejendomsskat	1	1	1	1	1	1
Grønne afgifter	20	23	27	26	26	26
BRUTTOFAKTORINDKOMST	**1.381**	**1.267**	**1.285**	**1.301**	**1.281**	**1.364**
Afskrivninger	241	248	256	249	238	242
NETTOFAKTORINDKOMST	**1.140**	**1.019**	**1.030**	**1.052**	**1.043**	**1.122**
Lønnet arbejdskraft	723	677	756	744	773	774
NETTORESTINDKOMST	**417**	**342**	**274**	**308**	**269**	**349**

* Skøn.

Bilagstabel 2. Sektorregnskab for væksthusgrønsager

Mio. kr.	1997	1998	1999	2000	2001	2002 *
Produktionsværdi	**378**	**411**	**455**	**502**	**471**	**474**
El-salg fra gartneriet	16	65	74	97	92	92
Tilskud el-salg	4	16	19	23	15	15
Generelle tilskud	3	3	3	2	4	4
PRODUKTVÆRDI inkl. tilskud	**401**	**495**	**551**	**624**	**582**	**585**
Frø, løg og stiklinger	17	16	18	15	18	19
Planteavlsomkostninger	43	46	53	52	45	45
Energi	74	96	114	182	158	144
Salgsomkostninger	16	24	24	26	36	37
Andre omkostninger	42	57	73	61	63	64
Varer og tjenester	**186**	**232**	**275**	**330**	**315**	**302**
Ejendomsskat	0	0	0	0	0	0
Grønne afgifter	4	4	6	4	4	4
BRUTTOFAKTORINDKOMST	**211**	**258**	**271**	**290**	**263**	**278**
Afskrivninger	46	49	48	54	45	46
NETTOFAKTORINDKOMST	**165**	**209**	**223**	**235**	**217**	**232**
Lønnet arbejdskraft	123	137	155	170	164	163
NETTORESTINDKOMST	**42**	**73**	**67**	**66**	**53**	**69**

* Skøn.

Bilagstabel 3. Sektorregnskab for frilandsgrønsager

Mio. kr.	1997	1998	1999	2000	2001	2002 *
Produktionsværdi	**488**	**504**	**496**	**585**	**573**	**600**
Generelle tilskud	8	6	8	9	9	8
PRODUKTVÆRDI inkl. tilskud	**496**	**509**	**505**	**594**	**582**	**608**
Frø, løg og stiklinger	38	38	43	48	53	53
Planteavlsomkostninger	67	70	77	75	83	84
Energi	14	12	15	20	23	21
Salgsomkostninger	29	28	31	53	44	43
Andre omkostninger	72	75	73	83	73	75
Varer og tjenester	**210**	**211**	**233**	**271**	**266**	**265**
Ejendomsskat	3	3	2	2	5	5
Grønne afgifter	2	2	2	3	3	3
BRUTTOFAKTORINDKOMST	**281**	**293**	**268**	**317**	**309**	**335**
Afskrivninger	47	46	40	50	53	53
NETTOFAKTORINDKOMST	**235**	**248**	**228**	**268**	**256**	282
Lønnet arbejdskraft	140	122	170	204	147	144
NETTORESTINDKOMST	**94**	**126**	**58**	**63**	**109**	**138**

* Skøn.

Bilagstabel 4. Sektorregnskab for frugt og bær

Mio. kr.	1997	1998	1999	2000	2001	2002 *
Produktionsværdi	**205**	**195**	**207**	**229**	**229**	**254**
Generelle tilskud	3	6	1	4	4	4
PRODUKTVÆRDI inkl. tilskud	**208**	**200**	**208**	**233**	**233**	**258**
Frø, løg og stiklinger	1	0	2	1	4	3
Planteavlsomkostninger	60	61	77	72	77	76
Energi	5	4	5	5	5	5
Salgsomkostninger	7	5	6	6	5	5
Andre omkostninger	37	33	36	38	39	39
Varer og tjenester	**87**	**83**	**100**	**98**	**107**	**105**
Ejendomsskat	3	3	2	2	4	4
Grønne afgifter	1	1	1	1	1	1
BRUTTOFAKTORINDKOMST	**118**	**114**	**105**	**132**	**122**	**148**
Afskrivninger	30	32	30	32	32	32
NETTOFAKTORINDKOMST	**88**	**82**	**75**	**100**	**90**	**116**
Lønnet arbejdskraft	34	36	40	30	33	33
NETTORESTINDKOMST	**54**	**46**	**35**	**70**	**57**	**83**

* Skøn.

Bilagstabel 5. Sektorregnskab for planteskole

Mio. kr.	1997	1998	1999	2000	2001	2002 *
Produktionsværdi	**594**	**546**	**618**	**613**	**607**	**574**
Generelle tilskud	4	2	3	2	0	0
PRODUKTVÆRDI inkl. tilskud	**598**	**548**	**621**	**615**	**609**	**575**
Frø, løg og stiklinger	91	94	102	103	104	95
Planteavlsomkostninger	67	63	64	65	61	55
Energi	9	8	8	11	11	9
Salgsomkostninger	12	9	11	8	15	14
Andre omkostninger	66	74	84	78	68	62
Varer og tjenester	**237**	**241**	**263**	**258**	**252**	**229**
Ejendomsskat	1	1	1	1	2	2
Grønne afgifter	1	1	1	1	1	1
BRUTTOFAKTORINDKOMST	**359**	**304**	**356**	**354**	**354**	**344**
Afskrivninger	30	29	37	36	37	34
NETTOFAKTORINDKOMST	**329**	**275**	**319**	**318**	**317**	**310**
Lønnet arbejdskraft	236	214	216	218	213	190
NETTORESTINDKOMST	**93**	**61**	**103**	**100**	**104**	**120**

* Skøn.

Bilagstabel 6. Antal heltidsbeskæftigede med gartneriproduktion

Heltidsbeskæftigede á 1665 timer	1997	1998	1999	2000	2001	2002 *
Potteplanter	**5.048**	**4.777**	**4.697**	**4.459**	**4.358**	**4.248**
Brugerfamilie	1.012	1.031	888	781	700	697
Lønnet arbejdskraft	4.036	3.746	3.809	3.679	3.658	3.551
Væksthusgrønsager	**890**	**901**	**972**	**974**	**872**	**851**
Brugerfamilie	216	213	200	160	157	156
Lønnet arbejdskraft	674	688	772	814	716	695
Frilandsgrønsager	**1.411**	**1.401**	**1.373**	**1.622**	**1.203**	**1.150**
Brugerfamilie	563	532	396	518	490	475
Lønnet arbejdskraft	848	869	977	1.103	713	674
Frugt og bær	**653**	**654**	**552**	**482**	**527**	**506**
Brugerfamilie	439	431	333	319	336	326
Lønnet arbejdskraft	214	223	219	163	191	180
Planteskole	**1.825**	**1.642**	**1.707**	**1.639**	**1.399**	**1.221**
Brugerfamilie	419	352	410	377	341	303
Lønnet arbejdskraft	1.406	1.290	1.297	1.262	1.058	918
Gartneri i alt	**9.827**	**9.374**	**9.301**	**9.176**	**8.359**	**7.976**
Brugerfamilie	2.648	2.559	2.227	2.155	2.024	1.958
Lønnet arbejdskraft	9.827	9.374	9.301	9.176	8.359	7.976

* Skøn.

Bilagstabel 7. Beregning af økonomisk produktivitet*, størrelsesgrupper 1999-2001, beløb i kroner pr. virksomhed

Potteplanter	<5000 m²	5-10000 m²	>10000 m²	Alle
Bruttoudbytte	1.193.131	5.142.386	19.373.772	5.051.395
Driftsomkostninger	946.351	4.392.414	16.967.798	4.335.670
+vederlag til brugerfamilien	349.552	442.563	478.479	396.449
+forrentning	60.227	244.002	859.818	232.621
+forpagtningsafgift	1.584	812	177.388	27.035
Omkostninger i alt	1.357.714	5.079.790	18.483.482	4.991.775
Økonomisk produktivitet	87,9	101,2	104,8	101,2
Væksthusgrønsager		<10000 m²	>10000 m²	Alle
Bruttoudbytte		960.593	18.696.657	4.234.144
Driftsomkostninger		760.297	17.064.428	3.773.721
+vederlag til brugerfamilien		326.535	402.921	340.741
+forrentning		58.022	702.595	177.060
+forpagtningsafgift		161	78.411	12.838
Omkostninger i alt		1.145.015	18.248.354	4.304.360
Økonomisk produktivitet		83,9	102,5	98,4
Frilandsgrønsager		**Areal med frilandsgrønsager**		
	<10 ha.	10-20 ha.	>20 ha.	Alle
Bruttoudbytte	373.142	1.064.814	5.512.176	1.419.981
Driftsomkostninger	316.009	797.428	4.715.898	1.194.954
+vederlag til brugerfamilien	227.475	365.789	591.544	314.819
+forrentning	38.423	103.760	239.459	85.708
+forpagtningsafgift	4.264	32.546	167.356	38.584
Omkostninger i alt	586.171	1.299.524	5.714.257	1.634.065
Økonomisk produktivitet	63,7	81,9	96,5	86,9
Frugt og bær		**Areal med frugt og bær**		
	<10 ha.	10-20 ha.	>20 ha.	Alle
Bruttoudbytte	215.501	-	1.507.903	545.348
Driftsomkostninger	180.195	-	1.043.506	410.047
+vederlag til brugerfamilien	169.717	-	371.328	223.155
+forrentning	32.688	-	154.045	64.990
+forpagtningsafgift	1.624	-	49.934	15.734
Omkostninger i alt	384.224	-	1.618.812	713.926
Økonomisk produktivitet	56,1	-	93,1	76,4
Planteskole		**Areal med planteskole på friland**		
	<10 ha.	10-20 ha.	>20 ha.	Alle
Bruttoudbytte	1.544.624	-	6.998.294	2.625.788
Driftsomkostninger	1.242.329	-	5.598.092	2.102.676
+vederlag til brugerfamilien	398.723	-	477.790	416.784
+forrentning	78.944	-	384.816	139.330
+forpagtningsafgift	3.085	-	28.445	8.323
Omkostninger i alt	1.723.081	-	6.489.143	2.667.113
Økonomisk produktivitet	89,6	-	107,8	98,5

*)Bruttoudbytte i pct. af totale omkostninger

Bilagstabel 8. Workshop, invitationsliste

Formand Poul Thage Pedersen, DEG
Gartneriejer Svend Erik Jensen
Gartneriejer Bent Juhl Jensen
Gartneriejer Leif Jensen
Gartneriejer Johnny E. Petersen
Planteskoleejer Peter Schjøtt
Formand Leif Trust, Afsætningsforeningen for Prydplanter
Frugtavler Mogens Christensen
Direktør Jørgen Høeg Pedersen, Københavns Grønt Torv
Frugtavler Peter Petersen
Gartneriejer Kaj Jørgensen
Gartneriejer Steen Juul Thomsen
Gartneriejer Kaj H. Brandt
Gartneriejer Mads Pedersen
Konsulent Lene Petersen
Direktør Henrik Danielsen, DEG
Seniorkonsulent Henning Søndergaard, DEG
Direktør Jan Hassing, DEG
Afdelingschef Flemming Langkjær, DEG
Direktør Vagner Jensen, GASA Odense frugt og grønt
Direktør Allan Rømer, GASA Nordgrønt
Direktør Henning Rasmussen, Bøg Madsen A/S
Direktør Lars Bay Schmidt, Bøg Madsen A/S
Direktør Bjørn Meier, GASA group A/S
Direktør Michael Honoré, GASA group A/S
Formand Aksel Stenvang, Gartneribrugets Arbejdsgiverforening
Direktør Johnny Ulf Larsen, Gartneribrugets Arbejdsgiverforening
Advokat Hans Sandager
Konsulent Bjarne P. Johansen, DEG
Konsulent Torben Lippert, DEG
Landskonsulent Kirsten Friis, Frugt og grønt rådgivningen
Kontorchef Søren Sørensen, Fødevareministeriets departement
Konsulent Knud Bjerre, Fødevareministeriets departement
Konsulent Anders T. Christensen, Fødevareministeriets departement
Forskningschef Johannes Christensen, FØI
Statistikchef Vøgg Løwe Nielsen, FØI
Forsker Søren Marcus Pedersen, FØI
Fuldmægtig Henrik Bolding Pedersen, FØI
Fuldmægtig Steffen Møllenberg, FØI

6. Kilder

Danmarks Statistik: Landbrugsstatistikken, flere årgange.
Danmarks Statistik: www.statistikbanken.dk
Danmarks Statistik: Statistisk 10 års oversigt.

Fødevareøkonomisk Institut: Gartneriregnskabsstatistik, serie D, flere årgange.
Fødevareøkonomisk Institut: Økonomien i landbrugets driftsgrene, serie B, flere årgange.
Fødevareøkonomisk Institut: Jordbrugets prisforhold, serie C, flere årgange.
FØI-rapport 109, 1999. Møllenberg, Steffen og Pedersen, Henrik Bolding: Danmark – Holland – En analyse af konkurrencevilkårene for væksthusgartneri.
FØI-working Paper 17/2001. Møllenberg, Steffen og Pedersen, Henrik Bolding: Gartneriets økonomi 1995-99 med særligt henblik på omkostninger til pesticider og biologisk bekæmpelse,
FØI-working Paper 7/2000. Møllenberg, Steffen: Gartneriets produktivitetsudvikling.

Dansk Erhvervsgartnerforening: Tal om gartneriet 2001.
Dutch Floricultural Wholesale Board, export-statistik Bloemkwekerijprodukten 2001.
Gartnerrevision, Leo Olsen & Dalgaard: Regnskabsanalyse 2002.
GASA Group: Årsrapport 2001/02.
LEI & CBS: Land-en tuinbouwcijfers, flere årgange.
RGF revision m.fl.: Gartnerstatistik 2002
Raaballe, Johannes: Egenkapitalproblemer ved generationsskifte i landbruget, Økonomi og politik, nr. 1 1999.
www.danpot.dk